

Slavna in bedna Italija.

Popotni vtiski. Spisal dr. Jos. Tominšek.

I. Potujmo con amore.

Kakaj je popotovanje tako nedosežno zanimivo, zanimivejše nego katerokoli drugo razvedrilo in učilo? Zato, ker se na potovanju vtisne najnavadnejšemu predmetu in najenostavnejšemu dogodku vsled novosti, iznenadbe in nepričakovanja pečat znamenitosti ali celo čudovitosti. Če grem v tujino, se čutim upravičenega, da zahtevam videti in slišati vedno kaj novega. Novo mi je pa tudi to, kar je — kdo bi si mislil? — podobno domačemu. Ko sedimo v Milanu v kavarni in vidimo tu kramljati pri kavi ali sladoledu ljudi prav tako kakor v dunajski kavarni nasproti dvorne opere, se nam zdi to kaj novo in „tuje“: začudimo se in si to spoznanje hitro zabeležimo v dnevnik. Ko stojimo v Rimu na Angelskem mostu in strmimo doli na Tiberu, skoraj ne verjamemo svojim očem, da ta reka teče, kakor pač teko reke, in da spominja nekoliko na Dravo; tuje se nam zdi to domačinstvo, skoraj bolj tuje nego stari, temni „Angelski grad“ s svojo dvetisočletno zgodovino, ta stavba, ki v svojem slogu in namenu nima para na svetu. — In šetamo se na starih sicilskih tleh, na kolodvoru v Mesini; kupimo si lahko pri avtomatu bonbončkov ali tehtamo svoje kilograme kakor na kateremkoli večjem kolodvoru pri nas: „Kdo bi si to mislil?“ — Splezamo po prahu in gorki lavi na vrh Vesuva; še preden se utegnemo ozreti okrog in — navzdol v silno žrelo, že je treba izprazniti kozarec močnega vina, ki ga nam prijazno, preprijazno ponuja oskrbnik majhne utice za eno liro, in treba je drago plačati vodnika — kakor pri nas, če se popnemo na vrh gore ali gorice — „Neverjetno!“

Zemlja je okrogla, kajpada! in ljudje so vsi otroci človeških mater, seveda! Toda vse tiste sličnosti zopet niso sličnosti. Vino „Chianti“ n. pr. morem piti tudi v Ljubljani, saj ga dunajska Leibenfrostova tvrdka razpošilja povsod; a prijatelj, pij to vino ondi, kjer je ta zlata kapljica zagledala luč sveta, v solnčni njegovi majki Toskaniji, potem boš vedel, koliko je vredna prava domovina, in spoznal boš, da je domovina le ena. Tega te nauči — tujina...

Zunanji, končni uspehi morejo biti isti ali si vsaj podobni, a različen je okoliš, različni so pogoji; teh ne vidimo o prvem iznenadenju zaradi nepričakovane sličnosti uspehov, a zavedamo se jih in kmalu jih spoznamo, bivajoč med tujci in pozorno motreč njih ozemlje in življenje. Znani pojavi v tujem okrožju — to nas preseneča izprva.

A take sličnosti nas s tujino tudi vežejo, često kmalu intimno. V „Ambrozijanski knjižnici“ v Milanu sem našel može, ki so tam prav tako bili zamaknjeni v svoj knjižni svet kakor v katerikoli znanstveni knjižnici pri nas . . . Prisedel bi k njim in vzel pero v roko kakor v dunajski vseučiliški knjižnici; a po delu? Po delu pa bi stopil tja na Stolni trg (Piazza del duomo) pred krasni milanski „Dom“; a na Dunaju bi se šetal po tudi krasnem — Ringu: to sta dva ločena sveta! Baš ta razlikovitost poleg onih sličnosti nas tako privablja, da se kmalu počutimo povsod kot zemljani-občani in ne kot tujci nepristopneži. Le nekoliko prilagodljivosti je treba. Za svojo osebo moram priznati, da sem se v Italiji čutil domačega takoj, ko sem zapustil Benetke, prvo svojo postojanko v Italiji. O Benetkah pripominjam pa že tu, da se mi zde kaj malo italijanske; saj je tu vse umerjeno edino le po potrebah tujcev, torej po nekaki mešanici vpliva vseh evropskih kulturnih narodov. Ko pa sem v tistih tednih (meseca julija in avgusta leta 1907.), ki sem jih odločil za svojo Italijo, prehodil in prevozil glavne proge in točke vse Italije in Sicilije in sem po zelo kratkih presledkih prehajal iz kraja v kraj, v vedno nove, tuje razmere, se mi je vendar zdelo, da povsod prihajam k znancem.

Da so mi bili vsi ti „znanci“ všeč, tega ne bom trdil; treba je poznati italijansko vsiljivo prijaznost! Sicer: če greš med tujce, moraš računati z upravičeno ureditvijo sveta, da ni povsod vse uravnano tako, kakor smo vajeni zdoma, in moramo uvaževati, da bi tujci imeli isto pravico, nam očitati kake neprikladne naše navade, ako mi očitamo njim njihne. In Italijan je vkljub vsi svoji nadležnosti ter premeteni in ciganski jezičnosti v bistvu le še kavalir in z mirno resnostjo se doseže pri njem več nego s severnjaško robotostjo. Ker je vrhutega za tujstvo povsod poskrbljeno, je hitro mogoče gibati se na kateremkoli znamenitejšem kraju popolnoma sigurno. A poznati je treba sredstva; zato je prvi pogoj, da zna tujec laščino vsaj toliko, da razume navadne napise, oklice, vozne rede itd. in da more zastavljati vsaj enostavna vprašanja. Srečaval sem v Italiji pač potnike, ki niso umeli ne besedice laške — dva sta bila

seveda Madjara — no, in „potovali“ so tudi ti v Rim in dalje; a povsod so jih skubli; v večjih mestih si mora tak tujec najti posebnega vodnika („guida“), ki potem ž njim seveda počenja, kar hoče. Prikladnejši so vodniki za večje družbe; po vseh muzejih, po znamenitih cerkvah, pred slavnimi spomeniki vidiš vodnike, kako vodijo krdela tujcev od točke do točke, učeč in predavajoč. Največkrat obstoji taka družba iz Angležev; v Veroni pa sem n. pr. naletel tudi na češke izletnike, ki so se na kolodvoru pogajali in pogodili s takim vodnikom. — Kdor pa hoče biti sam svoj gospod in uživati zanimivosti svobodno, ta se pouči iz kateregakoli tiskega vodnika, katere in kakšne znamenitosti se nahajajo tam in tam, vtisni si v glavo za orientacijo splošni načrt dotičnega kraja, in mogel se bo gibati tudi po največjih italijanskih mestih, kakor bi bil doma, ne da bi mu bilo treba povpraševati po potu, po ulicah, po legi poslopij, po kolodvorih.

Italijanska mesta so vsa stara, historična, imajo povsod dokaj značilnosti, pozorovitih poslopij, nenavadnih zgradb, prirodnih posebnosti in sploh na vseh krajih in koncih očitnih postojank za oko, tako da je orientacija sila lahka, ker nudi vsak kraj s svojo okolico drugačno pozorišče. Posebno velika ta mesta tudi niso. Zato moram reči, da nisem bil v nobenem večjem avstrijskem ali nemškem mestu tako hitro — že prvo uro — udomačen kakor tu. Prijetno je tudi, ker ima vsako mesto kako glavno ulico (corso) ali kak glavni trg, kamor se steka ves promet in kamor so umerjene vse ostale prometne žile. V Napolju si je treba zapomniti izprva le trg „Piazza del Plebiscito“ ter dve ulici: „Via Roma“ in „Corso Umberto“, in na varnem si; v Rimu, ki je sploh stavljen zelo pregledno, že zadostuje proga Tibere (Tevere) in „Corso Vittorio Emanuele“ s podaljškom „Via Nazionale“, ki vežeta glavni kolodvor z Vatikanom; v Benetkah boš sicer presedel največ časa na Markovem trgu in prešetal na krasnem obrežju „Riva degli Schiavoni“, a svoja pota boš uravnaval z vožnjo po „Canal grande“; v Milanu je središče v vsakem oziru „Piazza del Duomo“, od koder se razhajajo ulice kakor žarki iz gorišča do kolobarja cest, ki obdaja mestni centrum nekako tako kakor dunajski Ring Štefanovo cerkev. Takisto je v Firenciji osredje „Piazza del Duomo“; vendar se to lahkoživo mesto ni zadovoljilo z enim središčem, ampak ima nekak osrednji trikotnik: glava mu je omenjeni trg, srce „Piazza Vittorio Emanuele“, a — rekél bi — obisti „Piazza d. Signoria“; kajti tu so že često izbruhnile in po malem še tu in v bližini izbruhajo dan-

današnji človeške strasti. Kakor v Rimu Tibera, tako je v Firenciji reka Arno kaj prijetna opora pri orientovanju. — V Genovi se določuje ves položaj po smeri morske obali; v novejšem delu mesta nam moreta služiti za izhodišče tudi „Piazza Deferrari“ in „Via Venti Settembre“. — Podobno v Palermu.

Take glavne poteze naj si tujec zapomni; potem pa kar med ljudstvo, kakor bi bil v domačem mestu! Čim manj se pozna, da smo tujci, tem bolje in tem lažje bomo opravili namen svojega potovanja. Le tujec je izpostavljen vsiljivemu nadlegovanju, ki presega včasih res vse meje in postane tem hujše, čim bolj se ga skušamo z dejanskim odporom ubraniti. Tudi v svoji opravi skušajmo biti domačinom kolikor mogoče podobni, in nobeden italijanski prodajalec vžigalic, jermenov, nožev, ključalnic, jerbasov, pahljač in drugih potrebnih in nepotrebnih stvari, često tudi živih predmetov zelo dvomljive vrednosti, nobeden nam ne bo stopal na pete in nas nagovarjal v nemščini, francoščini in angleščini.

„Nikoli več se za potovanje ne napravim tako,“ sem si med potovanjem prisegal neštetokrat, ko so me po moji napol planinski opravi in po platneni čepici preko vsake ulice že od daleč spoznali za tujca in so me ob ugodnih križiščih obdajali mladi in stari ponudniki, fantiči, razcapani možici, ženščad vseh letnikov in etiket in povrh še — fijakarski konji. V takem položaju pomaga edino to sredstvo: „Nikar se razburjati!“ Res, v drevenju glavnih prometnih ulic nas te sitne srake kmalu zapuste in nas sploh ne motijo posebno; saj spadajo v vse okrožje. Zelo neprijetno nas pa tak stvor, ki je barantač, berač in sirena vse obenem, poriva v prozo italijanske vsakdanjosti tedaj, kadar v poetičnem razpoloženju uživamo vsi zamaknjeni krasoto južnega neba in južne umetnosti . . .

Na živahnem Ferdinandovem trgu v Napolju — tu se le privajate, nadležneži, k meni tujcu! Vaš trud je zaman, vaše kretnje so zame le zanimive . . . Ko pa sem stal v mesečni noči ob Napoljskem zalivu, tik ob morju, na širokem šetališču onostran krasnih nasadov („Villa Nazionale“) in sem zrl na krasno morje, na svetlo mesto nad seboj, na temni Vesuv, stal zatopljen v „neme misli“, čisto sam, kajti ljudstvo se je zateklo gori v mesto na korso — tedaj sem bil res tako hud, da sem postal žalosten, ko se izpod sence bližnje palme utrne človeška podoba in mi, nič hudega slutečemu, ponuja šop razglednic za pol lire. Rekel nisem ne besedice, niti stereotipnega „niente“, a mož me je pogledal in je menda na mojih očeh spoznal, kaj je zakrivil; in kar se mi ni zgodilo niti prej niti

slej, umaknil se je brez vsega, sicer neizogibnega besedovanja; tiho je rekel: „Scusi!“ (Oprostite!) in ni ga bilo več! To me je tako iznenadilo, da sem ga pozabil poklicati nazaj . . . Mislil pa potem nisem več na krasoto Napoljskega zaliva, preslišal sem razposajeno govorjenje valov, nisem videl bajno razsvetljenih vil in zabavišč ob vznožju Napoljskega Golovca: „Posilipa“, a spremljal sem v duhu Italijana, ki me je tako nenadoma zmotil, in prvikrat mi je zazvenela v srcu struna človečnosti z glasom usmiljenja s tem ob vsi slavi in vsem blesku in bogastvu bednim ljudstvom, z ljudstvom dveh slojev: bogatašev in beračev.

Nisem več zaničeval povprek vseh teh „beračev“. Res, njih zunanji nastop nas dirne neprijetno in njih vsiljivost zbuja pri tem in onem ogorčenost. Kaj pa, ko se temu privadiš? In ni li ta krik in vik pri tem ljudstvu tudi v prvi vrsti navada? Kdo pa ve, kaj se krije za to kričečo zunanostjo? Morda celo prava nežnost in dovzetnost za globoko čuvstvovanje, samo da je prikrita in zaradi življenske borbe ne more na dan . . . Kaj pa, če kriči ta mož v hvalo svojega blaga zato, ker mu stradajo deca in žena? V njegovem revnem stanovanju morda vlada prav tako tiha nežnost kakor v javnosti krik . . . Morda! Morda tudi ne! — Bodi to kakorkoli, jaz ne pozabim nikoli tistega tako čudovito sporazumnega in skromnega „scusi“. In naj bo to tudi le eden slučaj, zadosten je, da ne obsojamo tega ljudstva v celoti.

Razočaruje nas često, ko doživimo drastične primerljaje, kako služi tem ljudem krasota njih dežele, umetniška popolnost njih spomenikov in zgodovinska slava na vse rafinirane in naivne načine le kot sredstvo za dobavo denarcev. Ko sem v Rimu z bližnje, nekoliko vzvišene ceste občudoval orjaške ostanke „koliseja“, ki bi ga na prvi pogled moral spoznati že od daleč vsak naš drugošolec, ali ni pristopil k meni bosonog potomec slavnih Rimljanov, kažoč mi naivno nesramno z desno roko na rjavo poslopje kolisejsko, češ: „Gospod! To je kolisej!“, a levo mi moleč od druge strani in vmes s celim telesom, zlasti z očmi, podpirajoč izšepetano prošnjo: „Un soldo, signore!“

Kaj hočemo? Ali se naj smejemo naivnemu brezobzirnežu, ali mu naj zažugamo s palico? Videl sem že oboje. Najčešče pa je tretje: tujec seže v žep in prešteje drobiž; srečen je beraček, če se je tujec preskrbel zjutraj z dovolj veliko pestjo tistih nerodno težkih petic in desetih! — Pripeti pa se tudi četrto: videl sem na svoje oči, kako je neki tujec takemu prosilcu — ne bodi len — pripeljal

prav gorko zaušnico. A kaj se zgodi? Izza vseh oglov in razvalin so se zbirali taki rimski plebejci in frčali so proti tujcu odlomki marmorja, ki je bil obsekan pred 2000 leti, odkrhline iz starih mozaikov, pa tudi nečedni odpadki iz najnovejše, sveže dobe: tisti tujec je bil v onem kraju nemogoč!

Vendar se tudi to ljudstvo včasih zaveda veličine svoje preteklosti in neprecenljive notranje cene svojih spomenikov. Bilo je proti večeru, ko sem stopal v Rimu po staroslavnem Palatinskem griču. Tam na robu, odkoder se vidi tako dobro na starorimski „forum“, je stal preprost domačin nepremično in je zrl, zrl z dušo in s telesom, tja po večnem mestu, utopljenem v rumenkast svit. Šel sem mimo njega, spoznal sem po znaku, da je vodnik, a ni se mi ponudil. Le „krasno!“ mi je prikimal, ko sem postal blizu njega. — Prehodil sem pri drugi priliki zopet enkrat sv. Petra cerkev. Več družb je s svojimi vodniki ogledovalo njene krasote. Neko angleško družbo je vodil prileten mož, ki je z malomarnim glasom razkladal, kdove kolikič, neštevilne znamenitosti. Ko družba odide in moža izplača, kam je šel? Pred prekrasno Michelangelovo „Pietà“! S sklenjenimi rokami je pokleknil pred umotvor in ga je gledal in gledal — kolikič pač! — in zdelo se mi je, da se mu oko solzi! . . . Tako se je pač odškodoval za stokratno ponavljanje istih razlag, ki je ž njimi predočeval krasote te cerkve objestnim tujcem, hotečim v dobri uri „zaužiti“ vse umetnine prve cerkve vesoljne zemlje.

Ni dvoma: tudi domačini cenijo idealno vrednost zakladov svoje dežele, celo tisti, ki o njih tega niti ne pričakujemo. Pomisliti pa moramo, da popotniki kot tujci hitro sklepamo preenostransko o vsem narodu po izkušnjah, ki jih imamo vsled pretežne dotike z le tistimi prebivalci, katerih poklic in zaslužek je občevanje s tujci. Res je v Italiji, ki ponekod živi sploh le od tujcev, posebno mnogo prebivalcev omenjene vrste; a preostaja še vendar dovolj drugih, ki ne spadajo k tem slojem, in te moramo tudi motriti, če hočemo soditi pravično.

Ako prenagljeno posplošujemo svojo sodbo, kaj se nam bo pripetilo? Da sodimo o Italiji in Italijanih prav tako enostransko, kakor je (po Goetheju) sodil baje preprost Napoljanec (Napolitanec) o nas severjanih in naših odnošajih, češ, da je pri nas „vedno sneg, da so hiše lesene, da vlada silna nevednost, denarja pa je dovolj!“ (Sempre neve, case di legno, gran ignoranza, ma denari assai.)

Potujmo torej po ti čudoviti deželi z odprtimi očmi in s pravičnim srcem, z zmisлом za slavno preteklost teh zgodovinskih tal, pa tudi za ljudi in odnošaje, ki so vzkli iz stare slave do današnje višine ali pa padli do današnje nižine, spoznavajmo preteklost iz sedanjosti in naopak! Ne potujmo pa tako kakor tisti profesor, ki je na svojem ženitvanjskem potovanju v Italiji peljal svojo ženko na prostor, kjer je pred Krist. r. baje stala Ciceronova vila, in se je tu globoko zamislil, rekoč: „Kako znamenito je, draga Elza, prvokrat stati tu na tleh Ciceronove vile in preudarjati, zakaj je ta slavni pisatelj tako silno rad rabil — constructio accusativi cum infinitivo . . .“

(Dalje prihodnjič.)

Naš dan.

Že pada v prepade zagozdne noč,
že vstaja na vztoku dan,
in kmet vstaja ž njim, ker čaka poljé,
da razorje ga čil in močan.

Da vseje seme in upov tisoč
v drhtečo zemeljsko grud,
da vseje svoj pot in vse svoje moči,
vsega dneva pekočega trud . . .

O bratje, iz spanja, iz brezplodnih sanj!
Že čaka naš dom razoran.
Vse moči svoje duše vsejmo vanj,
ker zdaj sije veliki naš dan!

Ksaver Meško.

Slavna in bedna Italija.

Popotni vtiski. Spisal dr. Jos. Tominšek.

II. Koščki italijanske romantike.

a potovanju hočemo vsekakor nekaj „doživeti“. Čemu bi sicer potovali? Vsakdanje enakomernosti imamo obilo doma, tam zunaj nas pa čakajo „dogodivščine“; le sprožiti jih je treba! Morda smo baš mi tisti, ki jih bomo sprožili. Mikavnost neznanosti zadobi privlačno silo tajinstvenosti in nas zgrabi včasi z neodoljivo silo. Kdo še tega ni izkusil? Še pred nekimi minutami smo mirno zajemali juho ali srebali kavo — kar nas nekaj zgrabi, da se nam napno mišice, zastane sapa, se vzbočijo prsi in da, kakršen je pač naš temperament, ali udarimo s pestjo ob mizo ali pa sentimentalno vzdihnemo, rekoč: „Ven, ven iz tega ozkega zidovja in iz tesnih naših mej, ven v živi svet, med dogodke, med čine!“ . . . Prijela se nas je romantika!

Kdor izmed nas je svoj lastni gospodar, ta stoji nekaj dni, nekaj ur pozneje na kolodvoru ali na krovu parnika, koprneč po daljavi; kdor pa je suženj časa in razmer, ta premeri v duhu vse daljave in zida lepo vilo ob daljni morski obali, se bori v puščavi z levi, se šeta v razkošju bogatih, umetniških mest . . . Taki smo! Mesece in mesece smo krotki in ukročeni zemljani, a namah se nas loti pradijnost. Rojeni vagabundi smo, najmanj zadovoljni z mirno zadovoljnostjo, ker se je zavedamo šele tedaj, ko ž njo nismo več zadovoljni, in ker jo tako hitro pozabimo, to nerazburljivo navajenost. Malo pustolovca je vsak izmed nas, naj se kaže to naše svojstvo tudi v različni, vsaki osebnosti prikrojeni obliki; najelementarnejše pa stopa pustolovski nagon na dan v hrepenenju po novih, velikih, imenitnih doživljajih! Drži nas romantika! Doživeli bi radi romane!

Toda kako? Kako jezdimo mi moderni „junaki“ v deželo romantike? Komodne barbare nas imenujejo. Res! „Doživeli“ bi radi kaj velikega — pa presedimo tisoč kilometrov na mehki blazini. Užitek nadomeščamo z udobnostjo, doživljaji so nam prizori in predmeti, ki jih označuje naš Baedeker z zvezdico, priroda je „interesantna“,

umetnine je „vredno“ pogledati — tako res delamo, a prav zadovoljni le nismo. Naše občudovanje je bolj osuplost vsled množice vtiskov nego presenečenost in zavzetost vsled kakega mogočnega vtiska. Mi pa iščemo grandioznosti! Ker je ni namah dobiti v kvaliteti, si jo skušamo skupiniti po kvantiteti; odtod tista nervozna hitrost v potovanju, nemirno izpreminjavanje, neprestana vožnja iz kraja v kraj, čez hrib in dol, po morju in skozi tunele. „Kje je romantika?“

Oj kultura, oj veda, oj šole! Vsega smo se že doma naučili, kar vidimo v tujini; v krasnih slikah smo že proučevali pokrajine in mesta, ki se nam zde potem v prirodi — manj lepa, nego so bila na sliki. Kinematograf nam predočuje hipoma cele prizore, ki jih v tej slikovitosti v originalu ne bomo videli; kako boš n. pr. ob „Velikem kanalu“ v Benetkah videl tisto krvavo in pestro žaloigro, kakor jo kažejo občinstvu pri teh električnih predstavah? Med potom iz Pize v Genovo dospemo v osredje domovine kararskega marmorja; ali toliko pravzaprav ne vidimo, če porabimo ves dan, kolikor nam pokaže kinematograf v petih minutah! Prenasičeni smo, preveč poučeni (ne preučeni!), zato nas tako težko zaloti tisto naivno romantično občudovanje, ki prevzame n. pr. dečka iz oddaljene gorske vasi, kadar prvikrat vidi mestno ulico, železnico. Mi romantike le iščemo.

Seveda, priznali ne bomo radi, da pravzaprav nje iščemo na zdaj čisto modernem rimskem Kapitoliju (Campidoglio), kamor se vozijo s fijakarji imenitni gospodje, rimski občinski svetniki, v ondotno magistratno palačo; ne zavedamo se, da vzdihamo za njo, ko se zbojimo hudega črnega psa v vinogradu nad prastariim mestom Chiusi; nočemo si priznati, da se nam sanja, kakor bi bila vsa cvetoča Lombardija odeta v soparo romantike, dokler se ne približamo in vidimo, da se dviga dim iz tovarne za — salame...

Le ena romantika nam ne uide, to je romantika študij in romantika spominov. Duhovi stare, slavne preteklosti se dvigajo povsod: z bojišč, kjer se je odločevala usoda celih narodov, iz mest, ki so preživela tisoče let, iz poslopij, ki pričajo o podjetnosti in umetniškem čutu prošlosti tako jasno, da nas je skoraj sram puhle spretnosti denšnjega veka. — Krasno je res Leopoldsteinsko jezero na Gornjem Štajerskem; a kaj so divje koze, ki jih moremo iz ondotne jezerske restavracije opazovati, napram spominski romantiki, ki je v njó ovito Avernsko jezero (zapadno od Napolja), ki je po obliki in velikosti nekaj podobno Leopoldsteinskemu! Debele

skale iz vulkanske lave ga obdajajo, vse jezero je le velikansko žrelo starega vulkana in na njega jugozapadu ležeči okrogli „Novi hrib“ (Monte Nuovo), ki ga občudujemo že iz lepega kopališča Pozzuolija preko blestečega morja, je nastal šele pred petsto leti! Zato nam njegovih poldrugosto metrov višine v prvem trenutku zbuja več romantike nego Mangartova stena v ozadju gorenjega Klanškega jezera. Vsa zemlja, tja do Kume, je čudovita, nestalna; zadušljivi plini puhtijo iz nje, kjer je gorenja plast predrta; v pekel se je prišlo skozi Avernsko jezero — tako so verovali starodavniki, „sloveča Sibila“ je stanovala tu kot hišnica za staropoganski pekel in „pobožnega“ Eneja je peljala tja, tako bero naši višjegimnazijci v Vergiliju. Tudi zdaj lahko gremo v „Sibilino jamo“ na južnem bregu Avernskega jezera za kaki dve liri vstopnine, ki si jo vzame vodnik zase in za luč. No, kakih pet minut hoda in videli smo jamo, umetno narejen rov brez vsake znamenitosti; videli smo celo „Sibilino kopel“, podzemsko sobico, kamor se izteka mlačen vrelec. Ko smo se otresli beraških ciceronov in korakamo po prašni cesti nazaj proti jugu k morju, se pač spomnimo krasot naše Postojnske jame. Ko bi tudi njo opeval kak Vergilij in ko bi tudi tu bila izvrševala svoje stavbe in naprave cesar Avgust in njegov prijatelj Agripa, potem bi šele oživele vabljive Sirene, ki spe tudi v Postojnski jami!

Take romantike je v Italiji dosti, skoraj preveč; popotnik se je že navadi in ni mu lahko vedno in vedno gledati z dvojnimi očesom: z očesom sedanosti in prošlosti. In naposled: kdo se res prav zaveda te romantike toliko, da postane zanj užitna in užitek? Takih ni baš mnogo. Le kdor je o vsem dobro poučen, zre z zavzetim srcem preko vidnih znakov — ostankov v istinito preteklost, t. j. v preteklo življenje; saj dokler imamo in zremo pred seboj le mrtve objekte, le objekte same, tako dolgo smo šele začetniki — učenci, ne tvoritelji mojstri, ki sestavljajo iz kamenčkov mozaike, iz čepinj krasne posode, iz razvalin razkošne dvorane, iz podstavkov nekaterih stebrov bogate templje, iz govornega odra (n. pr. na rimskem forumu) celo ljudsko zborovanje, iz potlakane ceste promet v njej, iz pokrajine same pa ljudstvo in njega kretnje. Treba je videti Apeninsko gorovje s strmimi pobočji in ozkimi, globokimi prelazi, da prav razumemo, zakaj so Rimljani segli preko njega razmeroma pozno in zakaj se je Hanibal tako žuril s preoračenjem, zakaj je še dandanašnji gornji Italijan po jeziku in značaju zelo različen od Toskanca, da ne govorim o Kalabrijcu in Sici-

lijanu. — Apenin mi pojasnjuje še nekaj drugega. Zakaj so bili Rimljani in so še Italijani tako spretni zidarji in baš zidarji, ne morda tesarji? Ko sem prepotoval Italijo, mi je postalo jasno. V Apeninu, ki je last pravzaprav vse Italije, imajo Italijani nedosežno dober stavbarski kamen, ki je zanje tem večje vrednosti, ker je v deželi, deloma baš zaradi prekamnitih tal, deloma zaradi uporabljanja teh tal v živilno produktivne svrhe, prav malo pravih gozdov. Vse stavbe — hiše, mostovi, plotovi, pretoki, odtoki — so kamenite in morajo biti često, vprav zaradi nedostajanja lesa, konstruktivno dokaj preudarno zgrajene. Zato zna vsak Lah zidati, kakor zna pri nas vsak kmet sekati in žagati, torej tesariti. —

Koliko pa jih je, ki prihajajo poučeni v deželo? Namreč poučeni po pravih študijah, ne le po kakem potopisu ali kakem vodniku, morda šele na licu mesta!

Eni romantiki pa je Italija domovina: romantiki umetnosti. Zaradi umetnin poseča še dandanašnji, ko je potovanje moderno, Italijo gotovo največ odstotkov vseh popotnikov. Seveda, vpraša se, koliko imajo ti pravega umetniškega dobička od svojega potovanja. Prav močno se mi zdi, da bi bila njih korist v tem oziru ista, če bi si ogledali prekrasne zbirke srednjeevropskih mest, ki imajo tudi „italijanske šole“ jako dobro zastopane in ki so si nabavile tudi iz staroklasične dobe toliko znamenitih del, da se ž njimi glede umetniške in historijske cene le nekatera italijanska dajo meriti. Umetnik strokovnjak uživa kajpada vse drugače; on more soditi že iz potez, ki se zde neizvedencu pač le poteze, o celoti in lepoti; on vidi lepoto tudi tam, kjer laik ne vidi „nič posebnega“, kajti umetniku je vir lepote že umetniško stremljenje, kažoče se morda še v neizvežbanih, a ostremu očesu vidnih znakov . . . Baš taka prikritost, rezerviranost — nasproti moderni in že ne več moderni kričavosti — privablja umetnike v Italijo. In zaradi nekaterih umetnin je treba iti v Italijo, ako jih sploh hočemo videti; kajti ne dajo se odstraniti in prodati v inozemstvo, ker so neločljivo združene s kakim poslopjem; posebno velja to o mnogih slavnih slikah v prelepih italijanskih cerkvah. Da omenim le najznačilnejšo: slavno, a sila obledelo sliko „zadnje večerje“ od Leonarda da Vinci na steni nekdanjega refektorija benediktinskega samostana poleg cerkve „S. Maria delle Grazie“ v Milanu. Tujcev se pred to sliko kar tare. Koliko jih je pač, ki bi kaj mogli presoditi nedosežno njeno lepoto?

Večina jih gre take umetnine pač gledat, da naposled morejo reči: „Tudi to smo videli!“ No, in vmes je tudi nekaj romantike.

Kakšno reprodukcijo, n. pr. one zadnje večerje, je pač vsakdo že videl, če drugje ne, pa na mali podobici, ki si jo je kot otrok položil v molitvenik. Zdaj pa stojim tu pred originalom! In če ne čuti v meni nič umetnik, čuti pač človek! Vsakogar nekaj zgrabi, ko stoji pred takim umotvorom; pa ne zato, ker on spozna, da je umotvor res neprecenljiv, ampak ker veruje v njegovo neprecenljivost in vidi, kako se klanjajo tisoči in tisoči tej zanj nepresodljivi umetnosti.

Tako učinkuje le original! Vem to iz lastne izkušnje! V tolikih oblikah sem že videl Belvederskega Apolona: v natančnem posnetku iz malca, v ilustrovanih zgodovinah klasične umetnosti, na razglednicah! Ko sem v Rimu v vatikanski antični zbirki iz svetlega nekdanjega dvora „Cortile del Belvedere“, ki je sam poln dragocenih umetnin, stopil v stranski kabinet in stal, kakor v tihi kapeli, pred marmornatim Belvederskim Apolonom samim, sem za trenotek res pozabil, da živim v dvajsetem stoletju. Ne upal bi si tu glasno govoriti... In v prihodnjem kabinetu: glasovita skupina Laokoonova! Skoraj greh se mi je zdelo, da se tako delo profanuje s posnetki v naših šolskih knjigah, kjer poredni prsti naših učencev „popravljajo“ zamotano podobo... Do pravega razpoloženja pa nisem mogel priti n. pr. v Sikstinski kapeli; preveč je bilo tu ljudi in preglasno so kazali svoje občudovanje; eno pa je jasno: niti najboljši posnetek ne da niti pojma o tistem krasnem Michelangelovem stropu, ker bi ga morali posneti v izvirnih dimenzijah, ki je zanje narejen. Pred seboj imam slučajno še Michelangelovo kiparsko delo: njegovega silnega Mojzesa; na razglednici seveda! Kar zjokal bi se nad to bedno sličico, če se zmislím originala: da, tak je moral biti tisti izvoljenec, ki mu je Bog dal neposredno svoje postave! Le tak mož je mogel v sveti svoji jezi razbiti plošče s svetimi zapovedmi! In tak kip na ubogi razglednici!

Da, ta romantika, ki nas žene, da si skušamo v izvirniku prilastiti oddaljenost v času in prostoru, ta nas ne zapusti nikjer v Italiji, niti pod zemljo. Katakombe! Da! V njih je še ohranjena tisočletna kontinuiteta. Neizpremenjene so še, duhovniki varujejo pristop v nje, a postali so le bolj vodniki, pa zares najvzornejši, ker niso vsiljivi. Čitali smo že o mučeniški smrti sv. Cecilije; v katakombah sv. Kalista vidimo pristni njen grob. Prava mučenica — to nas zgrabi! Tu moramo z roko prijeti dogodke in silovitost in strast prastare dobe... Da, muke, ogenj, kri, nasilje, smrt — to se menjava z najgloblji čutom za umetnost. — Pojdimo v Florencijo

(Firenze)! Na živahnem „gosposkem trgu“ (Piazza della Signoria) obstrmimo pred impozantno, silno zgradbo, podobno trdnjavi, pred „staro palačo“ (Palazzo vecchio); postavimo se pred mogočni vodnjak, stoječ pred palačo, in opazujemo zdaj temno poslopje palače, zdaj kolosalnega Neptuna v središču vodnjaka. Ko slučajno pogledamo na tla, vidimo, da stojimo na bronasti ploči z napisom: ta nam javlja, da je bil dne 23. maja 1498. leta na tem mestu sežgan na grmadi Savonarola.

Vročica so bila tla italijanska! —

Popotnik ima nekake slutnje, da so še vroča.

Zato ga vleče tja tudi nezavestna romantika groze, strahu; nekaj take romantike doživeti si želi in se — boji. Dan na dan obiskovati galerije, razvaline, zgodovinske spomine, ta abstraktna romantika ga prenasiti. To je premalo osebno, preveč občevito, vsakomur kolikor toliko že znano, da bo naše pripovedovanje sprejel le s sporazumnim: „Seveda!“ Poučno je; senzacije ne zbuja! Popotnik pa bi se rad ponašal s prav osebnimi doživljaji, ki bi naj pokazali, da je — to svetu najbolj imponuje — imel in moral kazati pogum, to dandanašnji tako redko lastnost.

V udih nam še tiči spomin na nekdanjo romantiko potovanja samega kot takega. Seveda, ko so naši stari očeti šli na pot, tedaj so se oskrbeli z marsičem, kar se nam zdi sila — romantično, s samokresi, z bodalom! Zlasti Italija je zbujala in še obično zbuja misel na brigante, na maffio, in še mi smo čitali včasih res skoraj neverjetne vesti o drznosti laških roparjev. Ko prestopimo italijansko mejo, zlasti pa, ko imamo za seboj gorenjo Italijo, prične nas malo ščegetati pod kožo in ne čutili bi se prav varnih, ko bi ne vedeli, da se baš v najnovejših časih vršijo najdrznejši čini prav tako na Dunaju, v Pragi, v Berlinu in seveda v Ameriki in na Ruskem ali v Turčiji.

(Dalje prihodnjič.)

Tako in obratno.

Da si ti žareče solnce,
srebrotkan oblaček jaz,
to zastrinjal celo večnost
bi s poljubčki tvoj obraz!

Da sem jaz žareče solnce,
da si ti oblak svetel,
v bisere bi te raztopil
ter te naše nakoval . . .

Sobjeslav.

Slavna in bedna Italija.

Popotni vtiski. Spisal dr. Jos. Tominšek.

(Dalje.)

roparska romantika izumira tudi v Italiji; železnica in brzojav sta ji postala nadležna in umaknila se je s širokih prometnih stez, ki jih prepotujemo brezskrbno kakor pri nas, umaknila v samotne, strašno bedne vasi, ki v njih tujec itak ne išče ničesar, in precej menda tudi v fantazijo ljudstva, ki — kakor naše — kaj rado posluša „historije“ o kakem glasovitem roparju. Za svojega bivanja v Florenciji sem čital v ondotnem šaljivem listu „La chiacchiera“ („klepetanje“) odlomek iz povesti „Il brigante nero“ (Črni ropar), ki se je nadaljeval od številke do številke — ad usum plebis!

To je bil edini — ropar, ki sem ga videl v Italiji. Edini? Mogoče je le, da sem se doli v Kalabriji, ki je še zelo zanemarjena, seznanil s pravim banditom, dasi sva običala pri početkih znanja. Dogodljaj, ki mi je še zelo živo v spominu, se je vršil takole:

Bila je krasna nedelja, 21. julija preteklega leta, ko sem se zvečer prepeljal iz Sicilije na prava italijanska tla čez čarobno lepo Mesinsko morsko ožino. Na postaji Villa S. Giovanni (nekoliko nad Reggio), sem se namenil še isti večer uvesti na vlak in se pomakniti proti severu, hoteč si drugo jutro natančno ogledati Salernski zaliv, romantiko zapadnega kalabrijskega obrežja pa uživati v hladni mesečni noči; kajti iz Sicilije me je vročina skoraj pregnala, znamenitosti pokrajin pa se dado v mesečini južnih noči s pravo naslado pre-motrivati. Vlak ni bil posebno zaseden, zato sva si z dobrim in veselim tovarišem, ki se je vozil z menoj, z nekaj napitnine lahko zasigurala poseben kupé II. razreda, da bi se v potrebi mogla tudi malo uleči.

Krasoto te vožnje, tik ob Tirenskem morju, pod strmimi skalami in spet po ravnem polju (pokrajino popišem pri drugi priliki) sem užival, sloneč pri odprtem oknu, dolgo v noč in sem sanjal, kakor pač mora človek sanjati v svetli noči, v južni Kalabriji, ob večno nemirnem morju . . .

Proti polnoči, ko smo imeli Evfemijski zaliv že za seboj, sem postajal truden, in ker si je pokrajina od tega do Polikastrskega zaliva skoraj vedno enaka, sem se ulegel na eno klop; na drugi je bil tovariš že zadremal. Okni sta bili odprti.

Nisem še trdo spal, ko me prebudi majhen hrup; kupejska vrata zaškripajo — med vožnjo! — in nekdo vstopi. Zbudila sva se i jaz i tovariš; ker vidim, da on vstaja, se ne brigam za nič dalje, misleč, da je pač prišel izprevodnik, in mirno obležim, hoteč zopet zaspati. A na moje začudenje se došlec prične pogovarjati s tovarišem, pripovedujoč razne osebne stvari. Od strani ga pogledam in malo čuden se mi je zdel ta gost; izprevodnik ni bil, videti je bil kak delavec: kako pride mož v II. razred? Kdo mu je odprl? Kaj naju tu moti? Postal sem pozoren in sem se obrnil tako, da sem mogel moža med trepalnicami opazovati, a ležal sem mirno.

Tu vstane tovariš in gre v bližnji kabinet. Tujec počaka toliko časa, da se vrata zapro, potem pa — ali me ne varajo oči? Ali ne postane ves njegov obraz drugačen, napet? Res! Dobro se ozre name, ki se nisem ganil, potem se skloni in se bliža meni in mrežam, kjer sva imela spravljen prtljago, bliža oprezno . . .

„Ne boš, Jaka!“ si mislim, odprem oči, ga debelo pogledam in se napol sklonim . . . Mož je obtičal, popravljal si je nekaj na umazani suknji in me je potem vprašal, kako sem spal in kam potujem. Odkimal sem, kakor bi ga ne bil razumel.

Med tem se je tovariš vrnil in se je zopet ulegel in zaspal. Povedal bi mu, da se mi tujec zdi sumljiv, a nisem hotel veljati za strašljivca. Ulegel sem se, pa z namenom, da ne zaspim. Tujec je zdaj mirno sedel v skrajnem kotičku; čez nekaj časa vstane in odide v oni kabinet. Preteče dolgo, dolgo časa in ni ga bilo nazaj. Mislil sem že, da se je tam nekako oddalil, in hotel sem že zaspati. Zatisnem napol oči; kar se mi zdi, da so ona vrata le napol zaprta in da skozi разо nekdo sem gleda. — Oho! Vrata se tiho odpro in tujec se oprezno vrne! Spet premerja z naglim pogledom ves kupé — zdaj pa je bilo meni dovolj. Obrnem se, uležem se na hrbet, roke denem navzkriž, noge skrčim in uprem pogled strmo vanj. Potuhnul se je, sedel v svoj kot, a jaz sem v omenjeni poziciji enakomerno strmел vanj. Kajti odkrito rečeno, spanec mi je bil popolnoma prešel . . .

Nazadnje je bilo skoraj smešno, kako neprijetno se je počutil mož pod tem pogledom, ki je bil neprestano vpert vanj minute, četrti ure, gotovo eno uro. Večkrat je mož vstal in se pazno oziral

skozi okno na pokrajino, kakor bi česa iskal, naš vlak — brzovlak — pa je hitel in hitel. Kar se ustavi na postaji Sapri v Polikastrskem zalivu; še preden je prav postal, odpre tujec, ogledavši se na vse strani, hitro vrata, šine ven, in ko skočim za njim pogledat, izginil je že bil za bližnjim plotom . . . Bilo je ob dveh po polnoči.

Kaj je mož hotel, ne vem; dosegel pa je, kar sem tudi jaz hotel: na spanje niti mislil nisem več. Stal sem zopet pri oknu in sem z vednim gledanjem dočakal jutra, ki se je zasvitalo, ko smo pri reki Busentu zapustivši morsko obalo se ji pri mestu Pisciotta zopet približali.

Zdaj smo imeli Kalabrijo že davno za seboj; po noči je drugič ne bom prepotoval.

Ali sem torej res doživel nekaj prave romantike? Njen začetek, nemara . . .

Kaj pa je z romanom? Pred menoj na mizi je razprostrta pahljača, pristen italijanski spomenik . . . Pahljača — je že začetek romana! Seveda, ko bi bila takšna, kakršna igra vlogo v „Veseli vdovici“! Moja pa je iz papirja in na njej je natisnjeno z velikimi črkami: „Hotel Accademia. Verona!“ Tako pahljačo je podaril vsakemu gostu lastnik omenjenega hotela v Veroni, namreč tistega dne, ko se mi je v Italiji prvokrat in zadnjokrat pripetilo to, česar sem se bolj bal nego vseh brigantov, beračev in sitnežev: opikal me je prvi komar pl. moskito ali visokoitalijanski „zanzara“. In baš za slovo: zadnjo noč, ki sem jo pred odhodom v domovino hotel pre-
spati v navedenem hotelu v Veroni.

Komarja sem seveda ubil. Jaz pa se vsaj nisem vrnil brez vidnih sledov s svojega potovanja.

Zunanja romantika mi je obsegala kapljico krvi, notranja novo gorišče duši!

III. Panorama dežele Italije.

Bilo je pred leti. Peljal sem se v dobro zasedenem bavarskem, modro barvanem brzovlaku proti Regensburgu, v prijetni družbi sila zgovornega očeta kapucinca, ki je bil prepotoval malodane vso zemljo. Ko sva se bližala postaji, mi je, zbirajoč svojo prtljago, z nekako trepetajočim glasom govoril v slovo tele besede: „So kraji na tej naši zemlji, ki zbudajo v nas strastno prijetnost, skoraj bi rekel: ljubezen. A zaključek je isti kakor baje v razmerju vas posvetnjakov do vaših ljubic: ljubijo se eno sezono; potem jih ne marate videti nikdar več. — So pa druge pokrajine, ki se jih okle-

pamo kakor svoje rodne majke: naj nas pot žene še tako daleč od njih, vedno se vračamo tja in vse steze peljejo k njim kakor v Rim. In tretjič so kraji, ki so nam kakor površni znańci: pozdravimo jih in gremo dalje. Naposled so kraji, ki so nam kakor prijatelji; veselimo se, kadarkoli se ž njimi snidemo; a če se ne snidemo, tudi ne čutimo take potrnosti.“

Tu pridrdra vlak na postajo Regensburg. „Za tem krajem koprnim kakor po rodni majki“, mi pravi veselo moj čestitljivi tovariš; „kajti to je moja domovina! — Privoščite si parček naših klobasic!“ še pristavi in izstopi. Storil sem po njegovem nasvetu in sem si oskrbel dve pristni regensburžanki, ki sta vredni vsaka le en grižljaj. — Zapomnil sem si izrek izkušenega moža, a razumel sem ga le, kolikor se tiče majke domovine. —

Odslej pa se vselej, kadar me usoda in lastna volja nekoliko porineta po svetu, povprašujem, kako stališče zavzemajo prepotovani kraji na lestvici moje simpatije. Italija vobče je pač popotnikom kakor taka začasna ljubica; strastno hrepenenje po njej navdaja vse severnejše narode; kdo bi je ne objel rad v duhu? Kakor v polusnu vihra tujec po njej, ogleduje jo z zaljubljeno slepim očesom in premotriva malo, ker vidi preveč, gledaje z duševnim in s telesnim očesom obenem. Po preteku toliko in toliko tednov ali mesecev pa se zave in postane nezvest svoji oboževanki; žene ga k majki! Kakor peljejo vsa pota v Rim, peljejo tudi vsa iz Rima!

Vendar — in to je posebnost v mikavnosti Italije — nezvestoba ni trajna. Porodi se novo hrepenenje. A zdaj je bolj zavedno in izbirčno; vsa Italija ne mika več. Padova, Bologna, Pisa, Siena, celo Genova — to so le površne znanke, ki jih pozdravimo, ne da bi jih ogovorili. Napolj z okolico je ljubljena, ki ji ostanemo iznova nekaj časa zvesti, Siciliji pa kvečjemu za teden dni! — Rim, ta pa je zvest prijatelj, pri katerem se radi udomačimo toliko časa, dokler nas hoče gostiti; poslavljam se od njega z mirnozadovoljnim klicem „Na svidenje“! A Florencija — Dio mé né guardi — ta bi potniku kmalu postala nova domovina! V florentinskem življenju se čutimo kmalu domače, s čimer si tu zadovoljimo, ni le radovednost, ampak nekaj takega, kar ima električne žice napeljane tja proti srcu!

Seveda, ko bi stopili izven širokih stez in daleč tam „na kmetih“ živel le ob vinu, siru in sadju, tedaj bi se pojavilo v nas nekaj, česar oni otec kapucinec ni omenil: usmiljenje do tega ljudstva bi se pojavilo, pravim, ko bi ne vedeli, da se to ljudstvo ne zaveda svoje bede. —

„Videl si jasno nebo italjansko“, je blagroval Prešeren Smoleta! — „Solnčna Italija“ — to je stalni priimek. Italija brez solnca je pustejša nego najpustejši kraji, ker nas udarja z vso krutostjo varanih iluzij. Pesnik Ovidij je zdihoval po italijanskem solncu, ko ga je „trl“ mraz ob Črnem morju, nas pa čudno presune, če se nam zasveti košček italijanskega jasnega neba. Hribolazec, ki prisopiha prvikrat na Mangart, na Triglav, zre z nepopisnim čutom preko Goriške tja v tisto rumeno svetlo plan, ki že pripada Italiji; in brhka turistka povpraša na vrhu Črne prsti najprej po Benetkah, ki se odtod, kakor so ji pravili, vidijo. Zamaknjeno zre v jugozapadno solnčno stran: Italija ji je čarobna; misli ji šinejo na pot v Benetke — ženitvansko potovanje! Tam daleč nekje pa je — Rim...

Istina je! Kolikokrat je baš do italijanske meje ozračje mračno, megleno; tam pa se prične, kakor bi odsekal, jasnost, vedrost, da te bode v oči; tako ob robu naših gora, tako ob impozantnem prehodu s Tirolskega doli proti rajskemu Gardskemu jezeru.

Kdo bi se torej ne veselil „solnčne“ Italije? Vse prav! Solnca je dovolj in tudi jaz sem ga prepoznal: štiri, pet tednov križem po tej dolgi Italiji, a dan za dnem solnce in vedno solnce! Le enkrat se je za kake pol ure usul dež, enkrat v vseh teh tednih! Potegnili pa je ta dež le kratko progo, bilo je tam preko Caserte in Beneventa. Sicer ne kapljice. V Napolju so se pač včasih zjutraj malo zbirali oblaki okrog Vesuvija, a dnevna vročina jih je vedno osušila in v večerni zarji se je sivi stožec iz daljave krasnega ognjenika blestel dan za dnem enako. Ni pač dvoma, da so tudi tiste trohice oblakov le posledica silne vročine, ki puhti iz Vesuvijevega žrela. Saj drugod nikjer nisem videl ne oblaka, razen zopet ob Etni, ki je bila sploh tedaj tako zavita v megleno plast, da se je le včasih pokazal iz nje vrh z velikansko grmado dima in da se je le včasih posvetila snežena odeja, ki pokriva vrhovna pobočja te impozantne, orjaške gore.

Prepotoval sem pač Italijo v juliju in avgustu. Tedaj še pri nas meglencih in dežnikonoscih štejemo razmeroma malo deževnih dni; kaj šele torej v Italiji! Mari naj še govorim o vročini? Saj v tej dobi še v hladnih dolinah naših gora, kjer povsod curlja hladeča voda in kjer se taja led, ljubo solnce prav neusmiljeno opeka nedeljske in druge izletnike. Zdaj pa se preselimo v Italijo: južno-deželjska vročina in skoraj nič vode! Vročina, ki ji ni uiti drugam nego v zidovje! Saj pravih senčnatih gozdov ni, razen v kakem mestnem parku; pod pinijami in pod oljkami se pač moremo mar-

sikje, n. pr. v albanskem pogorju, izprehajati; a kaj pomaga, ko ta drevesa nimajo prave sence! Krasni sadovniki, z oranžami in figami, res obsenčujejo podnožje Vesuvijevo in tvorijo nepopisno lepo ozadje razgretemu Palermu; a v te sadovnike je seveda zabranjen vsak pristop. Neizrečeno žalosten pa je pogled na reke! Struge so, izvzemši nekatere lombardske reke, zlasti vodnati Pad, vse kamenite in vobče zelo široke. V dolgem brezdežju pa se voda v večini izmed njih docela ali skoraj docela poizgubi in sedaj ni vsa struga nič drugega, nego dolga in široka proga sivkastobelega razgretega kamenja. Peljimo se v tem času le čez bližnji nam Tagliamento! Alpe ga sicer vedno toliko namakajo, da ohranjuje nekaj svojih voda; a kaj je tista ozka rečica nasproti sila širokemu nasipu kamenja na obeh straneh, ki se preko njega vozimo precej časa na dolgem, dolgem mostu. — Kaj pa šele naj pravimo o reki Reno v Apeninu, ki jo spremlja železnica več ur na poti iz Bologne v Florencijo. Reka ima strugo, široko in širšo, nego je naša Sava, a po njej se je pretakalo vode, kakor pri nas v kakem cestnem jarku, leno in s tistimi umazanozelenimi tvorbami, ki jih vidimo v naših mlakužah; včasih pa se je celo ta vodica izgubila v kamenju. Otročki pa, dveletni in starejši, črni in umazani, da se jim je jedva poznalo, da so popolnoma nagi, so posedali po kamenju v strugi in gradili jezove z „reko“. Občudoval sem njih trdokožnost, da se niso opekli na razgretem kamenju! — Celó v Florenciji! Tu teče reka Arno, ki je vobče dovolj vodnata, a je v tej vroči dobi vendar usahnila tako, da se je komaj vidno še plazila dalje v svoji plitvosti po široki strugi; le z zaporednim zajezenjem so dosegli, da se je zapored stekala v globlje, kakih sto metrov dolge tolmane, kjer se je bilo mogoče kopati in gojiti veslarski šport. Vendar je pogled na to napol mrtvo reko zelo kvaril krasni vtisk imenitnega florentinskega „nasipa“ (Lungarno) ob tej reki. — O južnoitalskih in sicilskih rekah v tem času seveda skoraj ni govoriti. — So seveda tudi izjeme, n. pr. alpske reke, dokler so še blizu gorovja (veličastno lepa Adiža!), v pretežni večini tudi reke v Kampanji. Posebno znamenito pa je, da je Tibera (Tevere) vedno vodnata, tako da dobimo v Rimu res vtisk prave reke, vredne znamenitih zgodovinskih spominov. Dokaj pripomore k tej vodnatosti levi njen pritok Treverone, ki se izliva v njo nekaj nad Rimom, prihajajoč iz zanimivega Tivolija, kjer tvarja velike slapove, ki so jih občudovali že stari Rimljani in ki si jih bomo pozneje ogledali tudi mi — iz moderne restavracije, srebajoč črno vino ali — kavo.

Vročina, suša — to je senčna stran „solnčne“ Italije. Bodi! To se še prenese, da se le malo privadimo in da le nimamo kake srčne napake. Toplomer je kazal 40°, ko sem nekega poldneva v Rimu cele pol ure stikal okoli mestnih vrat „Del Popolo“ in jo od tam preko Tibere krenil po Rienzijevi ulici proti Vatikanu ter zopet nazaj v središče mesta, vse nalašč peš, dasi bi se bil lahko vozil s cestno železnico; pa nič nisem posebnega čutil, niti žeje ne, in šele na Eskvilinu sem si v mali kavarni, kjer sem bil že udomačen, naročil za v Rimu obligatnih deset centezimov tiste sladoledu podobne limonade. Najbolj tožijo popotniki, da v teh sila soparnih nočeh ne morejo spati. Jaz se niti v tem oziru ne morem pritoževati; še v Siciliji, ki se vsa razgreje kakor kamenita peč, sem, dasi v potu obraza in telesa, prespaval dovoljno število ur. — In suša? No, človek se sam malo posuši in telo se privadi v štirinajstih dneh življenjskim odnošajem brez tiste množice tekočin, ki jih mi vlivamo v svoje telo. Čim več piješ, tem bolj se potiš, to je znano pravilo za vse hribolazce; hribolastvo pa je po mojem mnenju sploh najboljša priprava za pot v Italijo. Italijani so tudi sami vobče zmerni v pijači; zato napolnjujejo lokale, kjer se pije največ, izvečine tujci, zlasti, kjer se toči pristno ali nepristno bavarsko pivo (birra di Monaco). Mnogo boljša za žejo pa so črna italijanska vina. Že pred leti sem videl pri istrskih ribičih, da je v trajni vročini njih glavna pijača črno vino; in dober nauk je bil to! Zdravo človeško telo se v neverjetni meri akomoduje potrebam in hranitvi: v severni Evropi litrom piva in mastni hrani, v južnih gostemu vinu in makaronijem vseh oblik in debelosti ter suhi, mrzli „zuppi“.

Da je torej ta „solnčna“ Italija obenem vroča in suha, to se še prenese; zdi se nam še imenitno, ko se vrnemo v belokožno svojo domovino zagoreli — interesantni, in ponosni smo, da smo se odvadili, si gasiti žejo z neprestanim popivanjem vode in piva. Skoraj neznosna pa postane vroča in kamenita Italija, izvzemši dobro oskrbovana središča velikih mest, za vsak korak zaradi — p r a h u, katerega množice in splošnosti si prej niti misliti nismo mogli. „Solnčno“ Italijo vidi idealist, a „prašno“ Italijo čuti in diha realist ter preklinja pesimist.

Tudi v svoji domovini moramo zaradi prahu včasih spokorno trkati na kašljajoče prsi; a naš prah je le prašek nasproti italijanskemu produktu. Šele v živi Italiji mi je postal jasen laški pregovor, da ni potovanja brez prahu — non è viaggio senza polvere! Prah je res bistvena okolnost potovanja po Italiji, sicer ne le potovanja,

ampak bivanja sploh! Ne samo: la bella Italia, reči bi tudi morali: la polverosa Italia! — Na pr. v Rimu! Prav sredi mesta, kjer se shaja prava in dozdevna eleganca, na Piazza Venezia in odtod na vsako stran kake četrt ure daleč, tu je seveda razmeroma malo prahu, ker ulice kakor pri nas pometajo in škropijo. Pojdimo pa le doli ob Tiberi (Lungo Tevere), n. pr. začeni od zanimivega Tiberškega otoka, sporedno z zapadnim pobočjem Kapitolja naprej mimo Palatina in tik pod Aventin! To je prah! In če potem krenemo na levo, da bi si pogledali glasovito Cestijevo piramido, nas bo že prah pregnal, da ne korakamo dalje izven mestnega obzidja skozi vrata sv. Pavla (ali Ostijska). — Kako mogočen vtisk dela na nas dobro potlakani, obširni, nekako aristokratsko mirni trg pred lepim Lateranom! Komaj pa stopimo od ondi skozi bližnja vrata S. Giovanni na „Novo Apijsko cesto“, že zabredemo v strahovit prah. Isto razočaranje nas čaka, kjerkoli stopimo skozi ta ali ona rimska vrata v predmestje. Le naša navdušenost za čudovite starinske ostanke, ki so zlasti ob robu mesta še dobro ohranjeni, nas prevzame toliko, da ne pazimo kdove kaj na to nadlogo.

Razumemo pa, zakaj Italijan tako nerad hodi peš; saj že nekako zasmehuje in pomiluje tujca, ki se, navajen domačih šeg, rad šeta, dočim Italijan rajši stoji in sedi. Le živinčeta so po njegovih nazorih za to, da hodijo peš, in — tujci; videl sem v Siciliji smešno žalostno prikazen, kako je krepak možak obkobalil ubogega oslička, ki je bil od daleč videti kakor — privesek svojemu gospodarju.

Rim, ki je vobče dokaj snažno in dobro upravljano mesto, sicer v tem oziru tudi kolikor toliko dobro vpliva na svojo okolico. Grozovite pa so ceste po deželi, n. pr. široka cesta, ki pelje skozi Lacij in Kampanjo v Napolj. Kjer se je tu premikal kak voz, tam sploh ni bilo razločiti niti vozička niti živine: velika kepa prahu se je počasi vlekla dalje! In staro, nekdam tako razkošno mesto Kapua! Skoraj ga ni bilo videti, ker je bilo ovito v siv prah; drevje popolnoma sivo, kakor daleč je videlo oko, polje sivo, poslopja so itak siva, ljudje pokriti s prahom; steze med vrtovi so bile le nasipi prahu — strmeli je tujec in si je iskal žepne rute in prav dobro je razumel, zakaj ima vsaka Italijanka, ki premore le nekaj lir, dolg in gost pajčolan kot zastor za mlad ali starikav obraz.

(Dalje prihodnjič.)

Slavna in bedna Italija.

Popotni vtiski. Spisal dr. Jos. Tominšek.

(Dalje.)

ri nas že „bredemo“ in „gazimo“ prah, ako nam pokriva le podplate. V Italiji pa se brede do gležnjev, skrijejo se v njem tudi celi čevlji — zato imajo menda vojaki nad čevlji nekake gamaše — sega pa prah tudi do kolen! Ne verjel bi tega, ko bi z lastnimi svojimi čevlji in nogavicami tega ne bil izkusil! Bilo je tisti dan, ko sem iz Napolja skozi dolg, električno razsvetljen predor pod krasnim gričem Posilipom krenil peš v Pozzuoli. Ob koncu predora je pristno italijansko gnezdo Fuorigrotta (sem pojdite opazovat južnega Italijana!) in odtod pelje kakor premica ravna cesta v kopališče Bagnoli. Prahu kakor tukaj pač ne bom videl več! Bredli smo po njem, kakor se brede voda, ki sega do kolena. Izogniti pa se mu ni mogoče; res pelje ob straneh ozka steza za pešce, a prahu je na njej prav tako na pedi nasutega kakor po vozni cesti. Le mali paglavci so si vedeli pomagati. Na obeh straneh ceste se namreč raztezajo vrtovi z južnim sadjem; nasproti cesti so zavarovani z jarkom in dokaj visokim zidom, a na vrhu tega zida res ni bilo prahu; zato so jo ubrali otroci kar tam gori, ne morda le za šalo, ampak na svojih navadnih potih, nesoč domov kruha in melon.

Domačini se sicer očitno ne zmenijo kdove kaj za ta prah; saj bi ga sicer vendar pogrebli kam v stran in bi ga ne puščali in bredli mesece in mesece. Tri razposajene signorine, ki sem jih srečal baš na tej prašni cesti, so se celo imenitno zabavale v tem prahu. Bela krila, za precej odstotkov privzdignjena, nožice, ki so se potapljale v prah kakor stope v mlinu, da se je kadilo vstran in navzgor, iz megle prahu pa italijanska koketna kuštravost, vmes čebljanje kakor pri jezični konkurenci — postal in zavidal sem te stvarce za njih pljuča, oči in — kožo, ki se na nji prah ne pozna posebno . . . In pri teh razmerah naj bi Italijan ne postal umazan? Saj se je tudi meni naposled zdelo skoraj odveč — se umivati.

Najgrši pa je prah na Vesuviju; črnorjav je in v neverjetno debelih plasteh pokriva vsa pota tja pod okrogli stožec okrog žrela.

Zato svetujem vsakomur, naj se vsaj kvišku pelje z železnico vzpenjačo, iz Resine, kakor daleč je pač izpeljana; navzdol se naposled še da iti peš po tej zmleti lavi.

Italijanskemu prahu ne uideemo pravzaprav nikoli, ker se nam zdi, da ga prepeljavajo železnice iz kraja v kraj. To dela vožnje po železnici zelo mučne. Pri nas nam delajo nadlego vsaj samo dim in saje; v Italiji pa se v vsakem vlaku, na vsakem kolodvoru, v vsakem ženskem krilu zbira zaloga pristnega prahu; in ker nikomur ne pride na misel, da bi ga iztepaval in brisal, se ga nabere povsod toliko, da mu ni mogoče uiti. „Čemu ga iztepavati? Saj se vrne čez četrt ure na svoj prostor!“ Tako pravi Italijan. Zato je zaprašeno vse: železniški vozovi zunaj in znotraj, kolodvori v vseh svojih delih, vsa zaprašena je uniforma uradnikov, tako zaprašena, da se ji ne pozna, kako je — umazana; polna prahu je gnjat, ki si jo kupiš na postaji od natarja, in zdi se ti, kakor bi te nekaj sililo h kihanju, če ješ prašnato grozdje. Najhujše je, če moraš na kakem kolodvoru, zlasti manjšem, čakati vlaka; kajti kolodvorsko gibanje in vrvenje vznemirja neprestano prah, tako da se mu ne moreš prav nič umakniti. Kdor se hoče o tem prepričati, naj se gre dolgočasit v križišče Empoli (ob progi Florencija-Pisa) ali naj gre postopat na obsežni kolodvor v Sieni, ki je najumazanejši, kar sem jih videl, tako zaprašen, da se ti v njem skoraj niti ne mara piti najizvirnejšega vina chiantskega, tu v osredju njegove domovine! —

Solnce — vročina — prah, to je okvir italijanske panorame in temeljna njena barva v poletju. Najlepša slika v panorami pa je italijansko morje. Že v Benetkah! V mestu samem je voda sicer grda in nima prav nič tiste moči, ki jo pripisujemo morju; drugače pa je, če se na Lidu izprehajamo v kopalni obleki in lovimo v naročje konce „brezkončnih“ valov. Morska voda se mi sicer tu ni zdela tako lepa kakor ob avstrijski obali. Na Brionskih otokih nad Puljem vidiš več metrov globoko vsakega črnega morskega ježa kakor postrv v gorskem potoku. Na Lidu je voda bolj kalna, umazanozelena, nekako takšna, kakršna je v Baltskem morju ob severni Nemčiji. Nedosežno lepo pa je morje ob Rivieri proti Genovi, čisto, da se kar iskri, pljuskajoče po belem čistem pesku ali pa se visoko zaletavajoče ob strmo kvišku kipeče stene. Kar tu vidiš, vse izziva slikarja, fotografa. Ob Napoljskem in daleč doli ob Salernskem zalivu je morje koj ob bregu videti prej grozeče nego ljubko. Črnikasta vulkanska tla segajo do morja in pod morje in kakor ob črnih pomorskih pošastih se razbijajo valovi. To moremo posebno

dobro opazovati, ako se proti večeru, ko postaje morje navadno nemirnejše, šetamo iz Napolja po Partenopski cesti ob obali dalje pod bujno krasnimi vilami proti strmemu Capo di Posilipo. Vendar je po mojem okusu krasota tega pičlo uro dolgega obrežja le izrezek iz divne lepote sicilskega vzhodnega obrežja, nekako od Giarre pod Etno pa gori do Mesine. Tu je pravi zemeljski raj! Pa seveda! Za tujca tu ni tako poskrbljeno kakor v stekališču narodov, v Napolju; in v vzhodni Siciliji je kruta gospodarica — mrzlica malaria! — Kalabrijska obala je imponantna, polna divje romantike, a malo vabljiva. Redkokje vidim kak čolnič v dozdevno črni vodi, ki se jezno zaletava v skoraj povsod strmo obrežje, nepravilna proga velikih in malih čeri straži skoraj povsod pristop, maloštevilne naselbine ne vabijo nič, ampak le, tako se nam zdi, preže nezaupno...

Pa vendar, ti Tirensko morje! Ne pozabim niti tebe niti lepega parnika Colombo, ki me je v tvojem objemu prepeljal v čarobni mesečni noči in svetlem jutru iz Napolja v Palermo! Kdor hoče sanjariti, ta pa se pojdi zvečer izprehajati na Palermški korso, na prostrani Foro Umberto! Tu se poslavlja Evropa in se, na vljuden način, oglašča v zraku, morju in temperamentu vroča Afrika. — —

In Italija kot celina? Odkrito moram priznati, da sem si jo predstavljal čisto napačno. Taka stara zgodovinska tla, si mislimo, morajo biti kaj posebno čudnega, nenavadnega, v prvi vrsti nekaj umerjenega v svojem klasicizmu. Zato sem domneval, da je Italija vobče plana dežela. A baš naopak je res! In tu se vidi, kako malo vplivnosti ima na nas le teoretski pouk in teoretsko gledanje! — Italija je, to zapazimo strmeč, jako gorata dežela, vsa polna ozkih, strmih sotesk, globokih zarez in dokaj visokih gora. Ko smo se privozili v Apenin, sem se začudil: tuneli, viadukti, mostovi kakor v naših Alpah; tir pelje zdaj kvišku, zdaj navzdol, in ko se bližamo Toskani, jo zagledamo nad Pistojo skoraj tako globoko pod seboj kakor s Semeringa Nižjeavstrijsko. — Da je Rimska kampanja res ravna, to pač vidimo s kupole Sv. Petra ali s Tivolija; da pa je provincija Kampanija (okrog Napolja) dokaj hribovita, vidimo dovolj jasno z Vesuvija. Le Lombardija je širna ravan, to je res; a tako gladka tudi ne, kakor si jo morda kdo predstavlja iz železniškega voza ali s karte. Kako valovit je n. pr. svet okoli Custozze! Kar zavzemamo se, ko stojimo na središču tega slavnega bojišča!

Tako se pretvarja nezavestno strmenje v spoznanje in pripravlja se umevanje zgodovinskih in kulturnih pojavov, ki smo jih prej le znali, a ne poznali.

IV. Iz galerije italijanskega prebivalstva.

Nobena država na svetu nima toliko starinskih in umetninskih zbirk kakor Italija; vsako mestece je ponosno na svoj „muzej“ ali na svojo „galerijo“ in si misli, da je vsak tujec, ki ga slučajno privede pot ali železnica mimo, prišel nalašč si ogledat dotični „museo“ in plačat eno ali tudi dve liri vstopnine, napitnine pa toliko, kolikor ima sploh drobiža v žepu. Res je včasih tudi v takih zakotnih zbirkah shranjen še kak zaklad, dasi so vse boljše umetnine in starine pokupili veliki zavodi ali pa inozemci; nekaj pa imajo baš ti mali kraji, česar v muzejih in galerijah ni videti: pristnost italijanskega življenja in življa! V tem oziru donaša poset takih mestec često večji dobiček in užitek nego obisk krasnih, a vendar mrtvih galerij. — Vse življenje tega italijanskega ljudstva tvori pravzaprav veliko galerijo slik, ki se menjavajo v pestri razlikovitosti po vseh prostorih. To živo galerijo je tudi treba pazno posečati; potem postanejo umljivejše i mrtve in morejo oživeti pred našimi očmi.

V Empoliju, majhnem mestu ob progi iz Florencije v Piso, sem moral čakati debeli dve uri vlaka v slavno Sieno. Kaj naj počnem? Mahnila sva jo s tovarišem v mestece, ker je bil baš praznik in lep, hladen dan. Tujcev še tu očividno niso bili prav vajeni; kajti strmeli so v naju, kakor v Italiji sicer ni navada. Videč, da stopava brez zavestnega cilja po ulicah, se je naju zdaj tu, zdaj tam kak vljuden meščan usmilil in je nama kazal, kje je — muzej. Da, muzej! Dala sva se zapeljati, a še danes bi mi bilo žal za drobiž, ki me je stal ta poset, ko bi ne bil odškodovan na drug način. Muzej je namreč v zvezi s stolno cerkvijo (mestecé je škofova prestolnica) in baš tedaj so se usuli ljudje iz nje, dekleta skupaj, mladeniči skupaj. Vsa dekleta so bila seveda praznično opravljena, a razoglava in res tiste polti in tistih las, kakršnih se nadejamo pri Italijankah. Taka je bila tudi mlada krčmarica, ki je nama pred odhodom postregla s kislim vinom in neslanim hruhom v „gosposki“ izbi, gosposki zato, ker so bile mize v njej pogrnjene z nekakimi prti in so bili stoli pleteni, čeprav predrti.

„Italijan — gibčna, majhna postava, okrogla glava, črni, ko-drasti lasje, temna polt“, tako si mislimo, mora biti povsod v Italiji. A ni tako! „Italijanka — črnooka, belozoba, vranjelasa, mikavno kuštrava, temno-bleda (ali kakor bi že imenoval barvo, ki ni ne bela, ne zagorela), z ozko glavico in malce upognjenim nosom“, taka je,

pravimo, Italijanka. Da, je; ali takih Italijank je treba iskati! V Empoliju, tem pozabljenem kraju, sem jih res videl celo kolo.

Enotna dežela Italija! Ko se je zgradilo italijansko kraljestvo, je nastal izrek: „Italijo imamo, naredimo še Italijane!“ In naredili so se! Veže jih najmočnejša vez: jezik! Saj med okroglo 30,000.000 prebivalci ni niti 1 milijon Neitalijanov. Tujcev je sicer seveda polno po vseh potih, a stalno se jih priseli silo malo. Italijanščina se govori od enega konca do drugega, dasi v zelo različnih narečjih, katerih umevanja domačini tujcu nikakor ne prisojajo. Doživel sem v že omenjenem Empoliju zanimiv slučaj: gospodar v oni krčmi, ki je pač videl nekaj sveta, se je opravičeval, da ne razume — „italijansko“, t. j. da ne zna pisne italijanščine, ampak samo svoje narečje; hotel je govoriti z nama gostoma francoski! Med vožnjo, v velikih hotelih in v muzejih pa se seveda slišijo vsi svetovni jeziki; v gorenji Italiji n. pr. največ nemščine, ali vsaj kaj takega, kar malo spominja na nemščino. Zato je znani publicist dr. Deczey vse take jezike dobro pogodil z dovtipno opazko, da se ondi govori „nemščina v vseh — jezikih“. Dalje proti jugu pa postajajo Angleži merodajni — nikakor pa ne angleščina! Kajti Anglež se ne muči z učenjem tujega jezika, ampak seže v žep in si najme tolmača. —

Jezikovno je torej dežela povsem enotna in to je za njen razvoj velika olajšava; čuti pa se tudi kaj lahko kot celotna država in se tega zaveda vselej, kadar je treba nastopiti skupno proti kakemu zunanjiku. Bil sem baš v Florenciji, ko se je dogodil v južnem Tirolskem spopad med Lahi in Nemci; tedaj je zavrelo po italijanskih listih in florentinski dnevnik „Fiera mosca“ je napisal v številki z dne 27. julija 1907. l. jako oster članek „O Italijanih v Avstriji“; „Trentino“ je člankarju „cara provincia“. Vendar pa je očitno, da se pretežna večina prebivalstva iz lastnega nagiba ne briga prav nič za take državne afere. Saj večina prebivalcev niti čitati ne zna; nad 50% je namreč v Italiji analfabetov! Nikdar pa ne bo tujec, da le stopi v pravo Italijo, kot tak zasmehovan ali sprejet z mržnjo. Nekoliko je temu vzrok poleg prirojene italijanske vljudnosti tudi tipična popustljivost tujcev napram Italijanom; drugod so tujci radi kaj oblastni, v Italiji pa skušajo biti kakor Italijani. —

Temu italijančarstvu se je marsikdo že posmehoval. Ko se je Bülow, ki je, kakor je znano, z Italijani v najožji rodbinski zvezi, v Sorrentskem letovišču pred tremi leti vpisal kot „Cancellario del Imperio Germanico“, so zbadljivi njegovi protivniki v domovini koj skovali predloge, kako se naj vpisujejo drugi slavni nemški

možje; n. pr. železniški minister Budde kot: „Buddeo, Ministro locomotivio e vaggonio da Prussia“, profesor Koch kot „Generalissimo dei bacilli, specialista in Beulepestio Asiatica“ in več podobnih debelejšega kalibra. —

Kakor so Italijani v nastopu na zunaj edini, tako se prepirajo med seboj. Zlasti južne provincije, v prvi vrsti Sicilija, se rade postavljajo po robu. Saj je znano, kako se je Sicilija zavzela za svojega rojaka, bivšega naučnega ministra Nasija, čeprav je opeharil državo za tisoče, si zaračunal n. pr. za papir tisočake itd. Slučajno sem naletel sam na demonstracije, ki so se vršile v Palermu za Nasija, ko se je imela vršiti tožba proti njemu. Prav tisto noč, ko je bil pri poulični demonstraciji v Palermu mlad mož zaklan, me je nesel parnik iz Napolja v Palermo. In drugi dan, ko sem se, dospevši v mesto, ničesar sluteč, udomačil v „Centralnem hotelu“, so proti večeru spet buknili nemiri. Ko sem zvečer, vrnivši se z ogledovanja mesta in okolice, dospel na Corso Vittorio Emanuele, v katerega sredi — obenem v sredi mesta — leži oni hotel, se skoraj nisem mogel geniti z mesta; vse črno je stalo tu ljudstva, večinoma mladih in polmladih, vse je kričalo, se suvalo semintja in prav blizu hotela je stal nekdo na vzvišenem prostoru in je besno govoril. Izložbe so bile seveda vse zaprte, kajti od nemira do ropa je v teh krajih le eden korak; zavzel sem se pa, videč od daleč, da so zaprta tudi vrata v — moj hotel in da stoji ob njih vratar in štirje karabinieri, ti res vrli italijanski orožniki. Naposled sem se le preril do vratarja, ki je, spoznavši svojega gosta, javil interesantno novico, da je med ljudstvo nekdo razširil vest, češ, v tem hotelu se je nastanil zastopnik vlade, tožnik Nasijev; zato se je zbralo ljudstvo, da bi naskočilo hotel in iztiralo dotičnika! — „Res imam srečo!“ sem si mislil in sem se zmislil raznih krvavih činov na teh vulkanskih tleh ter včerajšnjega uboja, in malo vroče mi je prihajalo. A vratar je stal tam ravnodušno in je mirno izjavil, da ni nikake nevarnosti. Odprl je mala vrata in smuknil sem v hotel. Še sem slišal v sobo, obrnjeno na dvorišče, pozno v noč krik in vik; a naposled je vse utihnilo in malokatero noč sem prespal tako izborna kakor to. Drugo jutro pa so bile tudi ulice mirne, v kolikor so ulice v italijanskih mestih sploh mirne.

Podobni izbruhi strasti in sebičnosti (Nasi n. pr. je svojim ožjim rojakom namreč res koristil, dasi v kvar države) pa ne motijo zavesti o celokupnosti italijanskega kraljestva; državna ideja vse veže in izpodbuja k velikemu napredku, ki ga mora priznavati vsak tujec,

veže prav tako, kakor jih v osebni nastopu enači njih enotni jezik, naj bodo sicer še tako različne telesne in duševne individualnosti.

Kakor si pri opazovanju dežele izbijamo predsodke ali nam vcepljene sodbe, tako si tudi pri občevanju z ljudstvom popravljamo tipično svojo sliko o Italijanu in Italijanki, podoba, ki nam jo je ustvarila vzgoja — knjiga, brez lastnega opazovanja. Ta podoba dobiva v našem duhu nekaj takega, kar bi mogli imenovati patino; oprijemlje se namreč te podobe historičnost, ker zremo v dandanašnjem Italijanu tudi potomca starih Rimljanov in si v kretnjah kake današnje rimske dame — „signore“ razbistrujemo nastop starorimske „matrone“; v raznih „facchinih“ in „lazzaronih“ in beračih pa vidimo nanovo posebljene tiste starorimske plebejce, ki so bili imenitnikom dobri le kot orodje v dosego njih namenov, a sicer zaničevani in prepuščeni bedi. Da dobi borno desetico, ponavlja na naša ušesa moderen tak bednik stokrat in stokrat, da je „povero diavolo“ („ubog vrag“). To je moderen vzклик! Kako pa so kričali v starih slavni časih? „Panem et circenses!“ „Kruha in zabave!“ — Danes so zadovoljni že s kruhom.

Iščemo pač tipičnega Italijana-Rimljana, a težko ga najdemo! Patina se oprijemlje mrtvega materijala, živ človek jo le strpi, dokler ga ne žuli! Zato pa zrimo na Italijana popolnoma objektivno in le z lastnimi očmi.

(Dalje prihodnjič.)

Ob morju.

Morje, ti in jaz — dve melodiji;
v večnost nosiva bleščanje zvezd,
v večnost nosiva — in meje ni ji —
v srcu svojem kraljevsko bolest.

Skril sem v smeha rože jo plamteče,
ti v šklata mehki pajčolan.
Laž besede moje so iskreče,
laž nad tabo dihov rahlih san.

Da razgalim grudi ti drhteče,
kak kristal v njih zakopan leži?
Ikarove solze hrepeneče
in Leandrovi opojni sni.

Vojeslav Molè.

Slavna in bedna Italija.

Popotni vtiski. Spisal dr. Jos. Tominšek.

(Dalje.)

Ne vem, kako je to: v Genovi, ki vendar krasno leži, me kar ni trpelo; niti bleščeče morje me ni mikalo. V tistih par urah, ki sem jih prebil v tem ozko ob morje in po hribu stisnjem, živahnem pomorskem mestu mi niti na misel ni moglo priti, da bi presojal italijansko zabavljico na Genovčane, češ, da so „moški nezvesti in ženske nesramne“ („uomini senza fede e donne senza vergogna“). Krenil sem čimprej proti severu, v Pavijo in Milan. Ta pot pa me je kar očarala, zato ker sem se čutil na njej, kakor bi bil doma. Vzorne, snežnobeke ceste peljejo na sever in tod je tedaj (bilo je proti večeru) švigalo gori in doli vse polno brhkih kolesarjev in kolesaric. Drugod v Italiji je kolo razmeroma redka prikazen, pač pa je v velikih mestih avtomobilov neprijetno mnogo. Zato pa tu ni bilo nič tistih postopajočih lenuhov in beračev. — Na severnem pobočju gorovja, onostran Bocchetskega prelaza, pa je pokrajina kakor pri nas v gorah. Potoki žubore po dolinicah, zelene trate opasujejo griče, sadno drevje se zeleni v gručah ali v vrstah kakor pri naših kmetijah. In to ljudstvo! Skoraj kakor naši Janezi in naše Micke! Vsaj zdelo se mi je tako, ko sem po večtedenskem bivanju med južnimi Italijani prišel sem med Piemonteze! To je lepo ljudstvo! Zagorelo pač, kakor so tudi naši kmetski kosci zagoreli in naše grabljavke, a inace malo „laških“ tipov. Pojoč in zvižgajoč so korakali fantje, po dva in več skupaj, po lepi cesti iz vasi v vas in od hiše do hiše; ali pa so se zbrali v večjo družbo in so mirno in vestno — balinali, potakajoč prav tako odvažno svoje krogle, kakor to vidimo pri nas. Bila je nedelja.

Oživela pa je družba, če so se približala dekleta. Po dve, po tri so bile sprijete, v belih rokavcih, postale so malo pri fantih, ondi so pokramljale s kako staro tetko in spet šle dalje. Iz polgospoških hiš pa se je na tujce usulo že precej koketnosti. Moških je bilo tu malo videti; najbrž so odšli na svoje zabave v bližnja mesta. Kar pa je bilo Evenih hčera, vse so se obešale v oknih, vse od

drugega do petega desetletja, in so motrile mimoidoče, vse (vsaj od daleč je bilo tako videti) v toaletah, kakršne vidimo pri nas — na elitnih plesih. Teh se je očitno oprijela splošna italijanska „kultura“. Kmečka dekleta pa so me tod res prav srčno spominjala na naše Slovenke in iz veselja mi je vzbrstelo nekaj domotožju podobnega.

Takih selskih idil je v Italiji kaj malo; nisem jih v tej nam domači obliki zapazil nikjer drugod. In vendar bi v tej rodovitni deželi, ki se živi največ s produkti plodnih tal, pričakovali na vsak korak sličnost z našim selskim življenjem. Tega pa ni, čeprav so si kmetje vobče po vsem svetu enaki. A ko prehodimo Italijo, postane nam jasno, zakaj dela na nas vsa ta dežela čuden vtisk, ki si ga izprva ne moremo raztolmačiti. Pri nas stoji, kamorkoli pridemo, na vsakem solnčnem obronku hišica, končuje se vsako širše polje s kmetскими poslopji, razprostira se sredi temnih gozdov zelena trata in pestro polje, a v zatišju za vetrom se dviga iz prostrane hiše premožnega „gorjanca“ dim iz dobro oskrbljene kuhinje; vsak naš kmet ima svojega soseda in vsak dan se srečavajo sosede ob meji. V Italiji pa prepotujemo ure in ure, v nedogled se razteza rodovitno polje; vozimo se dolgo med oljkami, a niti polje niti ti gozdi niso slikovito posejani s kmetijskimi poslopji, kakor so pri nas. Le redkokje sameva kaka revna bajta, podobna razvalini, najbrž bivališče kakemu poljskemu čuvaju, ali pa kaka prava razvalina iz starih časov.

Kje pa so prebivalci? Ti so naseljeni skupaj v vaseh in mestih in prebivajo tu v neverjetni množini na sila omejenem prostoru. V tem je bistvena razlika med našimi in italijanskimi poljedelci. Naš kmet ima svoje domovje redno ob svojem posestvu ali celo nekako v njega središču; tu gospodari neovirano, se čuti domačina, samo-svojega, res „posestnika“, gospoda svoje grude; v njegovi osamljenosti leži njegova neodvisnost. — A v Italiji? „Malih“ kmetij itak skoraj ni, obdelovalec polja ni njega lastnik; lastnik je veleposestnik, ki se vozi zvečer ob sedmi uri morda na korzu ob Napoljskem obrežju; in ta lastnik ne bo pripuščal, da se na dragocenih, rodovitnih tleh morda sezida hiša, ki bi s svojim okrožjem in s potrebnimi poti odjedla toliko in toliko pridelka. „Kmetje“ — delavci naj stanujejo vsi skupaj in na kupu, polje in vrt pa ostanita ohranjena edino svojemu namenu. Ker Italijan stanuje v tako tesnem stiku z drugimi, zato je postal tak družabnik, kakršen pač je. Odločuje sicer tudi temperament, a ni dvoma, da je to ljudstvo tako

zgovorno in brez zadrege nasproti vsakomur osobito zaradi neprestanega občevanja z drugovi. Naš kmet sameva često po cele mesece, tudi ob nedeljah se shaja na potu v cerkev le z maloštevilnimi bližnjimi sosedi; tako se navadi molčečnosti, a navadi tudi preudarjanja in razvija se v njem globokočutje. Italijan pa govori mnogo in izgovori vse; za mirno premišljanje ni niti prilike niti potrebe; saj posamezne družine niso vedno druga od druge ločene niti v najintimnejših zadevah! Naš kmet ima prostorno hišo, prostora dovolj okrog nje, koder se more gibati neopažen; Italijan v vasi se v svojem domu jedva obrača, zato izvršuje vse, kar le more, na javnem prostoru, na ulici; ker pa ulica prav tako služi tudi vsem sosedom, zato postane ona nekaka splošna delalnica in medsebojno občilo; tu se vse shaja, tu se pa tudi vse uči potrpljenja in obzirnosti: kdor je potrebuje sam, jo mora privoščiti tudi drugim! Zato bi tu zastonj iskal ponosa našega kmeta, zastonj pa tudi trmastega naglašanja „pravice“, da bi se pričel prepir o kaki meji in se vršile dolge pravde za ped nerodovitne seči. Ta trma izvira le iz ponosa absolutnega posestnika; kaj pa tak razpor briga tujca na zemlji, ki jo obdeluje, ubogega Laha? Veleposestniki sami pa že skrbe, da je meja povsod dovolj razvidna: jarki so potegnjeni ob nji ali murve ali kako trnje, na jugu, n. pr. ob Vesuviju in zlasti v Siciliji pa bodeči kaktusi, često (n. pr. na potu v Monreal nad Palermom) visoki, kakor so naša drevesa!

Ta način prebivanja je med drugim tudi vzrok silne umazanosti tega ljudstva. Naposled tudi kmet v srednji Evropi vobče ni vzor snage; precej nesnažnosti je itak v zvezi z njegovim delom samim. Ali prostranost bivališč, obsežne trate in vrtovi okrog poslopij, ločenost poslopij, celo v vaseh, to že samo ob sebi odvajaja in razpršuje mnogo nečednih snovi. V italijanski vasi pa je vse v najtesnejši dotiki, mnogo ljudi in vsa živinčeta! V tem pogledu je dobro, da je živinoreja v Italiji tako slabo razvita; za ovce, mule, osle, koze se dobi borne krme povsod, za govejo živino in za konje ni travnikov; le v rimski „kampanji“, ki ni prikladna za poljedelstvo, so velike čede goveje živine, ki se pa le paso. Ko v poletnih mesecih v Siciliji vročina vse požge, tedaj tudi spuščajo nekaj živine po sivih strniščih; smilila se mi je uboga žival, ki kake zelene sočnate bilke niti videti ni mogla nikjer in je le po pustih njivah stikala za kakim pozabljenim klasom.

Bivanje le v večjih naselbinah ima pa tudi svojo mikavno stran. Naših idilskih sel sicer ni, zato pa vidimo namesto idile ro-

mantiko. Lahko se reče, da stoji vsaka taka naselbina na starih zgodovinskih tleh; pri mnogih se dviga iz umazanih kočur kako mogočno staro poslopje s trdnjavo, staro svetišče, samostan, cerkev — ali vsaj njega razvaline. In malodane vsaka naselbina leži na prav očitnem mestu, bodisi vzvišenem na pobočju kakega griča, popenjajoč se do vrha amfiteatralno (takih naselbin je posebno mnogo v Toskani, v zapadni kar vsako mesto!), ali ob strmem bregu kake reke, včasih toliko vzvišeno nad okolico, da se čudimo dozdevni nepraktičnosti! A pomisliti moramo, da se je v vlažnejših nižavah bati mrzlice — malarije; no, in dandanašnji bi posestnik ne pustil naseliti rodovitne nižave! Na kršnem griču pa le naj stoje poslopja! Že pred tisoči let so se tam zarili v polpodzemske stavbe starodavni prebivalci teh pokrajin, nad zemljo so pred dvetisoč leti postavili Rimljani svoje utrdbe, v srednjem veku je sezidala cerkev tu svoje mogočne stavbe in v novejšem času so — vsaj v gorenji Italiji — marljivi Avstrijci zgradili marsikatero zidovje v zdaj tujo korist . . . Da, romantika obkrožuje te naselbine in čudno nas prešinja, če si jih ogledujemo od daleč v sivi slikovitosti: včasih pa jih diči venec veličastnosti, n. pr. slavni M. Cassino. — Od blizu izgine mnogo iluzije, pa naj bo Montepulciano (zapadno od Trasimenskega jezera) ali Arpino ali kako mesto sredi Sicilije.

Vse drugače je seveda tam, kjer se razprostira moderni komfort. V obližju večjih mest je dovolj posameznih, raztresenih poslopij, drago plačanih vil; Riviera je pa kar vsa izpremenjena v letovišče. Kjer je le količkaj prostora, tam se že beli lepa hišica, in kjer so pobočja posajena z oljkami, tam se blešči na vsakih sto korakov, od vznožja do vrha gor vila za vilo, včasih velikanski zavodi. Tod pa ni nič pristno italijanskega več, tu vlada mednarodnost, v jeziku, v komfortu, v snagi, v draginji . . . Le toliko vpliva italijanstvo, da se zbrani elegantni svet kreta bolj svobodno, manj po etiketi nego doma. V tem pogledu sploh Italija hitro doseže svoje učinke, manj sicer v mednarodnih letoviščih kakor sredi med Lahij. Saj sem videl, kako so v Rimu tri Angležinje po Cavourjevi cesti razoglave — fi donc! — in držeč se pod pazduho tekale koketno gori in doli kakor kaljene Lahinje in čebljale svojo angleščino, kakor bi bila zvonka italijanščina, in naposled z razkošnim smehom v diru stekle druga za drugo v ondotni elegantni hotel! — —

Take vtiske dobimo, motreč deželo v zvezi s prebivalstvom in vobče išoč tipičnosti. Zanimiveje pa je, poseči kar naravnost v življenje in iti med ljudi.

Začnimo pri otrocih! Otroke zunaj na deželi moremo dovolj točno presoditi; kajti prva leta tekajo okrog popolni nagci, ožgani so seveda po vsem telesu in razmeram prikladno umazani. Zato ni mogoče pogoditi, kake polti so pravzaprav. Potem, ko shodijo, so videti dovolj zdravi in krepki; deca v naročju pa so bedni črvički, ki bi jim ne prisojali, da znajo tako izdatno in kar brez prestanka kričati, čeprav jih meče in višicka mamica, ali kdor že, s pravo gorečnostjo ure in ure. Ako se vozite skupno s tako dvojico, primeri se vam lahko, da vam bo mamica svojega „fančulka“ z ljubeznivim smehljajem položila za toliko časa v naročje, da si popravi frizuro, zapne bluzo e tutti quanti.

V šolski dobi, ki traja v Italiji redno le do devetega leta, so se mi zdeli otroci telesno prava revčeta. Mestni otroci pa so sploh vobče taki: šibke stvarce, silno nališpane, ako starši le količkaj premorejo; ubožni pa zgodaj zreli, v očeh preračunjenost, malo otroškega. Na Kapitoliju v Rimu je sedelo troje malih paglavcev na stopnicah muzejskih. Resno so gledali okrog; ko vidijo, da jaz — tujec — tam postojim in se ogledujem, pa planejo — ne bodi len — s svojega sedeža in se prično prekopicavati tam pred menoj; včasih se je kateremu posrečil kolobar, a navadno so trdo cepali na kameniti tlak. Smejati sem se moral! A kmalu me fantički opozore, zakaj uganjajo tako komedijo: vsak se še enkrat prav besno preobrne, potem pa se mi približajo s pozo, kakor kak jongleur v cirkusu! Torej produkcija je bila to! In treba je bilo dati vsakemu sold, tistemu, ki je največkrat padel na široko plat, pa dva!

Nič se tudi ne skriva, da so otroci sila razvajeni. Muka je bila vsaka vožnja, kjer je bilo nekaj večjih otrok. Stopali so potniku po nogah, plazili se mu po kolenih, premotrili mu vsak lasek v obrvih in ga oblili z vinom. Tako se mi je godilo v Siciliji pri vožnji v Catanio; še imam pred očmi obraz tistega pametnega očeta, ki je mirno pustil otroke tako se vesti.

Omenjena bednost, posebno dojenčkov, izvira deloma tudi iz velikega števila nezakonskih otrok: nad 70 izmed 1000 rojencev; okrog 30 izmed 1000 pa jih je mrtvih rojenih! Tudi te številke so kolikor toliko posledica stanovanja ljudi v neposredni, tesni skupnosti. —

Dekletce hitro dorašča in zgodaj postane predmet lišpanja, ki je Italijankam, ničemurnicam od desetega do šestdesetega leta, prešlo povsem v navado. In odslej je težko dognati, kaj in koliko je pristnega na takem ženščetu. Toliko se pač spozna hitro, da je v Italiji

tudi dokaj plavolask, celo rdečelask, in poleg vitkih in nežnih, da ne rečem suhih, postav tudi prav mnogo čokatih. Najoblastneje so se vedle in očitno bile najbolj preverjene o svoji čarovitosti nekatere bogato opremljene dame kolosalnega obsega, svilnato drapirane klade s košatim ospredjem; te so bile vse plavolaske, a ne vem, koliko te izredne lastnosti je prišlo na račun edinih obrtnikov italijanskih, ki zaslužijo vse priznanje: perfektnih frizerjev.

Polt presoditi tudi često ni prav lahko; kajti kdo ve, na kakšno kožo je dotičnica potresla pudra in prenesla raznih barv? Že otroke lepoticijo na ta način. Vrhutega ima vsaka „boljša“ Italijanka s seboj meter pajčolana! In to se mora pribiti: s temi pajčolani ne znajo prav nič okusno ravnati; v nadlego so njim samim in okolici! To razume kaka Angležinja vse drugače.

Prav tako potrebna je dostojni Italijanki pahljača; ne morda zato, da bi si preganjala vročino! Saj so je Italijanke vajene in z delom se tudi ne prehitijo! Dela in solnca se boje vse. Najrajše posedajo na pragu ali na balkonu v senci; v solncu ne bo šla peš nikamor: solnce in pešhoja je, kakor sem še enkrat zabeležil, le za pse in za tujce! Signora in signorina pa se bosta peljali, v senci. Zato Italijanke, izvzemši najrevnejše poljske delavke in branjevke, niso prav nič zagorele. — Pahljača torej za dame ni hladilo, le igrača je. S smešno marljivostjo se taka ženska pahlja! Roka ji gre neprestano, kakor bi veter gonil stroj, — in pahlja se dama na vse kraje, v obraz najmanj; niti med dojenjem mamica ne preneha s tem poslom.

Pajčolan in pahljača sta vsaj le bolj za imenitnice. Zavzel sem se pa, ko sem polagoma spoznal, da nosi vsaka Italijanka modrc. Prepoznati je to kaj lahko, ker se prav nič ne prikriva. Ako stopaš v Napolju po ozkih ulicah, kjer so v pritličju stanovanja in ne le trgovine, zapaziš prav lahko kako žensko, ki si oblači pri oknu svoj modrc in se obenem pogovarja preko ulice s sosedo onostran, kakor bi krompir lupila. In ko je oblečena, se vsled ohlapnosti takoj spozna, kaj je pod vrhno obleko. Značilno pa je, da ta noša ni le navada premožnejših stanov. Videl sem v Rimu pri pouličnih vodnjakih razcapane babure, ki jim je skozi cunje gledal modrc, in nikoli ne pozabim, da me je blizu kolodvora v Tivoliju prosila za sold — beračica kmetica, ki je imela svoje telo vklenjeno v modrc, in to zelo očitno: kajti nad srajco je imela oblečen — edino modrc (z lesenimi paličicami), drugega nič! — Kakor je to smešno, tako žalostno je, da dajejo take oklepe že docela malim deklicam! Zato

se vidi v izložbah toliko majčkenih modrčkov; izprva sem jih smatral za igrače!

Ni pa vse, kar se tiče ženstva, tako puhlo. Videl sem, zlasti v Florenciji, pa tudi v Napolju in Rimu prave Junone in vozil sem se enkrat na električni železnici v Napolju z materjo in dvema odraslima hčerama, ki so bile vse tri kakor tiste dostojno ponosne in vendar žensko-nežne Rimljanke, katerih kipe občudujemo v Vatikanu in drugod med umetninami.

Moški so napram ženskam, kolikor sem mogel opaziti, vseskoz popustljivi kavaliriji, tudi med preprostimi sloji. Na izprehodu, med vožnjo prevzame oče pažnjo na otroke, da žena ni ovirana, in tudi pri domačih poslih pomagajo možje. — V svojem nastopu pa si moški seveda še več dovoljujejo nego ženske; tega so tako vajeni, da se niti ne zavedajo, če postanejo nadležni; vljudni so sicer kljub vsej kričavosti. A voziti se ž njimi v tretjem razredu, to postane, ako se snide baš prava družba, za nas severjane kaj mučno. Da ti ljudje pljujejo kar križem, tega se že navadimo; ako pride delež na naše čevlje, ne de toliko; saj stoje po mestih na vsakem oglu dečki, ki nam bodo za desetico čevlje zlikali, kakor jih pri nas doma ne zna nobena služkinja. Ako pa se tak sopotnik, po principu: *naturalia non sunt turpia*, brez pardona posluži okna, pri katerem sem si priboril sedež, za take svrhe, za kakršne okna pač niso napravljena, potem si res poiščemo kupé drugega razreda, da se izognemo taki soseščini, kakor sem jaz storil v Caserti, med vožnjo iz Napolja v Rim.

Taka družba dela vožnjo po italijanskih železnicah, ki so prav dobro upravljane in vozijo hitreje nego pri nas, včasih prav mučno. V ozkem prostoru v vozovih se ljudem ni mogoče izogniti, na javnem prostoru pa se že ubeži sitnarjenju. Najhujše je pač v Napolju in njega okolici; tu so še fijakarji toliko vsiljivi, da te bodo z vozom in konjem spremljali celo ulico in da je včasih treba paziti, da te ne pohodi tak prijazen konj. Vendar ti možje kmalu prepoznajo tujca, ki se ne da zapeljati; ko gre prihodnjič mirno mimo izvoščeka, ga bo ta kvečjemu prijazno opozoril na svoj voz z nedolžnim: „Pst!“ — V Rimu in sploh v severnejših krajih pa je v tem oziru mnogo bolje.

Največja nadloga vse Italije je pač napitninarstvo, ne baš v gostilnah, kjer ni dosti hujše nego pri nas, ali v javnosti! Saj na manjših železniških postajah tudi blagajnik, ki si pri njem kupimo vozni listek, ali celo načelnik (*capostazione*) z vdanim po-

klonom vtakne v žep vsak drobiž, ki mu ga pomoliš. Prav mučna je ta italijanska razvada pri posetu muzejev, galerij, izkopin itd. Tu preži na posetnika vsak uslužbenec in se postavi že tako, da je težko priti mimo njega, ne da bi mu v roko položil mal dar. — Vendar povsod v Italiji to le ne velja, tako da bi bilo krivično, vse prebivalstvo in vso upravo soditi s tega stališča. Kako dobro, skoraj bi rekel plemenito učinkujejo v vatikanskih zbirkah napisi na vseh stenah, da je uslužbencem prepovedano jemati napitnine! Tujec se čuti tu takoj bolj domačega in vnetega, videč, da se te večnolepe umetnine v teh prostorih ne izrabljajo edino za dobavljanje novcev. — Ako pa tujec zleze na vrh kupole sv. Petra, tedaj dotičnim razlagalcem rad da (to tu ni prepovedano) nekaj centezimov; saj se možje res potrudijo in za tujca tudi nekaj — neposredno store. — Isto prepoved glede napitnine, in sicer v zelo strogem tonu, sem našel (kolikor se spominjam) le še v elegantnem in bogatem Milanu, in sicer v muzeju „Brera“ in v Ambrozijanski knjižnici. V tej knjižnici sem prepoved sicer prelomil; najdražje knjižne zaklade mi je v veliki dvorani razkazoval in razlagal z izredno vljudnostjo star mož, ki tam službuje že mnogo let; ker sva bila v dvorani slučajno popolnoma sama, sem se ga prav rad spomnil z malim darom. Da ga je sprejel, se razume! —

Niti v cerkvi ne preneha gonja za napitnino. Sploh pa se mora prebivalcem očitati, da svojih mnogoštevilnih, prekrasnih cerkvá nič posebno ne počaščajo. Le redkokdaj sem videl koga zatopljenega v molitev in pri glavnih mašah so bile cerkve kaj prazne. V Napolju sem bil neko nedeljo pri dopoldanski peti maši v zanimivi, po rimskem Panteonu sezidani nekdanji dvorni cerkvi S. Francesco di Paola, nasproti kraljevi palači: le pičlih sto vernikov je bilo v cerkvi! Izvečine so bile elegantne dame, ki so, razkazavši svoj lišp, že čez nekaj minut odšle. Poseben cerkovnik je imel pripravljenih celo skladišče stolov in je došlim damam vsaki hitro prinesel enega in ga po njenem odhodu zopet odnesel. Cerkve v Italiji imajo namreč le malo ali tudi nič klopi.

Zelo dobro obiskovane pa so gostilne, od komfortne restavracije do umazane „osterie“. V tem pogledu sem se naposled prepričal, da ne velja splošna sodba o zmernosti Italijanov. Pijancev je res malo in pije se povprečno malo, izvzemši tisto kisko limonado, ki se v vročih mesecih prodaja na ulici na vseh krajih in koncih; ali: Italijan in posebno Italijanka jesta neverjetno mnogo. Seveda le tisti, ki je dovolj premožen, da si sme privoščiti poljubno množico jestvin.

Tak božji človek se je usedel k mizi in je jedel kar naprej in naprej, dokler je sploh sedel, po celo uro in še dalje, jedel vse povprek, kar se dobi v laški kuhinji, ki je prav dobra in deli gostom zelo velike porcije! Kar se tiče tega izbornega teka, si je vsa Italija enaka; opazoval sem take mnogojede domačine prav tako na postaji Mestre poleg Benetk kakor v Rimu ali kje na jugu in v Siciliji ali med vožnjo. — Z malim zadovoljni so le tisti, ki pač malo imajo; tak človek se zadovolji s kosom rdeče melone in prgiščem „frutti di mare“, t. j. malih morskih živalic, ki se, nekako na olju pražene, snedo z luskinami in kostmi vred. No, če tudi tega ni, se uleže (vsaj, Napolitanec) na hrbet pod kak prag in prespi lakoto, ako morda ni bil tako srečen, da je našel na tleh ogorek smodke.

Ko bi se mi mogli pečati tudi s posameznimi stanovi in njih nastopom in značajem, bi se še bolj odkrila resnica, da je Italija vzlic svoji enotnosti dežela kontrastov. A kontrasti izgube svoj znak abnormalnosti, ako se nam z lastnim opazovanjem vsakikrat odpre njih izvor.

(Dalje prihodnjič.)

Dolgove vračujem.

Luna srebrna na bisernem nebu
lučka je moja postala nocoj,
pri nji zdaj zlate cekine preštevam,
svetle cekine — pekoče solze . . .

S cekini dolgove svoje vračujem,
dolgove nekdanjih dni sreče,
katerim neveden zastavil
sem svoje goreče srce . . .

Avg. Strniša.

O rožah in o dekletu.

Bela, rdeča je gredica,
v rosni roži zlata kri —
kot kristalen dih čez lica
tiha radost plámeni.

Oj, ti dekle, roža moja,
naj poljubim te v srce,
ni brez tebe mi pokoja,
in s teboj mi je gorje.

C. Golar.

Slavna in bedna Italija.

Popotni vtiski. Spisal dr. Jos. Tominšek.

(Dalje.)

V. La bella Firenze.

koda za staro, lepo ime „Florentia!“ „Cvetoče“ mesto je to bilo že samo ob sebi, zdaj pa morajo dostavljati „la bella“.

Pri tem mestu spoznavamo neovržno resnico: kjer deluje priroda že sama, tam učinkujejo tudi telesne in duševne sile človeške, nevede porabljaajoč ugodni položaj.

Koliko razvaljenega in zapuščenega je v Italiji, oživljenega le z umetnim netivom spominstva in historizma ali celo le pietete! V Florenciji pa utripajočega ljudskega življenja ni treba bodriti z zdravilnimi sredstvi; samo se razvija neprenehoma iz prirode same, iz bogatega toskanskega zaklada, založenega z obilo glavnico rodovitnih tal ter rodnega prebivalstva. Florencija z okolico je bila bogata že od nekdanj, odsev njene sreče je na prvi pogled zapazil potnik pred sto leti prav tako kakor danes. Blagostanje je očitno ob vsakem koraku, v mestu po glavnih in stranskih ulicah prav tako kakor ob lepih vilah in gradičih v okolici.

Le ena razlika je med preteklostjo in sedanostjo: v preteklih časih so se istinito vršile romantične epizode, ko so se ljuto bojevale posamezne bogate plemenitaške rodbine med seboj ali pa z meščani in z nižjimi stanovi; kri je tekla na raznih krajih sredi mesta (na primer na Gosposkem trgu in ob Starem mostu), tekla je v potokih pri raznih naskokih na mestno obzidje. Žive romantike teh razburkanih strasti ni več; zbuditi si jo moramo v svojem spominu. A ni je treba izbrskavati izpod razvalin ali je krpati iz razpadkov! Ne! Še stoje stare palače nekdanjih mogotcev (vse v bližini Arna), temne in grozeče odzunaj, krasne in nedotaknjene odznotraj, vidni znaki bogate življenske vsebine, krepke in odločne nazunaj, umetniško nežne naznotraj. Vidi se, da je vse zraslo iz rodni tal; zato štejejo potomci za svoje vse, kar so ustvarili predniki, in ne dopuščajo, da bi poginjalo. Pridobitve prednikov jim niso le ostanki, le češčenja vredne relikvije ali celo le muzejski in panoramski predmeti,

ampak spojeni so z njih bitjem in žitjem. Zato v Florenciji in njeni okolici skoraj zaman iščemo razvalin! Tradicija je pač temu i danes premožnemu in veselemu ljudstvu ostala nepretrgana. Benetke razpadajo in se krpajo toliko, da ne razpadejo — celo v „doževi palači“ je to vidno, stari Rim nam govori v razvalinah: Florencija pa se je iz „cvetoče“ le izpremenila v „lepo!“ Rimsko obzidje še stoji razvaljeno, florentinskega ni več: tam, kjer je stalo obzidje, obkoljuje zdaj osrednje mesto široka ulica v obliki dunajskega Ringa (Viale, z raznimi pridevki: Principe Umberto, Filippo Strozzi itd.). Znamenje stalnega napredka! Električna železnica teče zdaj po tej obmestni ulici; ni pa minila ena romantična preteklost: ohranjenih je še več starih mestnih vrat, zlasti pa čuvajo prostor (monte alle Croci), ki ga je slavni Michelangelo l. 1529. — kot inženjer — uredil za osrednjo utrdbo, ko se je mesto enajst mesecev junaško branilo proti naskokom cesarske vojske Karla V.

Take priče jasno kažejo, da se prebivalstvo ne vdaja samozadovoljni brezdelnosti, ki je sicer v južnih deželah jako navadna. Bistro je to ljudstvo in zelo živahno. Zato so pa tudi mogli iz njega vzkleti možje, kakor je velikan Dante (rojen 1265., umrl 1321. l.) in preklicani Boccaccio (1313—1375). Posebno značilen za Florencijo je Boccaccio, ker je združena v njegovi osebi in njegovem delovanju temeljita resnost z razkošno frivolnostjo, vihrava razposajenost s trdnimi načeli; ki si je pa v eni točki dosleden: v delavnosti, in ki mu je vodnica v vsem delovanju: duhovitost. Osobito v „Decamerone“ je Boccaccio najrajši slikal prizore iz Florencije in njene okolice. On je tudi zapisal rek: „Toskanca kdor če goljufati, mora zjutraj zgodaj vstati“. — Da, premeteno je to ljudstvo, a tudi delavno; veseliti se zna, a tudi delati; razposajeno je, a tudi redno. . . Ceniti zna prastaro kulturo svoje dežele.

Tako ljudstvo ima vso sposobnost in dovzetnost za umetnost. In res je vse mesto, vsa okolica kakor galerija slik; tu ni videti tiste razcapane „umetnosti“ vagabundstva in lenuštva, kakor na primer v napoljskih stranskih ulicah, ampak vse diha dostojanstvo; odsev klasične umerjenosti je razlit nad vsem: milina, a ne mehkoča, pravilnost, a ne pedantnost, bogastvo, a ne razkošnost, lepota, a ne lišp. Taka je priroda, take so stavbe, ta občutek dobimo na ulicah, ob pogledu na poslopja in na ljudi, take so umetniške in zgodovinske zbirke. Vse življenje je takega značaja. Pri nekaterih palačah, n. pr. pri „stari palači“ (palazzo vecchio) se jasno kaže benečanski slog; a ni tako potratno razkošen kakor v Benetkah,

zato je trajen in nima na sebi znakov razpadanja. In zgled iz drugega okrožja: ljudstvo je, dasi veselo, čisto dostojno celo v varijetjih. Pogledal sem si predstavo v varijeteju „Eldorado“ (Piazza S. Firenze, Nro. 4); pelo in plesalo se je do 11. ure, a z decentnostjo, kakršne ne vidimo izlepa na Dunaju, v Berlinu ali Hamburgu, in ko je bilo predstave konec, so — ob 11. uri — dotično kavarno zaprli in gostje so vsi odšli. — V soglasju s temi potezami je tudi jezik, krasna toskanska italijanščina. Zdi se nam, kakor bi ta jezik ne mogel služiti za kake barabske popevke. — Zmisel za umetnost in zdrav okus sta tu tudi zato doma, ker je Florencija prvo mesto za umetniško obrt in trgovino. Zato so mnoge prodajalnice in razne izložbe pravcata galerija za umetnine in mnogo je malih prekupcev za stare in nove umetniške izdelke. To vpliva vzgojevalno na vse ljudstvo in na njegove kretnje.

Zelo ugodno vpliva na umetniško javno vzgojo brez dvoma naprava, ki je v tem obsegu ne najdemo nikjer, niti v Italiji niti pri nas: da so namreč dragoceni kipi-umotvori občinstvu na ogled kar na javnem prostoru očitno in vedno. To je takozvana „Loggia dei Lanzi“, ki tvori južno mejo znamenitega „Gosposkega trga“ (Piazza della Signoria). Ta „Loggia“ je proti trgu odprta veža, ki ji na to stran podpirajo streho le stebri, tako da se vidi v njo z vsega trga. Nad okolico je vzdignjena za nekaj stopnic. Namenjena je bila za slavnostne nastope mogočne „Gospode“ (Signori). Sezidali so jo konec 14. stol., ime pa ima od tedanjih nemških „Landsknechtov“, ki so tu stražili. Strop in stebri so izdelani zelo lepo v klasičnem in renesanškem slogu. Dandanašnji tu ni nikake straže, ampak prost je pristop vsakomur v to veliko lopo. Na kamenite stopnice, na katere je postavljena, sedajo zlasti preprosti ljudje, da se odpočijejo ali se malo polenijo. Vežo obdajajo kroginkrog kamenite klopi, ki po njih ob popoldanski vročini polegajo možakarji vseh vrst. Po veži in pred njo pa vedno postopajo tujci, občudujoč krasne kipe; saj so nekateri umotvori svetovne slave. Tu je Menelaj z mrtvim truplom Patroklovim (staroklasičnega izvora), kip, ki ga vidimo tolikokrat posnetega; od kiparja Giov. da Bologna (iz 16. stol.) sta dva kipa drzne umetniške zasnove in velike učinkovitosti: Herkules, ki ubija kentaura Nesa, in „rop Sabink“; zlasti zadnjo sliko radi obnavljajo. Iz 19. stol. je Pio Pedijev „Rop Poliksene“; več je manjših kipov.

Ta „Loggia“ je kakor nalašč za sanjarjenje: okrog sebe imaš umotvore različnih dob, z vzvišenega svojega prostora pregledaš ves

„Gosposki trg“, občuduješ bližnje palače in zreš na ljudstvo, ki ga je sicer mnogo, ki pa se ne preriva tako kakor drugod po Italiji. — Bilo je 12. julija lanskega leta, okrog dveh popoldne; solnce je pripekalo, kakor se spodobi v tem času za Italijo, jaz pa sem prišel s šopom razglednic baš mimo te veže. Kaj ko bi jih kar tu popisal in odposlal? Pošta je namreč takoj zadaj za vežo. Zakaj bi se ne vedel, kakor se vedo tukajšnji ljudje? Sedel sem na hladne stopnice, izprva se mi je — usus tyrannus — zahotelo, da bi se malo sramoval, sedeč na tem neuglednem mestu, a kmalu mi je položaj prijal. Zdelo se mi je celo, da sem bil dobro došel mešani družbi, ki je po teh stopnicah uživala popoldansko siesto, a najprijetnejši učinek je bil, da so me razni prodajalci razglednic in podobnega drobiža ter drugi sitneži pustili popolnoma v miru, menda misleč, da sem domačin med domačini. Zato poudarjam tu še enkrat pravilo, ki sem ga zastopal že v prvem poglavju: hodeč med Lahe, postanimo sami Lahi, kolikor le moremo! — Seveda povsod bi to prav ne šlo; preveč bi se zahtevalo žrtev snage in srednjeevropske razvajenosti! V „lepi“ Florenciji pa je to že mogoče.

Tako silnega navala tujcev, kakor ga nahajamo po nekaterih drugih italijanskih krajih, sicer tu ni. Kdor pride, pride navadno iz resnejših razlogov negoli zaradi same senzacije; zbira se tu, rekel bi, duševna aristokracija, ne plemenska ali mošnjičava. Florentinci tudi na tujca niso tako navezani kakor mnogi drugi kraji; dovolj imajo lastnih ljudi in domačega opravka in zaslužka. Ta medsebojna neodvisnost je blagodejna za tujca in za domačina: oba se respektujeta. Zato je nad vso pokrajino razprostrto duševno ozračje, ki nas na mah pridobi in v nas zbuja zavest, da smo kakor doma.

Nerad se torej vsakdo loči od Florencije in prav često slišimo izrek, da bi se tu dalo bivati trajno; toda tujec ne potuje, da bi se umiril, ampak išče izrednosti, ekstremov in odleže mu šele nekoliko, ko vsaj vdihava žveplene pline neposredno iz Vesuvijevega žrela

Skoraj milo se mi je storilo, ko sem zapuščal lepo, prijazno mesto; kajti pričel sem se že čutiti člana tistih 200.000 prebivalcev. Udomačil sem se že bil v prijaznem, hladnem svojem hotelu v najživahnejši ulici florentinski (Via Calzaioli). Še težja je bila ločitev od preproste in vendar čedne, pristno italijanske gostilne, kjer sem navadno obedoval. Tu sem prvikrat začel ceniti italijansko kuho in sem se prvikrat poklonil vinu „chianti“, ki me je tako pridobilo zase, da odslej drugega v Italiji sploh nisem maral. Kolikokrat sem pozneje z domotožjem mislil na to skromno florentinsko „fiaschet-

terio“, če sem plačeval v elegantnih restavracijah drage račune ali pa v kaki umazani „ošteriji“ stoje snedel in izpil, kar sem dobil. Zato pa še dobro pomnim sila ozko in nazunaj ne posebno vabljivo „Via dei Cerchi“, kjer je tista gostilna, in nisem še pozabil tvojega imena, vrli Janez Casacci, ki si me v svojem vinotoču v Florenciji pogoščal! Skromen je vhod v tvoje kaj temne prostore, ki se namah razširijo, a gost je tu kakor v svoji hiši, in ne vstane rad izza lepo pogrnjene mize, kadar se zaziblje pred njim v tisti veliki, s slamo in trsjem oviti steklenici životvorni plod Chiantskih goric. Po vsakem obedu je vrli natakak potehtal ono patrijarhalno steklenico in s hvalevredno doslednostjo vsakikrat določil, da sem si bil te zadružne pijače privoščil za 60 centezimov; tako se je glasil njegov odlok tudi tistega večera, ko sem se poslavljaj od gostoljubnega doma in sem, skoraj vdavši se sentimentalnosti, hote in nehote počastil steklenico z deležem, gotovo za dva prsta večjim nego sicer. — Drugod v Italiji niso bili tako prijazno nenatančni, ampak so mi vselej prisodili najmanj za 1 liro konsuma, če sem steklenico le zagugal v njenih tečajih.

Razume se, da so v takem mestu tudi gostilne in obednice s prav evropskim komfortom. Najbolj se zbira eleganca na trgu Viktorja Emanuela (centro); prijetno je tu sedeti v kavarni, to se pravi, pri mizi, ki je postavljena tja na prosti trg, in opazovati ljudstvo, ki se shaja in odhaja. Najfinejša družba se zbira v „Gambrinovih“ prostorih, v odprti lopi in v veliki dvorani; ime samo pove, da se tu dobi tudi pivo. Vendar je zanimiveje pri mizah na prostem; zvečer igra na tem trgu redno tudi godba in ljudstva se nabere vse črno. Trg sicer ni daleko tako lep kakor Markov v Benetkah, ali življenje je pristnejše. Cele obitelji so zasedle kako mizo, žena, mož (v javnosti vedno kavalir svoje žene) in — več jih nisem nobenkrate zapazil — dvoje otrok. Ti ljudje so srebali vedno le sladoled in priznati moram, da sem jih najbolj občudoval zaradi njih utrjenosti. Zakaj? Florencija ima precej muhasto podnebje; enkrat je silno vroče, a namah postane hladno; ob nekaterih dnevih sem se skoraj stopil zaradi vročine; ko sem pa enkrat obiskal florentinske „Cascine“, to je nekak „Prater“ s krasnimi nasadi čisto na zapadnem koncu mesta ob Arnu, tedaj je pihal sem ob reki tako hladen veter, kakor pri nas v jeseni ali v aprilu. Prebivalstvo pa je teh hitrih izprememb očitno vajeno. Gospodje so po leti oblečeni obično v bele platnene in podobne obleke, boljše ženstvo pa v lahke kostume, sestavljene večinoma iz čipk in odprte na vseh krajih in koncih, tako da je mogoč prepih,

kamor se mu zljubi. Nekega večera, ko je na trgu igrala baš godba, je bilo tako hladno, da se mi je kaj prilegel vroč čaj in da sem si zapel suknjo, pri sosednjih mizah pa so domačini vseh spolov, že itak dovolj razgaljeni, se še pahljali in si naročali edino sladoled! Italijanska vročekrvnost res ni bajka, a mene je skoraj zazeblo ob tem pogledu. Sicer pa je znano pravilo, da mora biti tujec kaj oprezen napram italijanskemu podnebjju.

Prizore iz preprostejšega ljudskega življenja pa pojdimo, kakor v živo panoramo, opazovat na že omenjeni „Stari most“ (Ponte vecchio), preko katerega gre pretežna večina prometa z desnega glavnega brega Arna na levi, kmalu v gričevje se dvigajoči breg. Sicer veže bregova še petero drugih mostov, ki so deloma lepši nego „stari“, a vendar se vsako oko obrača le v njega. Most je vzbokan, kakor so benečanski, a poglavitno zanj je, da ga obdajajo na obeh straneh tikoma hišice, vse natlačene s trgovinami, zlasti, že izza davnih časov, z juvelirji. Zato prehodimo most po trotoarju ob izložbah, ne da bi se zavedali, da smo na mostu; če pa stojimo na kakem sosednjem mostu (n. pr. ponte S. Trinità), se nam zdi, kakor da bi hišice na Starem bile postavljene v zrak. Posebno zvečer je pogled lep, ko se leskečejo vsa okna na mostu in se blešči Arno z vsemi palačami ob znamenitem svojem nasipu (Lungarno). Po tem nasipu je vobče malo življenja, le tuintam se kdo ozira doli na malovodnati Arno, ki leno teče v globoki strugi; na širokem zidu, ki obdaja nasip, so se igrali otroci in je celo spal kak odrasel samozadovoljnež, ne da bi se kdo zmenil za pretečo nevarnost: kajti z visokega zida bi se telebnilo neposredno v vodo! — Kakor je na tem obrežju vobče mirno in idilno, tako živahno je na „Starem mostu“. Tu drčijo mimo avtomobili in pokajo florentinski izvoščeki, najelegantnejši v celi Italiji, a opremljeni, česar drugod ne vidimo izlahka, z velikimi — dežniki! Prav smešno se nam zdi, ko sedi kočijaž ob dežju na svojem visokem kozlu z razpetim dežnikom; ob lepem vremenu pa ga ima skrbno zvitega poleg sebe. Preko tega mosta pa se pelje tudi voz za vozom z vsemi pridelki bogate okolice in z drugimi potrebščinami, posebno proti večeru. Zdaj si moremo dodobra ogledati te dvokolesne italijanske vozove, ki jih opazujemo v tem večjem številu, čim bolj proti jugu nas pelje v Italiji pot, in ki so „najpopolnejši“ v Siciliji. Že pred sto leti je sicer potrpežljivi Goethe zabavljajal takim „vetturinam“, ki so se mu zdele višek nepraktičnosti in jasen znak malomarnosti napram tehničnim pridobitvam. Čudne so res te dvokolnice z velikanskima

dvema kolesoma, ki sta pri vozu umeščeni tako, da si vzdržujeta sprednji in zadnji konec voza ravnotežje; voz se tudi nalaga v tem ravnotežju, saj bi sicer živinče, ki je vpreženo, ali stokalo pod bremenom ali pa skoraj viselo v zraku in vožnja navkreber bi bila sploh nemogoča. Znamenito je, da so s takimi vozovi vozili tudi v starorimskem času; ni pa ta način vožnje naprosto znak konservativnosti narodnih navad, ampak izvira kolikor toliko iz napetosti italijanskih cest ter vsled tega tudi iz večjega izrabljanja živine za nošnjo nego za vožnjo.

Taki vozovi si slede v Florenciji na „Starem mostu“ drug za drugim, ovenčani s pisanimi trakovi in čopiči; tudi okrog živinčeta vse binglja ter zvonkljajo kraguljčki in zvončki. Na vozu sedi gotovo kak otročaj in poje in vriska, na konju pa je — vsaj enkrat sem to videl — v sedlišču čepel psiček in je lajal za žive in mrtve. Tak pogled bi bil za nas cela komedija, tam pa se seveda nihče ne zmeni za vse te glasove; znak so ekstenzivnega življenja.

Ves nov svet pa se nam odpre, če se peljemo po florentinskem Ringu „Viale“, široki cesti z lepimi nasadi; najlepši je pač osrednji del ob trdnjavski skupini „Fortezza da Basso“. Tam je majhen ribnik in okrog njega je majhen park divne lepote; tu se shajajo le imenitne signore s svojimi otroki in tod okoli je čudovito mirno. Vredno je pri tej priliki pogledati bližnjo „Piazza dell' Indipendenza“ s Peruzzijevimi spomenikom.

Najlepši izprehodi pa so na južnem robu mesta, koder se razprostirajo v kolobarju griči, ob prekrasni promenadni cesti „Viale dei Colli“; tu je združena vsa razkošnost, ki jo more ustvariti umetnost s pomočjo južnega podnebja in toskanske rodovitnosti. Tod se res uživa senca in hlad, lahko se sanjari v cvetličnih zatišjih in zre s krasnih razgledišč doli na mesto in daleč okrog po tem italijanskem rajju. Najbolj se priporoča, peljati se z omnibusom do impozantnih „Rimskih vrat“ (Porta Romana), potem pa kar peš v nasade, ki se razprostirajo uro hoda po gričih.

Nekoliko daljša je pot v mestece Fiesole, ki je raztreseno s svojimi 6000 prebivalci po precej strmih griču na severni strani Florencije. Kar je zapisal Boccaccio pred poltisoč leti o tem mestu, to velja še dandanes: „Staro in slavno mesto je to, dasi je zdaj čisto propadlo, a nikoli ni nehalo biti škofov sedež in je še zdaj.“ — Vredno je priti tu sem (300 m visoko) zaradi obsežnega razgleda in zaradi prastarih etruščanskih ostankov, n. pr. orjaškega še pred-rimskega obzidja, ohranjenega še zdaj. V zelo vzpetih serpentinah

je izpeljana električna železnica blizu pod vrh griča. Na Florencijo uživaš med vožnjo najlepši razgled; meni je užitek motil le pogled na tri sopotnice, pogumne Angležinje, ki so bile po obrazu, rokah in laktih vse otekle od komarjevih pikov! Poezija in proza. — Izstopivši iz voza sem hribolazil sem in prek po neznansko strmih ulicah, tako strmih, da so se otroci igrali z vozovi, ki so jih spuščali navzdol, ali pa so se po ploščatem tlaku, kolikor ga je, kar s telesnim svojim aparatom dričali. Hiše so pravzaprav le kočice in zaradi strmine zidane vse nagosto, a skoraj pred vsako so ženske pridno delale, bodisi da so pletle slamnice ali pa tkale na preprostih statvah. Taka delavnost je v Italiji redka; posebno dobro de očesu veselost, ki so jo te ženske kazale pri delu, ne da bi ga kaj zane-marjale. Mučna pa je bila pot k vsakeri „znamenitosti“, na primer k zanimivi katedrali ali k frančiškanskemu samostanu; ni skoraj v Italiji tako sitnih beračev, kakor jih je ondi umeščenih na vsakih deset korakov; to so namreč bili pravi berači, ne proseči drugi sloji. Ta sodrga je bila tako nesramna, da sem opustil vse natančnejše ogledovanje in da sem se umaknil v pinijev gozdiček, ki pokriva eden vršac, nazadnje še v lepo ležečo verando restavranta „L' Italia“, kjer se mi je pa tudi stožilo po moji pošteni gostilni v Florenciji.

Naposled bi nam bilo treba poročati o posameznih znamenitih stavbah v Florenciji in o slavnih umetninskih in zgodovinskih zbirkah. A mrtva beseda je tu premalo, če nima v oporo vsaj slik. In mi jih nimamo.

(Dalje prihodnjič.)

Moja pot.

Jadra, jadra, kam ste razgrnila krila,
kam čez blesk šumečih pen?
Kje z obzorja robom boste se spojila,
kam vetrov vas nosi sen?

V carstvo, kjer nezmagana bolest kraljuje,
kjer ljubavi tihe ni,
kjer so srcu lilije in rože tuje,
kjer nebesju črv preti . . .

Vojeslav Molè.

Slavna in bedna Italija.

Popotni vtiski. Spisal dr. Jos. Tominšek.

(Dalje.)

a sem prehodil tistih 463 stopnic na vrh kupole stolne cerkve, to se razume. Razgled z nje (okroglo 100 m visoke) je tem lepši, ker stoji nekako sredi mesta. Cerkev je ena najkrasnejših v Italiji, vsa zgrajena iz marmornatih raznobarnih (belih, črnih, rdečih) plošč, tako da učinkuje celota kakor ogromen pisan mozaik. Kupola sama je ženijalno delo Brunelleschijevo, zgrajena sila interesantno, kar se da vse presoditi, ko plezamo kvišku: zdaj znotraj, zdaj zunaj, zdaj v njenem jedru. Zvonik (campanile) stoji ločen od cerkve, takisto osmerokotni kupolasti „baptisterij“, prejšnja katedrala, s slavnimi trojimi bronastimi vrati, pred katerimi ves dan postajajo tujci, občudujoč te bronaste, vprav dramatsko uprizorjene dogodke iz biblije. — Florencija šteje skupaj 87 cerkva.

Izmed mnogoštevilnih zgodovinskih palač bodi omenjen le „Palazzo Strozzi“, ki je pravi umotvor v splošnem in vseh podrobnostih. — „Palazzo Corsini“ ima obenem galerijo slik. Čedna je, a kdo se zmeni zanjo, ko ve, da bo videl v „Pitijski palači“ (Palazzo Pitti) in njeni galeriji sploh najlepšo zbirko slik, kar jih ima z umetninami toli založena Italija. Palača „Pitti“ leži na levi strani Arna, torej v manj imenitnem delu mesta, a ob čarobno lepih Bobolijevih vrtovih in s svojim veličastjem še bolj se povzdiguje nad okolico. To je res kraljeva palača; tu so stolovali vladarji izza leta 1550. in zdaj je odmenjena za italijanskega kralja. Kraljevi lakaji postopajo okrog nje in vratar v elegantni uniformi nam pokaže, kje je galerija slik, in se elegantno pokloni za — napitninsko desetico, ki se je je očitno nadejal! Palača je nazunaj masivno zidovje, sestavljeno iz velikanskih neoklesanih skal, ostentativno robato, a v celoti umetniško disponovano. A znotraj! To je res kraljev dom in pravzaprav le tu in še v Vatikanu sem našel muzejske prostore, ki se dajo meriti z onimi, ki smo jih vajeni na Dunaju, v Monakovem, v Draždanah. Tu sem res pozabil ves svet. Strop, stene, slike — vse v soglasju. Pa kaj palača! Vidi jo se tu umotvori, ki jih je treba le imenovati.

Raffael: Madonna della Sedia, Madonna del Granduca, Madonna del Baldacchino, Donna velata, Ecehiel, Madonna dell' Impannata. Tizian: „La bella di Tiziano“, Magdalena. Rubens: „Grozovitosti vojske“. Murillo: Madonna. Tintoretto: Amor, Venera in Vulkan; Kristovo vstajenje. Dürer: Eva. — Pietro da Cortona je slikal nastropne slike iz klasične mitologije; po njih se imenujejo dvorane.

Drugi svetovno slavni muzej je v „Uficijski“ (Palazzo degli Uffizi), ob jugovzhodnem oglu „Gosposkega trga“, nasproti pravemu znamenju florentinskemu, „Stari palači“ z njenim grozečim, proti vrhu se razširjajočim kamenitim stolpom. Galerija „Uffizi“ ki je med prvimi na svetu, je sila obsežna in vsestranska, obsegajoč slike, kipe in drugačne umotvore od najstarejših do najnovejših dob. Zanimivi so takoj v prvih sobah mnogoštevilni portreti raznih umetnikov vseh dob in vseh narodnosti. — Iz staroklasične dobe je mnogo kipov: Herkules in Nesus, Atlet, Perzefona, Marzijas, Deček s trnom, Leda, Venera v kopeli, skupina Niobe v posebni dvorani, skupina borilcev, brusač in najslavnejša: Medicejska Venera. — Sicer n. pr. Tizian: Sv. družina, Flora, „Urbinska Venera“, Venera in Amor; Raffael: Madonna s čizkom, Sv. Janez, Papež Julij II. — Michelangelo: Sv. družina. Leonardo da Vinci: Oznanjenje. Zastopani so Correggio, Tintoretto, Paolo Veronese, Fra Angelico, Sandro Botticelli, Pietro Perugino itd. Nadalje so cele dvorane napolnjene s proizvodi nizozemskih in sploh inorodnih umetnikov, v prvi vrsti slikarjev.

Zelo bogat je tudi narodni muzej; posebno je tu zastopan Michelangelo. Izpopolnjuje ga zlasti „Accademia di Belle Arti“ z galerijo; v njej občudujejo osobito Michelangelovega Davida (il Gigante); sicer pa je tu treba proučevati „florentinsko šolo“, ki je izborna razpredeljena in zastopana.

Za strokovnjaka starinoslovca neprecenljive vrednosti pa je arheološki muzej v „Palazzo della Crocetta“; za staro Etrurijo so tukajšnje zbirke seveda edine na svetu; materijala je tu ogromno in razpostavljen je z vzorno skrbnostjo; zunaj na vrtu so stari etrurski grobovi s pristnim svojim orodjem celo in natura počitovani. V podrobnosti se ne moremo spuščati. — V 2. nadstropju je dragocena „Galleria degli Arazzi“; tu občuduje predmete najbolj ženstvo; zbrane so namreč tu preproge. — Jaz pa sem jo odtod mahnil še v bližnjo Laurencijansko knjižnico, ki se šteje zaradi svojih 10.000 starih rokopisov med najslavnejše na svetu.

Zanimal sem se zlasti za Tacitov rokopis, ki je edini za 1. del „Annales“, nadalje so mi pokazali pandekte v najstarejšem rokopisu, Aishila, Cicerona; videl sem sliko Petrarka in Laure, rokopis Boccacciovega „Decamerone“ i. dr.

Vsi ti zavodi dajo toliko gradiva za študije in preudarjanje, da se usedemo na osrednjem kolodvoru v železniški voz z željo, če že ne z namenom: „Na svidenje!“

VI. V domovini Romea in Julije.

Dična, orjaška Verona! Poezija in zgodovina te poznata izza prastarih dob; srce in um sta gnala tudi mene v tvoje hrame, a dobil sem v njih le zbirko važnih „zanimivosti“, primernih za objektivno spoznavanje, ni se pa vzkresala v duši ne trohica simpatije, ne iskrica sprijaznenosti. Zdelo se mi je, da velja napram temu mestu le stališče trgovca: „Dobro robo plačam pošteno, potem grem dalje. Brez zamere in brez vdanosti“. — V Florenciji bi bival, Verono bi si le pogledal. Gledat pa bi jo ljudje naj prihajali nekaj več, zlasti iz naših krajev; kdor gre v Benetke, naj si privošči ovinek preko Verone, da bo spoznaval na živem vzorcu zgodovino starega, srednjega in novega veka, dočim mu v Benetkah stopa pred oči pravzaprav le ena doba: benečanska renesansa. V današnjih razmerah dohajajo v Verono večinoma potniki iz Nemčije, pa tudi ti le mimogrede, ker se jim mudi dalje na jug; naši obligatni benečanski izletniki pa bi si mogli nekdanjo mogočno avstrijsko trdnjavo ogledati z vse drugačnimi očmi. Tem laglji bi jim bil potem povratek domov: Benetkam se ne pozna bivše avstrijsko gospostvo, v Veroni in daleč okrog nje pa so njega sledovi — v veliko korist Italijanom — še kaj dobro ohranjeni.

V hladni sapi zgodovine pa se poigrava tudi zefirski dih poezije, oblažujoč trpke spomine . . .

Izborna sem prespal zadnjo noč meseca julija preteklega leta v čednem hotelu v Veroni. Sicer sta mi bila zvečer dva komarja pela pretečo svojo uspavalnico, a bil sem preutrujen, da bi se zbal njunih pikov. Vstal sem zjutraj zgodaj, proti italijanski popotniški praksi; kajti ker se vse italijanske zbirke odvarjajo obično šele ob deseti uri ali še pozneje, ljudsko gibanje pa se razvija zlasti proti večeru in po noči, zato ni zjutraj pravega posla. Omenjenega dne pa me ni strpeló v postelji in v senčnati sobi; nad malim dvoriščem je bil razpet kos tako čistega neba in ob oknu je šepetal tako prijeten vetrič, da sem hitro stal na ulici (bila je „Via nuova“) in se

požuril, da pridem malo izven hiš. Krenil sem mimo starega amfiteatra na levo po široki senčnati Via Pallone proti Adiži. Spotoma se spomnim, da me ta pot dovede do zanimivosti, ki je ne sme zgrešiti nihče, kdor pride v Verono: do groba Julije, „Tomba di Julietta“, kakor je zabeleženo na mestnem črtežu.

Tiho je še bilo po ulici in nemoteno mi je le lebdel pred očmi nedosežno lepi Shakespearjev slavospev ljubezni, uprizorjen za vse čase v nežnostrastni dvojici: Romeu in Juliji. Desno stran ulice spremlja orjaško srednjeveško mestno obzidje, zdaj pretvorjeno v dolgo raztegnjeno vojašnico, ki se končava malo pred Adižo. Na koncu vojašnice je treba zaviti iz Pallonske ulice na desno; tu šumi v Adižo bobneči Adigetto, rokav glavne reke, potegnjen kot obrambni jarek za starim obzidjem. Prestopivši Adigetto, sem stal na planem, travnatem prostoru z nebrojnimi pregrajami: to je — konjsko semnjišče; dvakrat na leto (marca in oktobra) je namreč v Veroni velikanski osem dneven konjski semenj. Zdaj pa je prostor seveda sameval in jaz sem bil v zadregi, kje naj iščem „Julijinega groba“ v tem prozaičnem obližju. Naposled sem pri hlevišču vendar našel nekakega hlapca, ki mi je vsaj potrdil, da sem na pravem potu, in mi je tudi pokazal poslopje, kjer kažejo tisti grob (tomba), s pripomnjo, da je za vstop še prezgodaj, ker varuh (custode) še ni niti vstal. Ko pa sem mu nujnost svoje radovednosti dokazal z dvajsetico, je malo preudaril, potem me je peljal v stran k neki hišici in tam je z bobnanjem in z jezikom dosegel, da je najprej skozi okno prvega nadstropja pokukala kuštrava ženska glava in da je nazadnje po vratolomnih stopnicah smuknila k nama kaj jezična Italijanka, ki se je predstavila kot sestro varuhovo.

In šli smo odpirat „Julijin grob“! Videl sem čedno kapelico, zgrajeno šele pred kakimi desetimi leti; lepo je okrašena z zelenjem in v njeni sredi je postavljen kamenit, dobro ohranjen srednjeveški sarkofag, brez pokrova. Toliko spekulativni pa Veronezi niso, da bi kake kosti razkazovali kot Julijine relikvije; ali pa jih je tega obvaroval zdrav okus. Obložen je bil sarkofag s svežimi vencami, češ, da jih vedno donašajo Angležinje; v odprtini pa, kjer naj bi počivalo mrtvo telo, je bilo nakopičenih dober koš — vizitnic. Da sem kupček povečal za eno tudi jaz, to se pač razume. — Spremljevalka mi je med tem pridno razlagala to in ono; na steni visi n. pr. slika duhovnika, ki je bil — po tradiciji razkazovalcev — Julijin izpovednik. Ko sem jo v šali vprašal, kje je — Romeo, ni bila prav nič v zadregi, ampak se je odrezala, da Romeo še živi in da je v Italiji

še vse polno Romejev, Julija pa je bila samo ena tako —; a „kako“ je bila, tega nisem izvedel.

Ko sem zapuščal grob in se pred odhodom še obrnil do spremeljevalke, je li vse to res, kar pripovedujejo o Juliji, se je premetenka odrezala z znano prislovico: „Se non è vero, è ben trovato!“ Priznati moram, da ni izlahka ta prislovica kje umestnejša, nego je bila pri tej priliki!

Pa naj bo tudi vse, kar se poroča o Italiji, iznajdba in stvor domišljije, moč sugestije je vendar tolika, da si ob konkretnih predmetih živo predočujemo, kar nam predstavlja Shakespeare s prepričevalnostjo prave, globoke umetnosti. Čeprav se v nas oglašča znanstvenik, neovržno dokazujoč, da „Julije“ v Veroni sploh nikoli ni bilo, da se prvi izvirnik za poznejšo Shakespearejevo snov nanaša na bajevni dogodek v Sieni (in ne v Veroni!) in da so šele poznejši pesniki (v prvi vrsti Luigi da Porto, 1524) in povestničarji dogodek prenesli v Verono, spesnivši razpor med rodbinama „Cappelletti“, oz. „Capuletti“ in „Montecchi“ (pri Shakespeareju „Capulet“ in „Montague“), vse to nas nič ne ovira pri poetični dovzetnosti. Ko gledamo na razglednici tisto „Tomba di Julietta“ s skrhanim sarkofagom, namenjenim za kosti kdove koga, vstaja nesrečno srečna Julija vendar iz groba, vidimo jo mrtvo in živo in zdi se nam, da bi naša Italijanka ob Julijinem grobu morala tudi reči: „Julija še tudi živi in mnogo je še dandanašnji Julij“. Kajti kar je umetniško, to je resnično in večno. — Pa seveda: potem bi vse, kar nam pravijo ob Julijinem grobu, ne bilo „ben trovato“ in mi bi Julije ne hodili iskat le v Verono.

S takimi mislimi sem se vrnil v sredo mesta in sem po raznih ozkih ulicah dospel v staro Via Cappello. Tu sem poiskal hišo št. 19—25. Staro, temno poslopje je to, z ozkim pročeljem, v ozadju pa zelo obsežno, s precej velikim dvoriščem in raznimi kotišči, zasedenimi od najrazličnejšega stanovanstva, izvoščekov itd. Stopil sem na nasprotno stran ulice in sem čital napis na plošči, vzdani v ono hišo, da je to rojstna hiša — Julije! Tu pa je promet tak, da nimamo prostora se vdajati raznim mislim. — Kdor se hoče vdati novim poetičnim občutkom, naj koraka po tej ulici (ki dobiva sicer druga imena) kar naprej proti jugu do tja, kjer se končava ob Adiži. Čez reko pelje nov (železni) most (Ponte delle Novi), znamenit zato, ker stoji namesto kamenitega, ki ga je 2. septembra 1757. l. odnesla narasla Adiža; tedaj se je pripetil dogodek, ki ga opeva Bürger v svoji „Pesmi o vrlem možu“. Ta vrli mož je Jernej Rubele,

kakor kaže spominska plošča. Most so bili na novo postavili, a leta 1882. ga je reka zopet razdrila in kakih deset let pozneje je bil dovršen sedanji železni most in ž njim je izginila poezija, pa menda tudi nevarnost.

Proti severu pa pelje Via Cappello v središče nekdanjega javnega življenja. Najprej je slikovita „Piazza Erbe“, kjer prodajajo zlasti sadje in zelenjad. V dopoldanskih urah je tu silna gneča, ker hodi semkaj po prikuho malodane vsa Verona, ki šteje vendar nad 60.000 prebivalcev. Smokve in oranže sem tu dobil boljše in ceneje nego v Napolju; prerivanja je tudi tu skoraj toliko kakor na jugu, krika pa je precej manj. Vendar se da kretanje Italijanov iz preprostejših slojev tudi na tem trgu že dobro opazovati, dasi se mu ne skriva dokaj transalpske solidnosti. Že občni zmisel za snago in red izpričuje bližino severne italijanske meje; odpadki ne leže kar povprek na tleh in tudi ljudje so nekoliko manj — pristni. Ves tipus prebivalcev je sploh drugačen, nego smo ga vajeni v pravcati Italiji: v Veroni so me iznenadile sloke, vitke, često suhotne, vendar krepke postave Italijank, tudi starejših, dočim so proti jugu v pretežnem številu bolj čokate in — po mestih — podobne kupu masti, ki zna jedva hoditi in giblje le jezik. Tudi moški so navadno sloke postave. — Na „Piazza Erbe“ in ž njo v zvezi na „Piazza dei Signori“ moramo tudi najlaglje opazovati stare veroneške stavbe, zlasti palače s fresco-slikami (n. pr. Casa Mazzanti); krasna je stara mestna hiša, imenovana „La Loggia“ (uradno Palazzo del Consiglio), lep vodnjak iz časa Berengarja I. in marmornat steber z Markovim levom na vrhu, znakom podložnosti Benetkam — na vse te znamenitosti oko komaj pazi v vrvenju, ki nas obdaja. Ko smo si ogledali Dantejev spomenik na Piazza dei Signori, pa še vsekakor stopimo nekaj korakov proti vzhodu pred znamenite spomenike glasovite stare veroneške rodbine Scaligerjev (Arche degli Scaligeri).

Zvečer pa na korso v „Novi ulici“ (Via nuova), ki je pa bila res „nova“ leta 1391., ko so ji dali to ime. Ozka je in vozovi se je zaradi množice pešcev ogibljejo; zvečer, ob razsvetljavi vseh izložb, pa je tu kaj prijetno. Družba za družbo se šeta gori in doli, pa z vso dostojnostjo. Ako si žejen ali lačen, dobiš mimogrede v okusno urejenih polavtomatih, vsakikrat za desetico, vrček piva, kupico vina, čašo kave, slaščic, prav kakor na Dunaju v „Koroški“ ulici ali sploh v kakem velikem srednjeevropskem mestu.

Novodobni široki cesti „Corso Cavour“, zlasti pa „Corso Vittorio Emanuele“ nimata nič kaj posebnega prometa; bili bi precej

tihi, ko bi se ne slišalo vedno peketanje konjskih kopit: Verona ima namreč še konjsko cestno železnice, ki ji je poglobitna naloga pravzaprav le zveza z glavnima kolodvoroma, izmed katerih je največji in nekako osrednji (Porta Vescova) oddaljen pol ure od središča mesta.

Elita pa se zbira najbolj na prostornem trgu Viktorja Emanuela (ljudstvo ga imenuje s starim imenom „Piazza Bra“) v dveh velikih kavarnah in v restavraciji „Löwenbräu“. Družba je, vsaj nazunaj, bolj zaključena, ker poseda tu največ vojaštva; saj ima Verona močno posadko, blizu 10.000 mož. Na tem prostoru je najlepše pred večernim mrakom, ko zahaja solnce. V dobo dveh tisoč let se zasanjamo: pred električno razsvetljeno kavarno sede vojaki zedinjene Italije, staro poslopje (iz XVII. stol.) „glavne straže“ (Gran Guardia), kjer zdaj žito prodajajo, stoji mirno; živahneje je ob moderni palači „Municipio“, na zapadu v ozadju je „Museo Maffeiano“ z ostalinami iz starih časov, vse ospredje na vzhodu pa tvori največja znamenitost v Veroni: jako dobro ohranjeni amfiteater („arena“), ležeč za nekaj metrov pod vso okolico.

Ta „arena“ je jasna priča, kako važno in veliko mesto je bila Verona že v rimskih časih. Mesto se je vedno ponašalo, da sta bila v njem rojena starorimska pesnika Catullus in Aemilius Macer ter pisatelji Cornelius Nepos, Vitruvius in Plinius Mlajši; na mestni hiši („La Loggia“) je tudi postavilo kipe tem slavnim možem; a kdo se zmeni za te možice, katerih spisov ne poznajo! Vse kaj drugega pa je amfiteater! Manjši je seveda nego rimski „kolosej“, pa tudi vse drugače ohranjen. Kdor pride v Verono, bodi mu prva razgledna pot tu sem. V tem poslopju se lahko pouči, kako so bila urejena stara gledišča; kajti ohranjeni, oziroma popravljeni so vsi oboki in hodniki, tako da lahko prehodimo pritličje in nadstropje in da nas stopnišča pri posebnih izhodih dovedejo na stare „sedeže“, t. j. na dokaj široke, eliptično zaokrožene stopnice, ki se dvigajo v 43 precej visokih prestopkih od dna do vrha. Vsaka elipsa je nad drugo vzdignjena toliko, da se moraš precej razkoračiti, ako prestopaš neposredno z ene na drugo; zato so izklesana pri vsakem izhodu nalašč vpremna hodišča z napol nižjimi stopali. Na vrhu pa je širok, prost hodnik, odkoder je jako lep razgled čez mesto in okolico, za nas najzanimivejši pa na notranjščino amfiteatra, ki nima prav nič razvalinskega, dočim je odzunaj vtisk tak kakor pač pri starih ostalinah. In vendar je bilo gledišče postavljeno še pred letom 300 po Kr., v Dioklecianovi dobi! Prostora je imelo v njem 20.000 ljudi.

Ugibal sem, kakšne so pač bile predstave v takem poslopju. In doživel sem, česar ne bi bil pričakoval! Ko sem se zvečer okrog desetih prišetal po Novi ulici do amfiteatra, vidim nad glavnim vhodom goreti električno obločnico in okrog nje več pisanih žarnic, ljudstva pa se je tam kar trlo. Kaj je bilo? Vrinem se v gnečo, kupim si vstopnico za dve desetici, kakor sem videl druge, in čitam na velikem plakatu, da bo v areni — predstava! Kmalu sem dospel v notranjščino in sem si izbral sedež precej visoko gori na hladni stopnici. Ker pa ni bil nihče vezan na določen prostor, sem se tudi izprehajal semintja. Električne obločnice so razsvetljevale ogromni prostor (gledišče je zidano v premeru 153 : 123 m) baš toliko, da so se razločevale splošne poteze; nad nami pa so migljale zvezde. Potem se je začela predstava, pa ne morda kaka gladiatorska, ampak, kakor se spodobi za današnje mehkužne in le obliko posnemajoče čase, zaigral je — kinematograf! Ne morem si misliti večjega kontrasta nego tako predstavo v tem kamenitem poslopju, in nič ne more biti značilnejše za razliko med staro in današnjo kulturo! Pa bodi kakorkoli, umislil sem si le, kako nekako se je občinstvo vedlo v starih časih pri predstavah. Udobno so polegali moji sogledalci po stopnicah, si doklicavali ob odmorih, se dražili, koketovali dokaj svobodno i. t. d., kar si pač izmisli južno ljudstvo v lepi, hladni noči. —

Prava dika Verone je mogočna reka Adiža, ki divje podi svoje valove skozi mesto; najimpozantnejši je pogled nanjo z vojaškega, le po dnevi odprtega mostu ob stari trdnjavi (Castel vecchio), silnem poslopju, ki zdaj služi za vojašnico. Prej so se tu razbijale vojaške sile, zdaj se razbijajo le valovi reke in okolico trdnjave z mostom vred so si izbrali veroneški paglavci za najljubše svoje igrišče. Saj tudi glasoviti avstrijski „trdnjavski štirikotnik“ (Verona, Peschiera, Mantua, Legnago) pripada le zgodovini.

Kdor utegne, naj si še pogleda „Museo civico“ (Palazzo Pompei) onkraj Ponte Novi; tu so zbrane slike „veroneške šole“, a mudil se bo dalje ob njih le specialist. Za navadnega potnika je dovolj dva dni Verone; zanimivosti bo videl dovolj, a prav ogrel se, mislim, ne bo nikjer. Živel bi pač tu lahko udobno; to pa moremo še laglje — doma.

(Dalje prihodnjič.)

Slavna in bedna Italija.

Popotni vtiski. Spisal dr. Jos. Tominšek.

(Dalje.)

VII. Preko moderne Italije.

Civilizacija je grozna rastlina; uspeva le, ako se ji korenine kopljejo v krvi in solzah,“ tako pravi moder laški izrek. Narekovalo ga je stoletno, tisočletno izkustvo.

Prava modernost je civilizacija in naopak. Na omehkuženost radi mislimo, ako govorimo o modernosti; pri tem pa sodimo le po površnem vtisku, po zunanjem nastopu modernosti, bi rekel, največkrat celo po kaki pretiranosti, po izrastkih. Jedro prave modernosti pa je vedno hud boj, boj z nasprotujočimi prirodnimi in človeškimi silami, hud boj v obliki dela, telesnega dela, duševnega dela, a v prvi vrsti z duševnostjo prošinjenega telesnega in naopak — meja je zelo gibljiva — s telesnostjo združenega duševnega dela. Zmisel za tako vsestransko delo daje kaki pokrajini ali celi dobi znak civilizacije in zbuja pri vsakem udeležniku tega dela zavest, da je v resnici „moderen“; kdor pa uživa pasivno le sadove te modernosti ali se nemara le lepotiči ž njimi, edino kot dedič in ne kot sotrudnik, to je le puhel modernež, parazit na bujnem drevesu civilizacije.

Vsaka civilizacija pa ima svoja središča in gorišča, odkoder razpošilja svoje žarke, neteč iskrice in vnemajoč požar. Tla v takih središčih so res, kakor pravi omenjeni rek, napojena s krvjo in solzami; kajti šel je neposredno preko njih tok zgodovine! V zatišjih, kamor ne pljuskajo valovi burnega, vedno naprej stremečega toka svetovnega razvoja, ondi so tla za mirne idile v familijarni obliki očetov in praočetov, ondi je morda „sreča doma“, toda civilizacija bi ostala ondi ista in modernost bi postala sploh sumljiv pojem, ker bi bila vedno neizpremenjena; a modernost je sama ob sebi v bistvenem nasprotju z nečim preteklim. — Mogoče pa je tudi, da si izbere civilizacija popolnoma novo pot, nego jo je hodila stoletja. Svetovni položaj se izpremeni, važna civilizatorna središča utegne biti postavljena popolnoma vstran in postanejo idilna zatišja, živeč le še o preteklosti in jo morda celo nalašč naglašujoč;

nazunaj — kot kostum — se da stari blesk morda vzdržati še desetletja, a notranja praznota se trajno ne da prikrivati. — Celo preprost geografski, geološki pojav more povzročiti velik kulturni preobrat za cele pokrajine, da beži iz svojega stoletnega domovja, ako se tok civilizacije — modernosti ne obrne vsaj umetnim putem zopet k njim. —

Tujca, ki hoče videti kaj nenavadnega, bodo želje gnale seveda vedno tja, kjer ne stopa preveč v ospredje moderna civilizacija; ostanki iz starih dob in čim večja nekulturnost, „nepokvarjena“ pristnost, vse to ga mika. — Kam se obračajo potniki v Italiji? Iz odgovora na to vprašanje bomo tudi spoznali, kje — ni moderna Italija. Čim bolj proti jugu morajo raztegniti svojo pot, tem bolj, tako se jim zdi, so spoznali italijanske znamenitosti; vsaj do Rima potuje vsakteri. In vendar Rim kljub — izbornu urejeni električni cestni železnici, kljub modernim stavbam na Kapitoliju itd. še daleko ni med središči za visoko dvignjeno italijansko civilizacijo; takisto ne Napolj, še manj Sicilija, niti Florencija ne, ker je sedanja florentinska prosveta pravzaprav le vedno obnavljana, tradicionalna stara prosveta. — Benetke celo niso civilizatorno središče. Kaj so Benetke? Nekaka trajna razstava predmetov stare benečanske slave, velik muzej so — drugega skoraj nič. Isto velja nemalo o nekdanji provinciji Veneciji: slavna preteklost, brez prave zveze z moderno sedanjostjo, iz strateških ozirov dežela nalašč nekoliko zanemarjena. Starinar si nabavi precejšnjo biro, mnogo tudi narodopisec, ker je zaradi kulturne stagnacije ohranjenega še mnogo izvirnega gradiva.

Ves drug svet pa se odpre, ko se obrnemo onkraj Adiže in Verone proti zapadu v Lombardijo. Zato ni brezvročen slučaj, da stoji prav na tem mestu Verona s sosednjimi nekdanjimi trdnjavami in da je baš tu slavno bojišče Custozza. Ako se peljemo iz Verone po stranski progi proti jugozapadu v Villafranko in odtod z vozom v pol ure v Custozzo, se zavedamo vsak trenotek, da puhti iz teh krvavih tal civilizacija. V Villafranki nam postrežejo z dobro pijačo prav tako po domače vljudno kakor pri nas v kakem malem provincijalnem mestu ali trgu; cesta v Custozzo, lepa in gladka, pelje med zelenim poljem in med drevjem potnika prav tako ven „na deželo“ kakor pri nas, naš voznik je čeden, naiven dečko brez vse italijanske vsiljivosti. Naposled Custozza sama! V bistvu zložno se dvigajoč poloblast grič, porastel z vinsko trto in vmes s travo, oživiljen z nekaterimi seljaškimi, idilno postavljenimi poslopji.

Dvakrat, leta 1848. in 1866., so Avstrijci tu dosegli krvavo zmago nad Lahi, ob naskokih na ta grič je izkravelo na tisoče mladeničev; njih kosti, skrbno pobrane iz zbrane, pa zdaj mirno počivajo, zložene v velikansko skladišče, v kostišču na vrhu griča, zgrajenem pod skupnim spomenikom obema sovražnikoma, visokim obeliskom s kapelico in galerijo. Razni napisi izpričujejo, da se v smrti pobratijo sovražniki . . . Civilizacija! Složno so shranjeni tu izkopani predmeti: zmlinčene svinčenke iz laških pušek in lepo okovane pipice — čedre naših slovenskih fantov. V preprosti gostilni pod vrhom pa nam vljudno postrežejo z domačim vinom in nas nagovarjajo nevsiljivo prijazno. — Obstopili so me gostilničarjevi otroci in so v primerni razdalji s svojimi velikimi očmi motrili mojo nenavadno jim obleko; beračit ni prišel nobeden. Ko sem, vsled tega prijetno iznenaden, vsakemu ponudil novčič, jim je mati branila ga sprejeti. Stal sem ob meji moderne Italije! Njena nadaljnja smer pa je kazala proti Gardskemu jezeru, proti zapadu . . .

Drugo njeno izhodišče pa je onkraj Apeninov, začeni od starega mesta Pisa. Najsolidnejše mesto v Italiji! Kolodvor je jako velik in prometa je bilo v njem sila mnogo, ko sem se, nekako ob deseti uri zvečer, semkaj pripeljal iz Rima. Vse občinstvo pa se je s čudovito mirnostjo in z neobično rednostjo razšlo na svoja domovja, in ko sem, odloživši svojo prtljago v snažnem hotelu na Lungarno Regio, stopil v tej ulici, ki služi obenem za korso, na svež zrak ob tu široki in globoki reki, sem bil presenečen, da sem videl le redke šetalce, dočim v drugih mestih v tem času vse vre na korso. Tu dve deklici, razoglavi, v šepetajočem pomenku, naravnost brez koketovanja, tam priletnejše dame v resnem razgovoru, ondi kak mož, zroč doli v temno Arnovo strugo, vsega skupaj morda pol stotine ljudi, nič paradnih voz — kakor bi ne bil v Italiji! In Pisa ima vendar okroglo 30.000 prebivalcev! Ceste so široke, jako dobro tlakane, so posnažene in obdane z vrtovi; prebivalci se ne prerivajo in ne kričijo, tudi kupčevalci ne hvalijo in ne oznanjajo svojega blaga z obligatnim vpitjem, dostojanstveni so in ne sitni. Diskretno se vedejo proti tujcu in mu postrežejo dobro in poceni. Prav lep je pogled na reko Arno, n. pr. s starega osrednjega mostu (Ponte di Mezzo), lep na obojno nabrežje in na stare palače in na ljubko, belo gotsko cerkev „S. Maria della Spina“ na levem bregu, nasproti dokaj preprosti „kraljevi palači“; ime („spina“ = trn) je dobila cerkev od dela trnjeve krone Kristusove, ki je bila tu shranjena.

Pisa — nagnjen zvonik, to dvoje je nezazločljivo! Vse drugo je brezpomembna malenkost nasproti tej znamenitosti prve vrste. Iz slik pozna vsak otrok ta čudni okrogli stolp, obdan s šesterimi galerijami in na vrhu se topo končuje s hodiščem. Prostor (Piazza del Duomo), kjer stoji zvonik sam zase ter za njim stolna cerkev, okrogli baptisterij in z umetniško krasoto stavljen grobišče „campo santo“, spada med najlepše v Italiji. Stal sem na njem zjutraj zgodaj, ko še meščani niti vstajali niso in je solnce razsipalo svoje žarke še vodoravno, a vendar v širokih plasteh okrog teh krasnih poslopij, ležečih izven banalnih mestnih hiš, skoraj na planem. Beli marmor, ki sta iz njega celotno stavljeni stolna cerkev in baptisterij, se je bleščal v čistem vzduhu južnega neba, na obširnem prostoru, poraslem z mehko travo — v juliju redka prikazen osušene Italije — pa se je blesketala jutranja rosa; blizu ni bilo žive duše! Prešinilo me je, navajenega ob vseh znamenitostih italijanskih glasnega vpitja, umazane zaprašnosti in vsiljivosti ljudstva! S stolpa, ki je sicer le 55 *m* visok, se vendar pregleda vsa okolica in se vidi tudi Ligursko morje, oddaljeno deset kilometrov. Ne ve se natančno, so li stolp nalašč stavili nagnjeno (proti severu), ali so se med stavljenjem (1174—1350) udrli temelji, tako da je bilo vrhnji del treba graditi poševno; nagnjen pa je res tako, da na prvi pogled kar pričakujemo, kako bo omahnil. — Mnogo manj, dasi tudi nekoliko, je nagnjen dokaj višji stolp (102 *m*) stolne cerkve v Modeni. Tudi ta stolp je star (stavljen v XIII. stol.); iz novejšje dobe pa je takisto nagnjeni stolp župne cerkve v malem levantskem mestu Rapallo (blizu Genove). — Stolna cerkev je prelepa, posebno dober vtisk dela tudi na razvajenega gledalca zato, ker njen dragoceni material in njena umetniška dovršenost ne kažeta nikjer zanemarjenosti, ki jo sicer moremo tolikokrat opazovati v Italiji. Prekrasno je površje s štirimi na stebrih oprtimi galerijami; notranjščina je polna dovršenih umotvorov kiparstva in slikarstva. Vse ostrešje nosi 68 pristnih antičnih stebrov, ki so jih bili meščani v slavno pretekli dobi znesli domov s svojih vojska in podjetij. Lastnih spomenikov iz starega veka namreč Pisa nima skoraj nič. Kar jih je bilo, vsi so se utopili v srednjeveški mogočnosti tega tedaj trgovinskega mesta (v XII. in XIII. stol.), dokler ni podleglo močnejši kruti Genovi (l. 1284.) — Ko je bila Genova na vrhuncu slave, se je utemeljilo grobišče „campo santo“; započelo se je s tem, da je l. 1203. nadškof Ubaldo de Lanfranchi na 53 ladjah dal pripeljati prsti iz Jeruzalema. Veliko štirikotno, parku podobno dvorišče obdajajo mogočna poslopja s

širnimi dvoranami, opremljenimi z vso umetnostjo; tlak tvorijo nagrobni kameni.

Do svojega zgodovinskega pomena se Piša po porazu nasproti Genovi ni dvignila več; meščani so se krvavo prepirali med seboj in so gledali le na osebno svojo korist; tako je bilo mogoče, da je v začetku XIV. stol. Florencija Piso za lepe denarce kratko in malo — kupila. Tudi v umetniškem oziru je Pisa, ki je z omenjenimi stavbami prvačila v deželah pod Apenini, hitro zaostala za Florencijo. Postala je navadno provincijalno mesto. — V sedanjem času pa se tu pričinja moderna Italija, pričinja zato, ker je Pisa, opustivši staro tradicijo trgovinskega mesta, uporabila v svojo korist najsilnejšo moč moderne kulture: industrijo.

Moderno Italijo zasledujemo potem proti zapadu, ob divni Levanti (Riviera di Levante), do prihodnjega močnega mejnika, do Genove; ves nadaljnji zapad in sosednji sever pa sta v celoti „moderna“, ves Piemont in vzporedno onostranska Galija (Lombardija), s središčema Turinom in Milanom. Proga, v kateri nas pelje smer te modernosti, ima obliko konjske podkve: Verona — Milan — Genova — Pisa. Prebivalci teh pokrajin imajo pravi zmisel za napredek in civilizacijo. Iz za pamtiveka so se tod bojevali narodi, vse polno bojišč je tod nastalo, pobilo se je vsakokrat na tisoče bojevnikov, a ljudstvo se ni vdalo! Če ni bil uspeh mogoč na enem polju, poskušalo se je na drugem. Ondotno ljudstvo je podjetno in silno delavno. Odtod je prešnila Italijo ideja edinstva in tod so se vršili glavni boji zanjo; odtod jemljejo še zdaj za celo Italijo najrajši uradnike in sploh uslužbence, ki naj zastopajo red in zanesljivost uprave. Vsa čast takim možem, ki so žrtva svoje vrline na kakem zapuščenem mestu doli na jugu! Čutijo se tam, kakor bi bili tujci, in zaupno se oklenejo koga izmed nas, ki ga pot pripelje do njih. Naletel sem na takega moža v Siciliji — koprnel je po svoji „domovini“, a vztrajal vrlo na svoji postojanki.

Iz Pise naprej proti Genovi ob Rivieri (di Levante) in od Genove dalje (Riviera di Ponente) pa stopimo na višek modernega napredka. Omenili smo že prej, da tipičnega italijanstva tu sploh ni; ker se sem stekajo vse narodnosti naše zemlje, in sicer obično za trajnejše bivanje, postane tu civilizacija čisto povprečna in se poslužuje vseh modernih sredstev. Ta železniška proga! Kako drzno je izpeljana, cele ure ne korak po planem svetu, ampak po neprestanih predorih, mostovih, viaduktih, včasih tik ob morju, potem zopet neposredno nad njim ob strmo vsekani stezi, tako da si res vselej oddahnemo,

kadar dospemo do kake postaje. Na postajah pa dobimo vtisk kakor na onih naših, kjer izstopajo kronane glave. Bleščeča eleganca prav tako na uniformi železniškega uradnika kakor na vsaki kolodvorski pripravi. Bože mili, če se zmislím univerzalne umazanosti na italijanskih malih postajah, že kar južno od Apeninov, tudi v Toskani, da o drugih ne govorim! Seveda: odkod naj pride na Riviero umazanost? Breg je kamenit, ravnega sveta je do gore le tuintam kak streljaj, morje pljuska po snežnobelem pesku, vode je sploh povsod dovolj in blagostanja tudi! Na to blaženo Riviero hodijo prezimovat bogataši vseh narodov, v poletju pa se prihajajo kopat premožni Italijani. Zato si kar slede letovišča-kopališča, eno lepše od drugega: Levanto, Sestri (Levante), Chiavari, Rapallo, Portofino, Sta. Margherita, Recco, Nervi in odtod kar nepretrgano do Genove vila za vilo; onostran Genove, začeniši s Sestri (Ponente), se vrste še slavnnejši kraji, kakor San Remo, dokler ne prehajajo v svetovnoznana francoska utočišča milijonarjev in vladarjev.

Da pa ne služi vsa Riviera le zabavi in zdravljenju, nas pouči pogled na mogočno Spezio, prvo italijansko bojno luko. Ko nas hlaçon po dolgem tunelu pripelje na plano, nam ostrme oči ob pogledu na to veliko, izbornó luko in spoštovanje se nam zbudi napram italijanski mornarnici, ko opazujemo tu mnogobrojne kolosalne bojne ladje in vlikanske tovarne, ki se vrste druga ob drugi, namenjene le v svrhe mornarice. Tistih par ladij in razdrapanih ladjedelnih tovaren v Benetkah je le senca silne delavnosti in očitnega uspeha v stari, že davno pred Kr. r. pomembni luki v Speziji (Lunae portus). S strmega polotoka, ki tvori južno mejo luke, uživamo obsežen razgled po vzhodni Rivieri, najlepšega z otočica Palmaria. Nedosežno impozanten je pogled na strme, blesteče stene Apuarskega gorovja, visokega blizu 2000 metrov in — z morja! — preglednega v vsej svoji višini! Tam spodaj leži Carrara in tja smo strmeli, vozeč se proti Speziji, s postaje Avenza, kjer oko ne vidi drugega nego marmor in zopet marmor! — V industrijskem oziru je na zapadni Rivieri Savona isto, kar je na vzhodni Spezia.

Genova, s priimkom „la Superba“, je prva italijanska luka, obenem važna trdnjava: v kolobarju obdaja mesto na ugodno ležečih gričih deset močnih fortov. Prebivalstvo — 160.000 duš — pa se jedva zaveda, da je mesto trdnjava. Velikanski pomorski promet osredotočuje vse zanimanje kakor v Hamburgu. Okroglo 13.000 ladij prihaja in odhaja vsako leto mimo genovskega svetilnika. Ta

silni promet in prevelika obsežnost in zato premala zavarovanost luke, to je bilo pač tudi vzrok, da se je opustila bojna luka v Genovi in se prestavila v Spezio.

Genova je bila vedno pomembno in vse svoje okrožje vladajoče mesto, v sredstvih kaj malo izbirčno, z brezobzirno doslednostjo delujoč le v lastno, in sicer v prvi vrsti gmotno korist. Oblast in trgovstvo! V kruhoborskem boju so Genovezi uničili vpliv Pise, niso pa bili kos Benetkam; križarske vojske so mestu donesle velikanskih gmotnih koristi. Hujši kot zunanji boji pa so bili v tej severni Kartagini notranji. Kruto pobijanje med imenitnimi rodbinami se je vršilo skozi stoletja, najhujše v dobi razpora med Ghibellini in Guelfi. Schiller je v svoji „Fieskovi zaroti“ dobro očrtal vladohlepno početje tistih plemenitašev trgovcev, na eni strani rodbine Dorijeve (Ghibellinov), na drugi rodbine Fieskove (Guelfov); Andrej Doria je napravil mir in red, Fieskova zarota (1547. leta) ni nič škodovala. Potem so se stoletje za stoletjem pulile za to mesto razne zunanje države; trgovinska pomembnost mesta pa ni minila. V kakih ozirih je bila Genua tudi svetovnega pomena, se kaže iz dejstva, da je v tem mestu v neznatni ulici (Via Dritto di Ponticello) rodbinska hiša Krištofa Kolumba.

Tujci prihajajo v Genovo le zaradi krajinskih lepot ali da se vkrcajo. Amfiteatralno se dvigajoče mesto se reprezentuje res impozantno, odkoderkoli ga ogledujemo, najlepše seveda z morja. Nobeden posetnik pa naj tudi ne zamudi, z železnico vzpenjačo (funiculari) se peljati nad mesto in uživati razgled z vrha doli na vrvenje in na široko luko. — Zanimivo pa je seveda tudi šetati se (včasih med palmami), po živahnih ulicah, ako so ravne, ali pa lesti kvišku po kateri, ki je napeta, da bi skoraj lahko hodil po vseh štirih. Beračenja in podobne italijanske opreme ni tu prav nič. — Javnih umetniških zbirk v Genovi ne bomo iskali. Občudujemo pa palače starih mogotcev; uvrščene so skoraj vse v glavni prometni progih: Via Garibaldi, Via Cairoli in Via Balbi; nekatere imajo tudi dragocene umetniške zbirke, vsekakor pa so kot stavbe zanimive. Ogledati si je treba „rdečo“ in „belo“ palačo: Palazzo Rosso in Palazzo Bianco, obe s krasnimi zbirkami, zlasti slik, pa tudi drugih znamenitosti in redkosti, največ iz slavne preteklosti Genove. Posebno važne so nekatere slike van Dyckove; zastopani so pa tudi Tizian, Murillo, Rubens, Dürer, Jan Steen in drugi. Lepa galerija je tudi v palači Durazzo Pallavicini (zlasti van Dyck in Rubens!) in javno nepristopna v palači Balbi-Sonarega. — Obsežno palačo „Doria“, na za-

padni strani kolodvora, itak vidi vsak tujec, da le zapusti kolodvorsko poslopje.

Onostran gora, v Piemontu in v zapadnem delu Lombardije, od treh strani ob vznožju Alp, tod je bogata Italija, vesela, ponosna in zavedna. Stara zgodovinska tla so tudi ta; videla so mnogo vojska: od Hanibala in njegovih slonov pa do Napoleona (Marengo pri Alessandriji, leta 1800.) in do našega Radeckega (Novara, l. 1849.), dobrih 2000 let neprestanega razvoja in nikakršnega propada. Življenje v dolini, a bližina nebotičnih gora učinkuje vsekakor bodrilno na delavnost in na podjetnost. Ako tla ne nudijo sama ob sebi toliko, kolikor potrebuje ljudstvo, jih prisilijo z moderno kulturo: tod je silno razvito svilarstvo in donaša prebivalstvu, ki bi sicer skromno živelo ob običnih poljskih pridelkih, milijone. Le pri takem solidnem narodu, kakršen živi tu, je moglo nastati mesto, kakor je Turin. Kdo bi si mislil, da je to veliko mesto, ki šteje nad 330.000 prebivalcev, zidano v samih pravilnih štirikotnikih, z neizrečeno dolgimi, čisto ravnimi ulicami, kakor jih najdemo v najnovejših delih Berlina, pa le teh, in kakor jih je največ, če smo prav poučeni, v Ameriki! Ni čuda, da je baš iz tega tako edinstveno urejenega mesta vznikla v Italiji ideja zedinjenja, da je tu bilo središče za vse dotične težnje in da je od l. 1859—1865 Turin bil prestolnica Italije!

Turin je postal nekako organizatorna prestolnica Italije; glede realne moči pa je ne le v zapadni moderni Italiji, ampak v Italiji sploh priznana prestolnica Milan s svojim bogastvom, z največjimi bankami in z najobsežnejšo industrijo. Milan je pa tudi bolj „italijansko“ mesto nego pravilno organizovani Turin; saj je Milan tudi glede umetnosti in gojenja vede enakovreden tekmelec Florencije, Napolja. Zanimiv pa je zlasti, ker je povsem moderen, srednjeevropski (krstil bi ga „italijanski Dunaj“), a vendar ni s svojo modernostjo izbrisal sledov preteklosti, in jih tudi ni puščal v razvalinah. Plemenitaške rodbine Visconti, potem Sforza in — ni se nam treba sramovati — naposled Avstrijci so vsi skrbeli za vsestranski procvit mesta. Ondotno ljudstvo pa je dovzetno za napredek.

(Dalje prihodnjič.)

Slavna in bedna Italija.

Popotni vtiski. Spisal dr. Jos. Tominšek.

(Dalje.)

rnivši se iz južne Italije v Milan, sem prvič v Italiji zapazil pometače, ki so stopali po ulicah in sproti spravljali vsako nesnago; ko bi ne bili v Italiji, bi se pri nadpolmilijonskem mestu, kakor je Milan, to razumelo samo ob sebi. Pri tej priliki sem se tudi spomnil, da sem videl v Genovi v primernih kotih pritrjene žičaste koše, da so vanje metali mimoidoči nerabljev papir, ogrizke in peclje sadja itd., kakor sem to zapazil le v Berlinu in v zadnjih letih tudi ponekod na Dunaju. Posebe pribiti je tudi treba, da imajo po hotelih v Milanu pljuvalnike.

Pripetilo pa se mi je v Milanu tudi tole: Ko sem se precej pozno zvečer vračal s tovarišem v hotel, pogovarjajoč se ž njim o dnevnih vtiskih, pristopi k nama mož, ki je v dokaj mirni ulici mogel napol slišati najino slovenščino, in naju v gladki nemščini poprosi podpore, češ, on je Nmec in midva gotovo ne bova zapustila rojaka! Tako se svet preobrača v okviru ene države! — Italijanskega berača sploh nisem videl v Milanu in omenil sem že pri drugi priliki, da sem v milanskem „Brera“-muzeju in takisto v Ambrozijanskih zbirkah videl povsod na stenah nabito prepoved: „Sono proibite le mance“ (Napitnina je prepovedana!); zato pa je očitno, da prihajajo sem mednarodni berači, ki skušajo zbuditi usmiljenje zdaj pri tem, zdaj pri onem „rojaku“.

Kako neprijetno pa še vendar sili v mestno eleganco italijanska pristnost in blažena „preprostost“, kažejo našim strmečim očem javni napisi v kotih, ki prepovedujejo — fare acqua. Pa ne morda, kakor pri nas, kje na ulici in v njih razkotjih! Ampak take napise čitamo ob lepih stopnicah, ki peljejo na streho in na stolp najkrasnejše milanske stavbe, marmornate milanske — stolne cerkve! Tudi znak civilizacije, da so si upali postaviti take napise na tem mestu!! No, Milanci pač poznajo svoje brate Italijane iz drugih provincij!

Kakor sem že namignil, si mesto najlaglje predstavljamo, ako ga primerjamo z Dunajem: v sredi velikanski „dom“, v Milanu iz

belega marmorja, dunajski sv. Štefan črn; v bližini „doma“ trgovinsko središče s krasnimi izložbami. Nemara so milanske izložbe na Piazza del Duomo in na Corso V. Emanuele še lepše nego dunajske na Grabnu in v obližju; brez dvoma pa nima Dunaj niti sence česa takega, kar je v obliki križa zgrajena milanska „Galleria Vittorio Emanuele“, ki pelje od „Stolnega trga“ na Piazza della Scalla. Ta „galerija“ ni galerija slik, ampak ogromna, luksuriozno opremljena, 195 *m* dolga in 26 *m* široka veža s stekleno streho, velikanska ulica, s streho pokrita, namenjena za najelegantnejše trgovine, kavarne, restavracije itd. Sedel sem pod to ogromno streho v kavarni „Biffi“, čital dunajski časopis, poslušal koncert in opazoval ljudstvo, ki se je tod šetalo, in moral sem reči: tu je prekošen Dunaj! V Napolju imajo podobno galerijo, a neznatna je napram tej, Berlin ima precej veliko, a nič lepo (ob Castanovem panoptiku poleg „Lip“), Dunaj nima sploh nič podobnega . . .

Okrog tega središča se razprostira staro mesto, obkroženo kakor na Dunaju s kolobarjem ulic („Ring“), in okrog tega je potegnjen še eden pas (dunajski „Gürtel“) ob starem mestnem, še precej ohranjenem obzidju. Ob obeh pasovih so umeščeni drevoredi, nasadi, vodne priprave itd. Vredno si je pogledati mestni park (Giardini pubblici) takoj ob osrednjem kolodvoru; tu je dovolj hladne sence, žuboreče vode, tudi nekaj živali (posebno fazanov), majčken Schönbrunn. Odtod pa naj tujec krene v „novi park“; ta tvori z mogočnim, starim, dovršeno harmonsko stavljenim „kastelom“ organsko celoto, ki ji ni kmalu para. To je Schönbrunn, pretvorjen v trdnjavo! Zdaj pa je del kastela obenem muzej. V takozvanem „corte ducale“ se namreč nahaja „Museo archeologico ed artistico“, ki shranjuje ponajveč starine in umetnine iz lokalno milanske preteklosti; v „Rocchetti“ pa je „galerija moderne umetnosti“.

Milanski „dom“! Že naši otročiči poznajo iz slik to dragoceno gotsko stavbo s „365“ stolpiči. No, 365 jih ni, a 98 jih je res in iz belega marmorja so vsi, kakor sploh vsa ta cerkev, ki spada med največje na svetu (40.000 ljudi ima v njej prostora). Kolikor toliko pregledamo krasoto le, ako gremo na vrh cerkve; to pa je jako lahko, ker peljejo na vse kraje zložne stopnice. Hodeč po strehi, ki obstoji iz malo nagnjenih belomarmornatih plošč, moremo od blizu opazovati stolpiče in nekatere izmed tistih 2000 kipov, ki dičijo stavbo. S 50 *m* visoke osrednje strehe uživamo prav udobno širen razgled po mestu in po Lombardiji, na glavnem stolpu (108 *m* visoko), ki je zvrhoma jako ozek, pa navadno ni prostora, ker sede

tu skoraj vsak čas nepremično kake popotne dame. Notranjščina dela silen vtisk; saj je cerkev 148 *m* dolga in na najširšem mestu 88 *m* široka! Streho nosi 52 stebrov, debelih tako, da obhodiš vsakega le s kakimi 20 koraki. Vse poslopje je v izbornem stanju in nič se ne pozna, da se je stavba začela že leta 1386., končal pa jo je do današnje oblike Napoleon I.

Umetninskih zbirk in muzejev je več; razen že omenjenih v „kastelu“ navajam še zbirko slik v „Palazzo Crespi“ in splošno zbirko „Museo Poldi-Pezzoli“, izmed katerih je prva privatnega značaja. — Svetovne slave so zbirke v Palazzo di Brera. Glavni del zavzema zbirka slik, posebno gornjeitalskih mojstrov, pa tudi dragocenih drugih, v 35 sobah. Navadni obiskovalci najbolj postajajo pred Raffaelovo „Poroko sv. Device“ (lo spoznalizmo). V palači pa sta obenem umeščeni tudi velika knjižnica in numismatična zbirka.

Za svojo osebo pa moram reči, da je name učinkovala mnogo bolj zbirka slik, ki je pridružena znameniti ambrozijanski knjižnici. Razmerno malo je tu slik, a vse so znamenite in razstavljene tako, da jih gledalec more uživati. Težko sem se ločil iz prostorov, kjer gospodujejo najbolj Raffael, Tizian in Leonardo da Vinci; zlasti nas mikajo mnogoštevilne male risbe teh velikanov. — Knjižnico samo sem omenil že pri drugi priliki. Oboje, knjižnico in zbirko, imam v tako prijetnem spominu, da vzamem večkrat v roke lepo ilustrovani in pregledni katalog (Guida sommaria . . .) ambrozijanskih zbirk, ki sem si ga bil, pravkar izdanega, kupil na licu mesta. — Razume se, da roma vsak tujec k cerkvi „S. Maria delle Grazie“, da ugiblje v nekdanjem refektoriju o veliki sliki „zadnje večerje“ Leonarda da Vinci.

Hodeč po „moderni“ Italiji, smo preskočili takozvano „Emilijo“, ozemlje v trikotju med Jadranskim morjem, Padom in med Apenini. Zgodovinska tla so to, dokaj galske krvi se pretaka v žilah prebivalstva, a priroda uničuje staro kulturo in nekatera slavna središča civilizacije propadajo. Z razgozdenih Apeninov pridero hudourniki, naneso kamenja in peska, v poletni vročini pa se vrijejo v zemljo in puste polja osušena. S svojim peskom odrivajo morsko obalo dalje in dalje. Ravenna, nekdanj lagunsko mesto kakor Benetke, je zdaj oddaljena od morja celi dve uri; zato je ta slavna začasna prestolnica rimskega cesarstva popolnoma propadla; šteje le nekaj nad 10.000 prebivalcev in živi od slavne preteklosti, ubegle v razne muzeje in spomenike. Italijani potujejo sem gledat grob Dantejev († 1321), Nemci pa iščejo ostankov palače Teodorika Velikega, ki

je tu prestoloval. — Zelo propada tudi Ferrara, prestolnica Estejev, katerih ime ostane nepozabljeno zaradi njih naklonjenosti napram umetnikom in umetnosti. Na njih dvoru je živel Torquato Tasso, podpirali pa so tudi zlasti slikarstvo. Današnji popotnik zazre najprej četverostolpni grad, ob vsem drugem ga obhajajo le žalostni čuti. — V mestu Reggio (ki se ne sme zamenjati z južnoitalijanskim mestom istega imena) kažejo, kje je bil baje Ariost rojen; vendar se oglašajo tu tujci najbolj zato, da porabijo en dan za izlet proti jugu z vozom v Canosso, kjer je Henrik IV. pred papežem Gregorjem VII. delal pokoro od 25. do 28. januarja 1077. l.

Krepko pa vzdržujeta v Emiliji stare tradicije dve mesti: Parma in Bologna. Parma si je pod vlado Farnesijcev pridobila slavo umetnosti in še dandanašnji so tu dobre zbirke, dasi so jih večino odnesli v Napolj. Nepozabno pa je, da je v tem mestu deloval slikar Correggio († 1534), čigar slike so pravi kras galerije v Palazzo della Pilotta, in še neizcrpana je „biblioteca Palatina“. Zmisel za obrtnost vzdržuje mesto na površju. — Bologna pa je od nekdanj dosledno napredujoče mesto; združevalo je kakor dandanes zmisel za učenjaštvo in umetnost s trgovinskimi in industrijskimi težnjami. Na prvi pogled vidimo, da ti (130.000) prebivalci razumejo svoj posel. Vseučilišče je bilo v srednjem veku silno dobro obiskovano iz vse Evrope; l. 1262. je štelo baje 10.000 dijakov in — čujte — že v 14. stoletju so tam zasedale profesorske stolice tudi — ženske. Predavale pa so, če so bile prelepe, za — zastorom, da jih slušatelji niso — videli! Pri današnjih učenjakinjah bi bila, kolikor mene izkušnja uči, ta opreznost — odveč! V Bologni je bil tudi v dosmrtnem jetništvu mladi Enzo, sin cesarja Friderika II. Toda v mestu se menjavajo historični spomini in muzejski predmeti s tovarnami in praktično delavnostjo; zato je Bologna mogla biti vedno moderno mesto.

VIII. Pri kraljici otokov.

Da bi prepotoval Italijo, a ne videl Sicilije, to ne sme biti! Tega sem se zavedal, ko me je pot privedla do Napolja.

Tudi če ne potujemo v veliki družbi, se oglašajo v nas na tihem vendar pomisleki, pod vplivom nekake bojazni, čeprav je ne priznavamo. Kaj je za nas Sicilija? Skoraj začetek Devete dežele! Tam je že prag v Afriko; no, in morilci so tam doma in roparji veljajo pri ljudstvu za junake. V zgodovini smo se tudi učili o

„sicilijanski vesperi“ (l. 1282.), ko je bilo na tisoče ljudi poklanih; ako ljudje tam človeško življenje cenijo tako malo in si tuje imetje prisvajajo tako radi, kaj bo — tu postanemo kaj hitro subjektivni — z mojim imetjem in življenjem? Vendar baš to ozračje namišljene ali resnične opasnosti je v današnjih, kvečjemu pri športu junaških časih posebno mikavno.

Ko sem stal na vrhu Vesuvija in, za hrbtom njegovo žrelo, gledal proti jugu po neizmernem morju, sem se za trdno odločil, da krenem čimprej v Sicilijo, vsaj toliko, da vidim tudi Etno na lastne oči. Ker sem videl, da je tisto slavno plezanje na Vesuvij jako enostaven posel, nevreden toliko hrupa, sem sklepal, da bo v Siciliji skromen popotnik našel marsikaj drugače, nego si slika razvneta fantazija.

Dva dni pozneje sem že sedel v daljni Siciliji v lepem parku prav tako mirno kakor v ljubljanskem Tivolskem gozdu, vsekakor mirneje nego v dunajskem Pratu ali berlinskem Tiergartnu. Bil sem v Palermu in sem, nekoliko utrujen od ponočne vožnje s parnikom, v prelepih nasadih „Giardino Garibaldi“ našel vse polno senčnih zatišij pod palmami in med raznim bujnim tropičnim rastlinjem, ki mu ne vem imena. Sicer so me, bili poučili, da je neki drugi park („La Flora“ ali „Villa Giulia“), ki se nahaja nedaleč od Garibaldijevega tik ob morju, sploh najlepši v Italiji. Res smo v tej „Flori“ postavljeni v krasoto, kakor si jo slikamo v kaki oazi v „1001 noči“; vendar nam pravilnost v teh nasadih in sploh očitna, rafinirana umetnost teh prirodnih krasot ne gre prav v srce, dasi nam očara oči. Premoderno je vse, kakor na oni strani mesta (na severu) v „Angleškem vrtu“ („Giardino Inglese“), kjer so vse ulice, pravzaprav kolonija lepih novih vil, čisto ravne in pravilne kakor v novih predmestjih kateregakoli naših srednjeevropskih mest. Vse kaj drugega je v „Garibaldijevem vrtu“. Okroginokrog ga obdajajo znamenita historična poslopja. Vidi se mu, da ima za seboj svoj lastni razvoj, razviden že iz velikanskih starih dreves, ki obsenčujejo pota in ki so bila tudi mene privabila, ko sem, dospevši na vzhodni konec dolgega „Corso Vittorio Emanuele“, premišljal, naj li stopim na levo k morski obali v staro пристanišče „Cala“, ali naj se spustim na desno v zamotano mrežo ulic. Storil sem poslednje, vstopil na „Morski trg“ in odtod v „Garibaldijev vrt“.

Nihče me ni nadlegoval, ko sem tu sedel v senci bujno vzrasle palme; le kaka mamica z otrokom je prišetala mimo, običajnih nadležnežev ni bilo. Kak kontrast nasproti Napolju! Bilo je pač

dopoldne in konec julija, ko se Sicilije ogibljejo tujci; vendar ni dvoma, da je vsaj po ulicah v Palermu nekaj manj tistih pijavk, ki se nas sicer prijemljejo tako rade. Pa bodi to kakorkoli, jaz imam to mesto v najboljšem spominu. Tu prebivalcem tudi nisem zameril, da v javnosti tako proslavljajo svojega Garibaldija; ni namreč v Italiji gnezdeca, da je le količkaj zavedno, ki bi ne imelo kakega trga, kake ulice ali kake javne naprave imenovane po Garibaldiju, dasi mož gotovo niti vedel ni, da je dotični kraj sploh na svetu. Drugače v Palermu! Leta 1860., ko se je Italija edinila, je Garibaldi pripeljal v Sicilijo svojih 1000 prostovoljcev in v hrabrem naskoku zavzel Palermo: Nato je bila vsa Sicilija kmalu priklopljena „kraljestvu Italiji“. V Palermu pa se vsled tega srečavamo večkrat z imenom slavnega vodje. Razen omenjenega parka imamo n. pr. še „Garibaldijeva vrata“ (blizu centralnega kolodvora). Od njih pelje v mesto „Garibaldijeva ulica“, iz mesta pa ulica, ki je imenova po tisočici Garibaldijevih vojakov „Corso dei Mille“; nedaleč od teh vrat proti severovzhodu je „Garibaldijevo gledišče“, a na severnem koncu mesta, v „Angleškem vrtu“, ima Garibaldi svoj spomenik in na južnem koncu ulice „della Libertà“ vidimo na obsežnem prostoru veliki „Politeama Garibaldi“. Morda je še kaj drugega posvečeno temu možu; dovolj je pač že to, kar je zbudilo pozornost pri mojih nenačelnih šetnjah po mestu. Očka Garibaldi je tu zaslužil svojo slavo, in če mu je dajo nekaj več, mu to vsakdo privošči, zlasti ker je mesto pravično celo nasproti inostrancem: kratka ulica v zapadnem delu mesta je imenovana po — Goetheju; po zaslugi: kajti ne vem, če je kak slaven mož že sploh kedaj s tako vnemo poročal o Siciliji in zlasti o Palermu kakor ta prvak nemških pesnikov v svojem „Italijanskem potovanju“; kažejo tudi hišo, kjer je Goethe za svojega bivanja v Palermu stanoval (leta 1787.), namreč baš v bližini omenjenega Garibaldijevega vrta.

Ta okraj je tudi zemljepisno zanimiv. Prastaro Palermsko pristanišče je bilo namreč prvotno le tu. Tu je segala luka mnogo dalje v breg nego zdaj. „Piazza Marino“ je bil n. pr. prvotno del luke in cerkev „S. Maria della Catena“ (= veriga) se imenuje še zdaj po verigi, ki se je ž njo zaklepalo pristanišče; cerkev pa leži zdaj precej od brega. Zdaj je morje tu preplitvo za promet z današnjimi ladjami. Goethe se je izkrcał tu, v pristanišču „Cala“, nas pa privede parnik družbe „Navigazione Generale Italiana“, ki je bila porojena prav v Palermu, a zdaj obsega vso Italijo, na severni konec mesta in nas izkrca pri „Dogani“. Odtod je v središče mesta

precej daleč, a bolje je peljati se tja z omnibusom v kak preprostejši hotel, nego ostati kar tu na robu, pač s krasnim razgledom in z vsem komfortom, kar ga nudi kak dunajski hotel, pa tudi seveda s „primernimi“ cenami. Ti dragi hoteli so v vročih mesecih sicer itak zaprti.

Saj pravih tujcev v tem času res malo prihaja. V zelo čednem hotelu, kjer sem prenočeval, sredi mesta blizu pošte, je bilo menda jedva šest gostov v tronadstropni, prostorni hiši! In v velikem, znamenitem „Narodnem muzeju“ (Museo Nazionale) sva bila ob tisti uri edina dva posetnika jaz in tovariš! To je bilo tako mučno, da sva si predmete precej površno ogledala. Sitno je bilo zlasti, ker so vsi mnogobrojni uslužbenci nama sledili in menda naju smatrali za predmet opazovanja. Tudi z napitnino se jih ni bilo mogoče odkrižati, ker so potem mislili, da je prijaznemu tujcu treba vse razložiti; in tekel je curek italijanske zgovornosti! Jako prijetna pa je bila tujska osamljenost v restavraciji. Prazna seveda ni bila, a napolnili so jo rojaki Italijani in zdi se mi, da so zaradi njih bile cene razmeroma nizke, porcije velike in število jedi mnogobrojno. Zato me je skoraj sram povedati, da se nisem nikjer v Italiji tako na debelo najedel kakor v Palermu; nisem samo bil že vaju laške kuhe, ampak jedi so bile res izborne, poceni in izdatne. Prav poetično sicer ni, a res je, da sem v omenjenem Garibaldijevem vrtu pod palmo ne le se vglabljal v preteklost največjega sicilskega mesta in premišljal o vtiskih, ki jih je naredilo name, ampak da sem brez zanosa, pa s tihim zadovoljstvom prebavljal izborno kosilo...

Proti večeru sem jo mahnil doli na široko obrežje „Foro Umberto“, večerno šetališče gospode v toplih mesecih, dočim se „po zimi“ izprehajajo v že navedeni „Via della Libertà“. Ta prostor ob morju je lep: široka, trdo potlakana cesta s kamenitimi klopmi tik ob morju, v ozadju najprej nasadi, potem mesto in tam dalje gorski obronki. Morje je v daljavi krasno, prav v bližini pa ne; morje je plitvo in struja je taka, da priplavajo sem različni odpadki iz skladišč. Življenja pa, vsaj v dnevih mojega bivanja, tu ni bilo nič posebnega; tem živahneje je bilo v mestu, menda zato, ker so se baš tedaj vršile demonstracije za zatoženega bivšega naučnega ministra Nasija, kakor sem že spredaj poročal.

Take demonstracije in sploh stekanje velike množice se vrši v središču mesta, na pravokotnem križišču onih dveh dolgih ulic, ki, vsaka po sredi izpeljana, delita celo mesto v štiri dele; to je prostor „Quattro Canti“, ulici pa sta že večkrat omenjeni „Corso Vittorio

Emanuele“ ter „Via Marqueda“, obe s svojimi podaljški. Opozoril sem že zgoraj, da se je v mestu treba orientovati le po teh dveh ulicah, a premalo bi ga spoznal, ko bi omejil svoja opazovanja le nanju. Spoznal bi res naposled skoraj vsa glavna poslopja; ta so ali neposredno v teh dveh ulicah ali prav blizu. Ne spoznal bi pa marsičesa, kar je jako značilno za to veliko trgovinsko mesto z nad 250.000 prebivalci in s prastaro zgodovino. Pozorni že postanemo vsled razmerne mirnosti prebivalstva. Ljudi je dokaj na ulicah, a kričanja za polovico manj nego v Napolju; skoraj soliden vtisk delajo na nas ljudje in solidne se nam zde ulice. Goethe pripoveduje drastične zgodbe o tedanji nesnagi v mestu, ki se je le zmetavala na sredo ceste in tu puščala, da jo je, če Bog da, kak hud naliv malo izpral. Zdaj je mesto prav snažno, in sicer povsod, ne le v glavnih ulicah.

Ta snaga zasluži posebno hvalo zaradi pravih idil, ki jih moremo po teh stranskih ulicah opazovati posebno zjutraj na vsak korak. Obstrmimo namreč, videč tam v ulicah posamič in v celih čedah prave pravcate koze z napetimi vimeni, iz katerih natakajo namesto iz posodic „mlekarice“ mleko deklam in gospodinjam. Te koze se čutijo čisto domače, polegajo po ulicah in zro ravnodušno v električno železnico, ki ropota mimo v večji ulici. Občinstvo pa se vede zelo obzirno nasproti tem živalicam, ki niso tako mršave kakor koze pri nas. Videl sem sicer take koze tudi v Napolju tuintam, a ne v takem številu in le kot slučajne prikazni, kakor pač tudi pri nas kak spekulativen štajerski „Švicar“ priganja na kak odmerjen prostor svoje salonske kozice za radikalne mlekopivce. — Pa ne samo koze stoje v Palermu tako „na razpolago“; videl sem tudi dobro rejeno — kravo v neki ulici. Okrog nje se je muzal teliček, ki bi bil v lastnem interesu rad opravil posel, katerega je opravljala živahna ženica za kupovalke, pristopajoče z lončki in čašami.

Ko gledamo take prizore, nam gine nezaupnost nasproti prebivalstvu. Vrhutega imajo ti ljudje nekaj resnega dostojanstva, kakor bi se zavedali, da se je pri njih že večkrat v teku tisočletij bil boj velikanskega kulturnega pomena, med orientom in okcidentom, med jugom in severom; kakor bi čutili v svojih žilah kri pristnega domačina, Grka, Semita, Rimljana, Arabca, Normana, Francoza — kajti vsi ti naródi so gospodovali na tem otoku in v Palermu; prihajali so v hudih bojih in odhajali v še hujših, Sicilija pa je ostala trdna in kršna, stalna v svoji vulkanski nemirnosti. Prebivalstvu

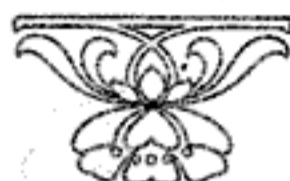
pa se je vtisnil poseben pečat, ki res zasluži ime dostojanstvenosti; tako pa nastopajo navadno, ne nadlegujejo naš, ako vidijo, da jih ne potrebujemo. To opazujemo že pri prvem koraku na otok, ko se ponujajo nosači. Vendar, lahko si mislimo, da je zakopan v vsakem izmed teh vobče slokih, žilavih ljudi tleč vulkan, ki more izbruhniti, ako dirneš vanj. Zato zelo dvomim, da bi kdo smel s Sicilcem ravnati tako brezobzirno in skoraj brcajoče, kakor to često vidimo drugod v Italiji, kadar kakega nervoznega tujca mine potrpežljivost. Sicilijanec nastopa obzirneje, zato očitno tudi pričakuje obzirnosti; tako se ž njim lahko izhaja. On ne kriči toliko, vede se manj razburljivo, a v njem tli strast in ta postane brezobzirna, kadar izbruhne; navadno pa je prikrita.

To spoznanje me je prav tako iznenadilo, kakor sem od začudenja ustavil korak, ko sem videl, da nekatere izmed omenjenih kôz nosijo čisto pravilne — nagobčnjake kakor pri nas psi ob kontumacu! Kaj bi rekli o tem naši kozarji! — Čudni so tudi sicilski vozovi. Podobni so dvokolesnim, kakor smo jih spoznali v Toskani, samo da so sicilski še mnogo bolj okrašeni. Vsaka deska je preslikana z raznimi primitivnimi podobami ali vsaj preslikana s kričečo barvo. Ob vozu in živinčetu vse binglja raznobarnih trakov in pentelj ter zvončki in kraguljčki so obešeni po vozu in konjski opravi, kjer je količkaj prostora. Ni pa ves aparat tako zanemarjen, kakor je često v Florenciji. Opazoval sem te vozove natančno le v Palermu; v notranjih delih otoka sem videl le malo voz, pač pa dosti jahačev.

Mesto Palermo je zanimivo osobito za narodopisca in zgodovinarja. V dvek velikih knjižnicah dobi zgodovinar obilo snovi za spoznavo tega prastarega mesta; zelo mnogo pa mu pomaga tudi mesto samo s svojimi stavbami, ki često kažejo na enem plospju različne sloge različnih imetnikov Sicilije. Zato Palermo kot tako ni mesto za tiste, ki hočejo naprosto uživati slavne umetnine. Res je tudi nekaj takih umetnin: na prim. „palatinska“ kapela s krasnimi mozaiki v kraljevi palači ob novih vratih, kamor nas popelje cestna železnica za 10 centezimov, in v nekaterih cerkvah; dalje v „Palazzo Sclafani“ velikanska stenska slika „Triumf smrti“ od neznanega mojstra; največ seveda v „Narodnem muzeju“, kjer so izborno urejeni po dobah in snoveh umetniški in sploh kulturni spomeniki. Celo pri takih umetninah stopa zanimanje za njih zgodovinsko veljavo v ospredje; tako so n. pr. slavni „metopi“ (pročelni reliefi) prastarega mesta Selinunta shranjeni v muzeju v

Palermu in ne morda kje pri razvaljenem Selinuntu; tudi iz Chiusija je sem prišla zbirka etrurijskih ostalin. — Mešanje različnih slogov je za strokovnjaka gotovo zelo zanimivo, snov sama pa daje predmet bolj za zgodovino umetnosti nego za estetsko presojo. Neizvežbanec pač vidi, kar vidi: zapazil bo pri hišah posebnost, da ima v s a k o okno balkon; na njem se razvija vse življenje, družbinsko in posetno. Ljudje se kar pogovarjajo z balkona na balkon, preko ulice, doklej pač sega glas. Arabsko-orientalski vpliv je često očiten tudi za neizkušenca; ne le pri cerkvi „S. Giovanni degli Eremiti“ z njenimi orientalskimi peterimi kupolami, ampak zlasti pri tržnicah, ki so vse (tudi lekarne) na ulico čisto odprte. Namesto oken, sten in vrat visi v celi širini le zavesa. Novejše stavbe so take kakor povsod, n. pr. „Teatro Massimo“, ki je največje italško gledališče (za 3200 oseb).

(Dalje prihodnjič.)

Pesmi o Smrti.

Vseh mrtvih dan.

Poglej, zdaj so že zadnje, zadnje rože,
ki nam žarijo v te jesenske dnove.
Zakaj jih trgaš in sadiš v grobove?

Kedó mrličev te po rožah vpraša?
Nihče od njih ne bode mislil nate.
Bero se rože za vesele svate,
se za mrliče bere črna maša!

Rožni grm.

Nocoj drevesa žalostno šumijo,
nocoj mrličji s sabo govorijo,
ki nikedar ne morejo umreti:
v življenje večno vekomaj prokleti.

Slavna in bedna Italija.

Popotni vtiski. Spisal dr. Jos. Tominšek.

(Dalje.)

Neodvisna od vsakega historizma pa je krasota lege mesta Palermo. Potnik, ki se pelje iz Trsta v Benetke, čaka z nervozno radovednostjo že celo uro pred prihodom, kdaj bodo začele rasti iz morja benečanske palače. Ko pa je nas pripeljal veliki parnik „Colombo“ iz Napolja proti Palermu, zjutraj okrog osme ure, je bilo takisto kmalu vse zbrano na krovu: vidno je vstajala iz vode velika masa, izprva temna, a polagoma prehajajoč v svetlejše barve, in višje in višje se je dvignil pred našimi očmi breg v orjaških konturah, ne le svetle hiše in sijajne palače kakor v Benetkah, ampak prava gora, strma, gola in skalovita. V to goro strme najbolj naše oči; to je glasoviti M. Pellegrino, ki ga Goethe imenuje najlepši rtič na naši zemlji. Visok je res le 600 metrov, a vsak tak meter učinkuje neposredno, ker se gora dviguje strmo naravnost iz morja, široki, ostro zasekani hrbet pa mu daje veličastnost. Kakor stražnica stoji gora nad mestom, ki se razprostira na levo po obsežni, polkrogu podobni dolini; na levi strani se naslanja dolina na še višji M. Grifone (777 m), ki pa sam ne sega do morja, ampak pošilja tja za polovico manjši M. Catalfano. Med tema gorama se v loku razpenja Palermski zaliv in takisto sta v loku zvezani z gorovjem, ki je toliko potisnjeno od obale nazaj, da nastane dolina, kopitu podobna, odprta proti severu morju, a zaprta proti jugu vročim in suhim afriškim vetrom. Ob obali se razprostira mesto, v njega ozadju do gorskih obronkov pa poljana in pobočja tolike rodovitnosti, kakor je menda nima Evropa. Ta poljana se imenuje „Conca d'oro“. Vsak centimeter zemlje je obdelan in porabljen in južno sadno drevje vseh vrst je posajeno tako na gosto, da ne zapaziš nikjer presledka med vejami in vejicami posameznih dreves in med posameznimi vrtovi. Hišice, ki so tuintam postavljene vmes, izginejo popolnoma na tem rajskem vrtu, ki ostane vrt neprenehoma vse leto, zdaj cvetoč, zdaj rodeč, ali oboje skupaj.

Zato je pač vredno iti iz Palermo čez predmestje La Rocca v Monreale, bodisi peš po precej napeti cesti, bodisi z železnico vzpenjačo; manj nas bo zanimal Monreale sám s sicer prelepo katedralo, ki ima mnogo mozaikov, in z drugimi znamenitostmi nego razgled doli na dolino, na Palermo in na morje.

Taka celoletna rodovitnost je v Siciliji le še, dasi v manjšem obsegu, na severni obali, potem ob vznožju Etne in odtod do Mesine; izven obale le na kakem umetnem vrtiču, kakor se sicilsko življenje sploh že od nekdaj drži morja. — Mi smo navajeni vedno slišati, da je Sicilija prava žitnica, in stari Rimljani so jo rabili za žitnico. Res je! Vsa notranja Sicilija je eno in edino žitno polje, vse je posejano s pšenico. Nič travnikov, nič gozdov, nič grmovja, nič vrtov, le žito in žito. Silna enoličnost nastopa, ker ni posameznih kmetij in hiš s pestrostjo poslopij ter sploh človeškega obližja; kajti poljedelci stanujejo vsi skupaj, daleč v kaki vasi ali tudi v velikem mestu, odkoder hodijo na delo. Živine rede vobče malo, ker nimajo travnikov, da bi jo krmili v hlevih. Ta enoličnost pa postaja naravnost pustinja v poletni dobi, ko silna vročina ob pomanjkanju vode v teh vulkanskih tleh vse posuši in požge. Žito je požeto in Sicilija postane ogromno, sivo, nepretrgano strnišče. Posejati polja seveda ne morejo, niti ga ne gnoje med tem časom, ker njiv sploh ne gnoje. Kdor torej v teh časih kakor jaz prepotuje Sicilijo, ta dobiva od dežele v celoti žalostne vtiske. Polje se očitno ne obdeluje umno; kmetovo orodje je še sila primitivno, in kmet tudi nima nagona, da bi si ga izboljšal, saj je le delavec, posestnik pa je kak velikaš, ki živi v udobnem obmorskem mestu. Drugače je seveda ob setvi in žetvi! Vendar bi se s primerno oskrbo tudi v ostalem delu leta rodovitno vulkansko polje gotovo dalo zbuditi iz svojega mrtvila. —

Obrtnost, gostejše naselbine, rudokopi (Sicilija ima silne zaklade žvepla, ki se ne izrabljajo dovolj), to bi pomagalo tudi kmetijstvu; tako sem ugibal, ko sem se peljal proti mestu Castrogiovanni, ki leži prav sredi otoka na vzvišenem griču. Odtod je nepopisno lep in obsežen razgled čez skoraj ves otok, mi pa se obračamo le na eno stran, proti vzhodu: tam kraljuje nad vsem obzorjem široki, mogočni stožec Etne. — Starinoslovci iščejo pri tem Castrogiovanni slavnega starogrškega svetišča Demetrinega. Umevno je, da so tu — ležalo je tu prestaro mesto Enna — častili boginjo poljedelstva; kajti baš ta okolica je bila naravnost čudesno rodovitna, če verjamemo starim poročilom, in še dandanašnji se, tudi v poletju, zelo

razlikuje od pustinskih ostalih delov osrednje Sicilije. Vendar stara slava nima pravega potomstva; o omenjenem svetišču ni sledov več in tujec, ki pride sem, stori najbolje, ako obeduje v restavracijskem vozu brzovlakovem; v mestu samem mu bo postreženo mnogo slabije . . . Neznansko vroč dan je bil, ko sem došel sem, a pozabil sem vse neprijetnosti, ko sem gledal na Etno in pil steklenico žarnega vina, ki je zraslo prav na vročih tleh tega orjaškega velikana. Največji napredek za Sicilijo je, da ima precej in dobrih železnic. Ob vsej severni, vsej vzhodni in nekako do tretjine ob južni obali otoka vodijo izborna izpeljani tiri s točnimi in hitrimi vlaki; nadalje pelje proga preko Sicilije, od Palerme v Catanio in tri glavne proge preprečkavajo otok; manjših, ki vodijo samo v kak določen kraj, je več. Na železnicah in tudi po parnikih se vozimo kakor pač kjerkoli v Evropi; potujočega občinstva je vedno mnogo, ker je hoja v brezsenčju in prahu ali blatu neprijetna in vožnja z vozom naporna in draga. Nekako svobodneje se pač kretajo vsi potniki, a morda najmanj domačini; vsaj pijače ima vsakteri s seboj, in sicer vina, ki ga pijejo tudi otroci; voda je slaba, gorka, često diši kakor po žveplu in ti more nakopati mrzlico malarijo, ako nisi utrjen in se malo prehladiš.

Vsled železnice bo polagoma vse bolje; prej je bilo potovanje v Siciliji vprav nekaj izrednega, kar je zahtevalo vztrajnosti, poguma, mnogo časa in še več denarja. Vedno najemanje voz, prenočevanje v kaki borni koči, beračenje za — jed in pijačo: kdo more in hoče v takih odnošajih potovati preko Sicilije? Vsak bi se že ustrašil, ko bi ne bilo romantičnih čutov, ki ga silijo baš sem in ga navdahnejo tako, da ne čuti neugodnosti. V večino izmed slavnihih starih naselbin se da zdaj priti brez posebnih težav: v Girgenti (stari Agrigentum) nas pripelje železnica, da si ogledamo velikanske katakombe in ostanke raznih ondotnih templjev, zlasti Konkordijinega; Trapani (Drepanum) je velika postaja in odtod se gre takoj na glasovito goro Eryx (zdaj Monte S. Giuliano); Marsala je zaradi vina svetovno znano mesto s 60.000 prebivalci in z velikim prometom, ležeče na prostoru starega Lilybaea. Blizu svoje železniške postaje je Milazzo (Mylae) na severni obali itd. Sitna pa je še pot v Selinunt, ker je tja jako daleč od postaje Castelvetro; zato posečajo popotniki njegove obsežne razvaline templjev manj, nego bi jih sicer. Takisto več ur daleč je tudi v Segesto (iz Castallammare). — Največ prometnih zvez je na vzhodni obali od Mesine preko Catanie pa doli do Sirakuz in okrog Etne.

Umetnin v ožjem pomenu ima Sicilija vobče malo, bodisi modernih ali starih; večja muzeja sta le v Palermu in v Sirakuzah, ki se pa tudi nikakor ne dasta primerjati z velikimi v pravi Italiji. V prvi vrsti zanimiva je Sicilija zaradi svoje pokrajinske slikovitosti in tu je ostala neizpremenjena v tisočletjih; zato si hodimo sem ogledovat osobito le go imenitnih krajev ali pa kako čudesnost prirode, ki je ostala do današnjega dne. V Sirakuzah n. pr. nas najbolj zanima vrelec Aretuza, pri starodavnikih mnogo opevan, češ, da je vila Aretuza pod morjem pribežala tu sem iz Grecije; niti tukajšnje katakombe in „latomije“ (kamenolomi) nas ne mikajo toliko in še manj mesto samo, ki je s svojimi 20.000 prebivalci le senca mogočnih starih Sirakuz s pol milijonom ljudi. Prav cvetoče mesto pa je Catania, s 150.000 prebivalci drugo mesto v Siciliji, a z neznatnimi ostanki iz pretekle dobe. V tem zelo prometnem mestu bi bilo prijetno bivati, ko bi (v poletju!) tu ne razsajala malarija, ki ima svoje ležišče v obširni ravnini „Piana di Catania“ z močvirnim jezerom (Lago di Leontini).

Veliki preobrati so se vršili v Siciliji; narod za narodom je prihajal v to križišče med Evropo, Azijo in Afriko, dvigala so se in propadala mesta, a nepremakljiva v svoji mogočnosti in v svojem silnem vtisku na človeka je ostala Etna. Pred tisoči let so mornarji raznesli povest o tej gori med strmeče rojake in pesniki so jo ovenčali s cvetjem svoje poezije. In ko dandanes moderen tujec, vsled udobnega svetovnega prometa malomaren in blaziran napram prirodnim čudovitostim, zagleda od koderkoli to orjaško ognjeno goro, višjo, nego je naš Triglav, a v vseh njenih 3279 metrih višine pregledno od tal do temena, spodaj temnozeleno, a z bogatimi nasadi, potem črno v pusti lavi, a na vrhu blestečo v snegu, nad celim velikanskim, čisto zase stoječim, v podnožju 145 *km* širokim stožcem pa večni dim, vedno menjujoč svojo obliko: to prešine tudi njega in globoko v srcu veruje v tiste grške bajke o Kiklopih in Hefajstu, ki jih ne veruje razum. Večina tujcev se pač zadovoljuje z gledanjem z nižave; to je jako olajšano, ker vodi posebna železnica okroginokrog gore. Turista seveda mika, da bi zlezal na vrh; a tura je silno draga in zamudna, ker je tu tujec izročen z dušo in telesom raznim vodnikom, nosačem, voznikom itd., ki delujejo složno v izkoriščanje popotnika. -- Kdor nima časa in denarja, ta pač ob vožnji pri Etni in v vseh mestih ob njej (Catania, Acireale, Giarre, Taormina) obrača hrbet vsem drugim znamenitostim, celo krasni morski obali in gleda le v Etno, kakor sem to storil jaz.

V takih krajih ne maramo tekati za muzeji in za kakim razvaljenim zidovjem! Priroda je močnejša in nam prevzema vse bitje. Skoraj hvaležni smo potresu iz leta 1783., da je n. pr. Mesino popolnoma razdejal; zdaj je mesto sezidano na novo in nima skoraj nič posebnosti in muzej ni prav nič bogat. A kaj to pomeni napram krasoti Mesinskega preliva (faro di Messina)! Najbolje je seveda se peljati v sredo tega preliva, ki je na najožjem mestu 3285 *m* širok, torej prav toliko, da lahko izborno pregledamo obestranski svetloskalnati strmi breg; parniki vozijo redno na obe strani za malo denarja, na velikanskem splavu se prepeljavajo celo vlaki iz Sicilije v Kalabrijo (v Reggio in v bližji S. Giovanni) ter nasprotno. Morje je tu vedno toliko nemirno, da se svetlika v solnčnih žarkih, in zdi se nam, kakor bi teklo skozi široka vrata. In res se pretaka; odtod izvirajo hudi vrtinci na sicilski strani, ki se vsakih šest ur menjavajo na severozapadu in jugozapadu. Ti vrtinci so posebljeni v strašni pošasti „Požiralki“ (Charybdis), ki so se je bali grški ladjeplovci. Na italiski strani pa preže strme, ostre čeri baš nasproti šiljastemu končaju Sicilije s svetilnikom. Na eni izmed takih kalabrijskih skal leži mesto Scilla, z istim imenom, kakor ga je imela druga pošast, ki je baje požirala tiste mornarje, ki so, umikajoč se Haribdi, prišli preveč v njeno obližje . . . Pošasti zdaj ni več, mirno vozijo parniki na vse kraje in se zibljejo jadrnice; Scila in Haribdis pa požirata na obeh obalah potnikom složno le — denar!

Potovanje v Sicilijo dandanašnji ni nikako veliko podjetje. Goethe se je vozil iz Napolja v Sicilijo cele štiri dni, in dva dni ni mogla ladja pristati k bregu zaradi nemirnega morja in cele dneve ni nihče izmed potnikov mogel na krov. Zdaj nas pripelje parnik isto pot varno v kakih dvanajstih urah. Priporočati pa je vendar, da si izberemo dobro vreme; kajti morska bolezen deluje zdaj prav tako kakor pred sto leti. To sem izkusil! In ne upre se ji najupornejši želodec, ako pritisnejo hudi sicilski viharji. — Prenese se sicer tudi ta slabost; hudo je le to, da je za potnika sicilsko vprašanje vedno — denarno vprašanje!

IX. V nebeškem Napolju.

„Benetke so bogate, Genova je ponosna, Florencija dražestna, Rim veličasten, a Napolj nebeški!“ Tako so govorili Italijani v preteklih vekih, ko so v teh mestih bile obenem osredotočene mogočne

države. Taki narodni izreki so za svojo dobo povsod tako dobro pogojeni, kakor je slovenski o „beli“ Ljubljani in „črnem“ Kranju, in se kraja radi primejo tudi za pozneje takó trdno, da mu postanejo svojski.

O „nebeški“ krasoti Napolja kar ne sme dvomiti, kdor hoče veljati za poznavalca zemlje, in tudi tisti, ki se niso nikoli učili nič italijanščine, se znajo glede krasot Napolja odrezati z že stereotipnim stavkom: „Vedi Napoli e poi mori!“ Napolj sem videl, torej rad umrem? Ne! Ta oblika bi za temperamentnega Italijana bila premila; on naravnost zapoveduje: „Poglej Napolj in potem umri!“ — Kdo bi se torej čudil, da se bližamo temu mestu s silnim pričakovanjem; naj bomo tudi potem razočarani, kakor je bil n. pr. Oton Iveković, ki v lanskem „Kolu“ Matice Hrvatske govori le z ogorčenostjo o silnem slavljenju napoljske krasote, češ, Spljet in njegovo morje je lepše nego to toli slavljeno italijansko mesto. Ves vtisk je pač odvisen od raznih stranskih okolnosti, v prvi vrsti od vremena. Ob slabem vremenu se redno konča človeško navdušenje in njega do vzetnost: če pa je nas v „solnčni“ Italiji premočil hud naliv ali nas je — kakor Ivekovića — v „vroči“ Italiji prav neusmiljeno zeblo, dasi smo oblekli zimsko suknjo, potem nas kaj hitro mine zmisel za „Vedi Napoli . . .“ itd., ako nas ne greje absolutna, aprioristna navdušenost, ki zaduši občutek za vse neprijetnosti.

Meni se ni bilo treba siliti k občudovanju in njega polubratu: čudenju; zadela me ni niti najmanjša neprijetnost, dasi sem bival v mestu in pohajal v okolico teden dni. Spoznal sem s posebnim zadoščenjem hitro, da sem zdaj v o s r č j u Italije, in sem se namenil z ljudstvom postopati, kakor je vajeno o n o, in ne, kakor sem vajen jaz; saj tudi to ljudstvo v svoji v mnogih ozirih še nedotaknjeni pristnosti ima pravico do svojih kretenj, ki ni da bi morale biti zato že zavrgljive, ker se razlikujejo od naših. In posrečilo se je! Hodil sem povsem brezskrbno tudi zvečer po tistih strmih, ozkih soteskah, ki niti ne zaslužijo imena ulice in kamor nas svare zaiti. Vse je ležalo tam po tleh razstavljeno: pohištvo, obleka, ki jo je krpala za silo oblečena ženska, olupki melon, stari čevlji, ki jih je obdelaval čevljar seveda na ulici (v svojem temnem, pritličnem stanovanju bi ne videl nič), vmes so se izprehajale koze, kokoši, psički — sploh, prava narodopisna razstava je napolnjevala take ulice s predmeti, ki si jih moremo misliti in ne moremo!... Toda: mari se naj uveljavlja tukaj prislovica: „Vedi Napoli . . .?“ Je li to krasota? Krasota v navadnem pomenu besede ne, a občudovanje

se zbuja kljub temu! — Šel sem mirno preko take ulice, tu malo postal in se izognil kaki mamici, ki je nesla težko butaro na glavi in dete v naročju, često prestopil brhkega otročiča, sicer umazanega, a dobro razvitega! Kako so se mu zaiskrile črne oči, če sem se mu spotoma nasmehnil ali tlesknil s prsti! In glejte, tako sem se uslužil celi ulici in niso me nadlegovali. Vrhutega sem si moral reči: To je vaško življenje v velikomestni obliki! Krika in vika je toliko, da ne razumeš svoje besede, a med tem vpitjem mnogo pridnosti! Lenuha ni videti nobenega; otročiči jedva shodijo, pa že opravljajo domače posle. — Drugače je pozno v noč. Tedaj so te ulice prav tako tihe, kakor so bile po dnevi glasne, in zdaj se tod potikajo propalost, pregreha, hudodelstvo; a to velja za podobne stranske ulice vseh velikih mest! Napolj pa je po številu prebivalcev prvo mesto v Italiji, šteje jih okroglo 550.000, in baš v takih zakotnih ulicah z visokimi, strmimi hišami je stisnjenih na tisoče ljudi.

Ko sem nekega večera šel mimo ene izmed teh ulic, vidim jo z nebrom lučic razsvetljeno. Na mnogih krajih so bili preko nje od hiše do hiše v višini kakih treh metrov napeti obroči in na njih so bile pritrjene pisane luči skoraj stikoma. Po ulici se je trlo ljudstvo v silni gneči, mnogi z lampijoni, v sredini ulice pa je bil postavljen preprost oder in na njem so sedeli godci škripači, neumorno trobeč in trsajoč. V vsakem kotičku ulice so bila postavljena majhna železna ognjišča, in tu se je kuhalo, cvrlo in peklo! Kuhač je težko ustrezal vsem; kajti spekel je vsakemu sveže pecivo, podobno našim gorenjskim „bobom“, pomolil mu ga je v roko in, če je želel, mu še priložil v pest makaronov, ki so se kuhali zraven v velikem kotlu. — Krik in vik pa, da nikoli takega! Vendar povsod primerna dostojnost. — Kaj pomeni taka veselica? Nič drugega nego pristno vaško idilo sredi tega polmilijonskega mesta: dotična ulica je praznovala obletnico svetnika, ki ji je posvečena, torej pravcato „žegnanje“, samo da se vrši zvečer in ne po dnevi, kakor smo tega vajeni mi, in da se lahko ponavlja več večerov. Ker je takih ulic mnogo, zato skoraj ne preteče dan, večer, da bi se nam ne nudila prilika, ogledati si kaj takega. Brezskrbno se moremo pomešati med množico; kajti pijancev in prepiralcev vsaj jaz nisem zapazil nikjer: Italijan je tu vesel, če se more najesti, pijačo mu nudi vodovod, ki ima dobro vodo, da jo tudi tujec sme brez skrbi piti, dočim se je naj v drugih mestih (tudi v Rimu!) skrbno varuje.

Tako je treba stopiti med ljudstvo in, če mogoče, čutiti ž njim, uvažujoč njegove razmere; potem mu ne bomo krivični. Ne bomo ga pa tudi tehtali z zlato tehtnico, ampak z navadno branjevsko; spoznali bomo njega dobrosrčnost in se brez ogorčenosti ozirali na njegove nam nenavadne šege. Res pa je: kdor pozna Italijo le po vtiskih z glavnih ulic velikih italijanskih mest, ta se bo po prvih korakih ogorčen in s studom obrnil iz take vaške ulice v Napolju.

Nasprotji sta si sicer jako blizu. Od glavne prometne ceste v Napolju, od „via Roma“ (starejše in navadno ime ji je „via Toledo“), ki s svojo premo črto — od juga proti severu — preseka celo mesto v dva kosa, se odcepljajo na obe strani, posebno proti zapadu strmo v gričevje ozke ulice druga za drugo; domačin jih niti ne imenuje „ulica“ (via), ampak „salita“ ali, če se dvigajo po stopnicah, „gradoni“ ali „rampe“. Po „via Roma“ se peha in šeta imenitni in ničemurni svet ter mednarodno trgovstvo, šumijo svilnata krila in tiho stopajo gumovi podplati; zavij le okrog ogla v stransko ulico — in na vasi si med bosopetniki ter kratkosrajčniki in brez-srajčniki!

Krasno vreme je bilo tiste dni v drugi polovici julija, ko sem zahajal v „via Toledo“ opazovat ljudi in gledat izložbe ali med potom na pošto in v muzej. In le ob takih dnevih je vredno stopati po tej ulici, bodisi v jasni solnčni svetlobi ali ob bogati večerni razsvetljavi. Kajti ulica sama nima nič znamenitega; v prvi vrsti zanimivo je opazovati ljudi, te pa moreš v njih lahni opravi občudovati le ob lepem vremenu. In so med njimi postave, ki zaslužijo občudovanje. Že med potom iz Rima v Napolj, onostran Kapue zasledujemo, da postaja ljudstvo tipično drugačno: bolj vitko, žilasto, z ožjo glavo; posebno lepe so oči, temnorjave in pogosto malo postrani stisnjene, kar jim daje sanjaški izraz, najbrže dediščina sorodstva z afrikanskimi narodi. Ako imamo srečo, videli bomo takega svojega sobrata ali kako soestro tolike popolnosti, da bi, ko bi bili umetnik, vzkliknili tudi pri tej priliki: „Vedi Napoli...“ — V mojem času je bil za to ugoden položaj: milo vrme, ne vroče, ne hladno, da bi se najrajši nastanil kar na prostem kakor na tisoče Napoljčanov.

(Dalje prihodnjič.)

Slavna in bedna Italija.

Popotni vtiski. Spisal dr. Jos. Tominšek.

(Dalje.)

azkošnost južnega življenja z vsemi svojimi kontrasti pač nikjer v Italiji ni zbrana tako na eno pregledno točko kakor v Napolju na trgu „del Plebiscito“ ob južnem podaljšku ulice „Toledo“. Trg je velik in ima obliko polkroga, katerega premer tvori impozantna „kraljeva palača“, prestolnica bivših napoljskih kraljev, zanimiva še zdaj kot stavba in zbirka umetnin in zgodovinskih spomenikov. Lok pri tem trgu pa tvori že prej omenjena cerkev sv. Frančiška di Paola z arkadami. Prav sredi loka se dviga okrogla kupola te cerkve; poslopje je namreč v celoti posnetek rimskega panteona.

Po dnevi vrvenje na tem trgu še ni toliko izredno; le izvoščeki so vsiljivi, dokler nas ne poznajo. Kličejo in namigavajo nam od vseh strani s svojimi: „Pst! Pst!“ ali: „Lei“ (= Vi) in nam sledijo s konjem in vozom celo na hodnike. — Proti večeru in po noči pa trg „del Plebiscito“ oživi, kakor bi ljudstvo vzrojilo; nepopisen direndaj zavlada na spodnjem koncu trga, kjer pelje cestna železnica ob „kraljevi palači“ na eno stran navzdol k morju, na drugo v središče mesta. Na vsaki strani trga je velika kavarna, ki postavlja ob lepih in dokaj hladnih poletnih večerih mize in stole po splošno italijanskem načinu kar ven na trg. Na tisoče ljudstva pošeda pri teh mizah, sreba črno kavo in nekaj sladoled („granita“), puši in se zabava, koketuje in skuša ujeti nekaj glasov godbe. Ob takih večerih koncertujeta namreč pri obeh kavarnah godbi, tekmujoč med seboj; okoli obeh je vse črno ljudstva, ki se mu ne zdi prav nič čudno, da se prirejajo koncerti na prostoru, mimo katerega ropoče cestna železnica voz za vozom, koder drdrajo izvoščeki, hrope avtomobili, kriče raznašalci časnikov („giornalista“) in razni krošnjarji ter se na ves glas zabava občinstvo! Preriti sem se moral tik do godcev, da sem sploh kaj slišal o godbi, ki je bila, kolikor sem mogel presoditi, res dobra. Skoraj smešno pa se mi je zdelo, da nastopajo na tem javnem prostoru med godbenimi točkami tudi solo-pevci, ki pojo arije iz oper. Enega takega pevca sem „po-

slušal“ dobre pol ure; po vsem nastopu je bil videti izurjen umetnik, a slišal sem edino nekaj taktov, ki jih je pel sila visoko in glasno (bil je tenorist); sicer sem spoznal skoraj le po odprtih ustih, da je — pel. Kakor sem čital drugi dan v časnikih, je bil slaven operni pevec.

Glavna množica ljudstva se ne briga niti za ta koncerta niti za oni dve kavarni; preriva se semintja po trgu, tudi med kavarniškimi mizami, hodeč počasi, a neumorno gibajoč oči in jezik. Živa mešanica! Najlaglje se opazuje iz severne kavarne, proti Karlovemu gledišču. Razkošne dame v elegantni opravi — Napoljčanke imajo dober okus! — se šetajo v družbi gigrskih gospodičev ali dobro rejenih starejših gospodov; kar za njimi se preriva mlada mamica v borni obleki, na rokah pa ji caplja otročiček, ki je popolnoma nag! Rodbinski očetje z materjo in kopico otrok se drže za roke in prehodijo trg gori in doli; očitno je to njih „izprehod“. Nekoč sem celo videl, da je skozi tako množico mlad pastirček gnal čedo kozá, ki so brezbržno stopicale mimo gospodov in gospa in si spretno iskale prostega pota. Da se konji vedejo naravnost — olikano, to se potemtakem razume samo ob sebi.

Med vso to pošteno, dasi mešano družbo pa švigajo gori in doli in križem odposlanci skrivnih naslad in črnih grehov, mladi možje, dečki, mlada dekleta in prihuljene starke. Naglas ti prodajajo razglednice ali kak drug drobiž, natihem pa ti šepečejo na uho sirenske besede izkušnjavca; nekateri vabljevci tudi stoje le na oglih in govore molče z očmi in namigavajo z roko. Pa poglej tem ljudem le v oči in videl boš v njih pekel; in pridružil se boš rajši zopet kričečim, veselim ljudem. — V poznih večernih urah prileze na ta svetli trg tudi skrajna beda; prišla je pobirat ostanke od užitkov premožnejših slojev. Srce nas boli, ko se priplazijo mimo naše kavarniške mizice sklonjeni, suhotni dečki, tiho in počasi, s torbico in omelcem, s skrbnim očesom pazeč na vsak odpadek pod mizo, zlasti na ogorke („cicca“!) . . . Kakor sence prihajajo in odhajajo nemo drug za drugim; kar je eden prezrl, to zapazi drugi. Molče sprejmejo kak dar, če jim ga ponudiš; niso pa nadležni kakor podnevni in večerni berači, ki švigajo z odprto roko k mizi, kjer piješ kavo, vsak trenotek, da le stražnik obrne oči kam drugam. —

S trga „del Plebiscito“, te ljudske panorame napoljske, pelje proti jugu ulica „Sv. Lucije“ precej strmo navzdol k morju in mestnemu ter obmorskemu okolišu istega imena („Şanta Lucia“).

Kdor hoče krasoto in zanimivost Napolja občudovati prav na licu mesta, ta pojdi semkaj.

Tu sem prebival nekaj dni, pač v najlepšem stanovanju, kar sem jih in bom imel v svojem življenju; tu v novem hotelu tik ob morju! Samo kakih pet gostov nas je bilo v velikanskem, komfortnem poslopju in stregli so nam s taktno uslužnostjo, kakor za kratek čas: konec julija pač ni mnogo potnikov; saj ni moderno, v vročini potovati po Italiji! Vročina? Ob odprtem Sredozemskem morju? V popoldanskih urah je solnce pač dokazovalo, da njegova moč še ne pojema, a lahna sapica je vedno pripuhtevala sem od neizmerne morja, zibajočega se ob tej uri kakor v sanjah. Nebeški hlad pa je zavladal zvečer in je postajal čarobnejši v čim poznejši noči. Vsakokrat se mi je zdelo noči škoda za — spanje... Naveličal sem se sicer večernega in nočnega hrušča in žitja gori v mestu, a doli pri „Sv. Luciji“ bi v svoji sobi strmел v to južno nočno prirodo ure in ure. Tu se mi je odkrila psihološka resnica italijanskega „dolce far niente“, ki mi severjani zanj v svoji mrzličavi gonji za opravičim nimamo zmislja. — Moja soba je imela, kakor vse v hotelu, okno, ki je bilo obenem balkon, s prostim razgledom na morje. Na tem balkonu stoje, sem dočakal vsakokrat polnočne ure in čakal bi nemara jutra, ko bi mi hladni razum severnjaški ne veleval, da je za napore drugega dne treba spočitega telesa.

Vsesaval sem v teh urah vase dih juga, mogočno sapo vesoljne kraljice prirode in začutil nesmrtni duh vekovitosti in zgodovinstvenosti . . . Mestni hrup je segal sem le v ublaženih pianoglasovih, slišnih toliko, da ni nastala ona tišina, ki se ulega mučno na človeško srce. Vmes pa je morje, zvečer in po noči vedno precej nemirno, pelo svojo enakomerno in vendar neprestano se izpreminjajočo pesem o večnosti in nestalnosti. Včasih se je zazdelo morje kakor grozeč črn prepad, a hip pozneje so se lovile po dolgih valovih luči, ki so došle kdove odkod. Noči so bile vse jasne in čisto temne seveda nikoli; zasvetlikala se je v nemirni vodi zvezdica, ali ostra luč pristaniškega svetilnika tam z leve na „Molo Angioino“, ali se je ujela luč električne obločnice doli z visokega mesta iz strme trdnjave „Castello S. Elmo“, ali pa se je morda za trenotek pokazala lučica iz lahnega čolnička, ki ziblje srečno človeško dvojico, srečno vsaj v tej uri . . . Srečno? Ugiblujemo o človeški sreči — tu se utrne zvezda in šine v morje! „Človek je umrl“ — in naše misli preskočijo v drug tir. — Tam daleč na levo omejuje naše obzorje ostro začrtani, zdaj temni stožec Vesuvija, včasih mu puhne iz temena

ognjen odsev, potem leži njegova masa zopet mirna, kakor bi bila mrtva . . . Prebivalstvo se ne zmeni za ta kontrast; zadovoljno uživa svojo trenutno srečo in izrablja čudovito plodovitost zemeljskega površja; da krije ta bogata zemeljska plast v sebi strašno uničevalno pošast, kdo bi se brigal za to, dokler Vesuvij le „tobak kadi“, dokler prst donaša toliko sadov, morje pa nebroj slastnih živalic! Nam, resnim preudarjačem, pa uhaja pogled v ravnico na jugu pod Vesuvijem, kjer so počivala nekdanj obljudena mesta v skoraj dvetisočletnem spanju, dokler jih ni zbudila brezobzirna lopata in motika.

Zdi se nam, kakor bi se stresla zemlja pod našimi nogami; bojazni ne čutimo nikake, razločno pa spoznamo, da se je prikazal duh zgodovine. Na zgodovinskih tleh stojimo; ta zavest nas prešine in obidejo nas nekako svečanostni trenotki, ko se spominjamo, kaki dogodki in kdaj so se vršili tod. Oko nam zastrmi proti jugu v dozdevno praznino: morje in le morje! — Toda kaj je tam v daljavi ona črna stena? Je li oblak ali le prenasičen soparni vzduh? Ne, otok Capri je, skalnata kopa, navidezno kot stražnik postavljena pred Napoljski zaliv. In misli na otok se strnejo z duhom zgodovine; na tem otoku se je bil sam zakopal mogočni rimski cesar; v tej skalnati samoti, ki jo je odičil z rimskim velebogastvom, je iskal mogotnik ne sreče — kajti v njo ni veroval več —, ampak miru . . . Srečnejši nego on so bili Herkulanci in Pompejci; pri veselem uživanju je mnoge prehitela smrt v pepelu in lavi, Tiberij pa je umiral leta in leta, kot svetobežnik in človekomrzec itak že zdavnaj mrtev. Kdo je bil srečnejši ali vsaj manj nesrečen?

Zmoti nas iz misli petje, ki odmeva z ulice pred nami; narodna pesem napoljanska je, zvonka „barcarola“; tisti ulici, pravzaprav obrežju ob morju, pa se pravi „Parthenope“. Staro grško ime! In takoj se pretvori v našem duhu živa mladenka sedanost v neumrjočo ženo zgodovino: na tem mestu so se poltisoč let pred Kr. naselili Grki in tako položili temelj sedanjemu velikemu Napolju. Tudi stari grški brodar je tukaj pač popeval v lepi poletni noči kakor sedanji. Hotelov seveda tu ni bilo, a nastala so v ozadju svetišča z odprtimi lopami, gostoljubno odprtimi vsakomur, da se je zleknil po prijetno hladnih stopnicah. Ta svetišča pa je stražil grad, ležeč tam, kjer se še zdaj dviguje nad okrožjem „Sv. Lucije“ proti jugu strmi, na vseh straneh obzidani „Pizzofalcone“, zadnji pomol gričevja „Sv. Elma“. — Izkušeni Grki so si znali poiskati pravi prostor za trajno pomorsko postojanko in naselbino. Na tej točki

se stikata loka, ki ju tvori obsežna sedanja Napoljska luka, odtod se pregleda vsa obala pod Vesuvijem in daleč proti jugu do strmin Sorrentskega polotoka in Caprija, proti zapadu pa do ovinka pod kamenitim Posilipom, izza katerega se v daljavi črnijo skrajnji obronki skalnatega otoka Ischije in njegovih mnogoštevilnih, čerém podobnih sosedov.

Kakor nalašč je priroda pred obrežje „Sv. Lucije“ zasidrala v morje skalnat otočič kot naravno predstražo in obenem najkrasnejšo razgledno točko. Ta otok, v starem času imenovan „Megaris“, je bil zaradi svoje krasne in obenem varne lege negovan že od nekdanj. Prav napoljsko življenje se je razcvitalo tod okrog tudi še potem, ko je obrežje „Sv. Lucije“ postalo pretesno in se je proti vzhodu razvila nova naselbina: „Novo mesto“ („Nea — polis“, odtod sedanje laško ime „Napoli“). — Ob času svetovne premoči rimske države je služil ta otok le za letovišče rimskim bogatašem: milijonar Lucullus je imel tu najkrasnejše izmed svojih napoljskih vrtov. — Po propadu rimske države, v divjih časih ljudskega preseljevanja, pa ni nihče več prihajal sem presojat in uživat krasote teh krajev, ampak le jih oropat in se obogatit. Izginili so skoraj vsi sledovi stare grške in rimske kulture; še v muzeju je pristno napoljskih prav malo. Zato pa je srednji vek skrbel za močne utrdbe; tako nahajamo po mestu namesto klasičnih umetniških spomenikov in ostalin le še masivne in temne zidine iz temnih dob divjega pobijanja in uničevanja! — Le preprosto napolitansko ljudstvo si je menda ostalo vse veke enako: veselo v veselem uživanju srečnega trenutka in potrpežljivo v nezgodi. Temu ljudstvu ni grabežljivi tujec mogel kaj vzeti; bogastva, ki bi se dalo odnesti, bi iskal zastonj; niti pohištva, da ne govorim o hiši, bi ne mogel vsakemu razdejati, kajti koliko jih je pač bilo, ki so imeli stolček, mizo, postelj? Rodovitne prsti, ki podarja tolikokrat na leto sadja, sočivja in zelenjave, ter rodovitnega morja, v katerem mrgoli živalic, prebivalcem užitnih, in milega podnebja pa ni mogel odnesti nobeden pohlepnik, ropar ali kralj!

Pristni Napoljčani so ob vseh nemirih in plenjenjih mogli v ravnodušni brezskrbnosti peti svoje pesmi med šumljanjem valov. „Mogotci naj imajo skrbi, ker se brigajo za bodočnost in preteklost; mi smo brezskrbni, ker se nas tiče le sedanost.“ Tako bi si to ljudstvo mislilo, ko bi se sploh ukvarjalo z mislimi in se zavedalo, da je v svoji lenobi vendarle pridno in v svoji pridnosti vendar leno . . .

S svojega balkona sem videl naravnost tja na stari otok „Megaris“. Kje so časi njegovega razkošja? Srednjeveški velikaši so porabili njegovo skalovje za temelje močnemu gradu, katerega rjavo zidovje, z imenom „Castello dell' Ovo“, vzdignjeno neposredno iz morja, zapazi zaradi očitne lege vsak tujec, če ne od drugod, pa vsaj z najlepšega napoljskega šetališča, z obmorske široke ceste „Carraciolo“, ki se razteza ob vsem zapadnem loku Napoljske luke, od „Sv. Lucije“ pa do vznožja hriba Posilipa. Po dnevi se ulega ob grad „dell' Ovo“ pusta proza sedanje jetnišnice, a po noči leži zgradba pošastno v morju in tvarja efektno ozadje za življenje v sprednjem delu tega otoka. Sem se je namreč zateklo precej izvirnega napoljskega življa, ki ga je izpodrinil moderni razvoj mesta, kruto posegši v stoletno navajenost ljudstva. Značilno je namreč, da si je največja modernost zbrala za svojo postojanko baš „Sv. Lucijo“, ta najstarejši del mesta; tako se še pojavlja zgodovinska pomembnost tega okraja, ohranil pa je okraj tudi nekaj ponosne rezerviranosti, ki jo zasledujemo proti vzhodu tja do kraljeve palače, oz. arzenala, in do vojaške luke, dočim je ostali vzhodni del Napoljske luke nekako plebejski: tam je obsežno trgovinsko pristanišče z vsemi praktičnimi, a seveda prozajskimi pripravami, in z vso navlako, ki jo donša nakladanje in izkladanje blaga. Tam drdra tudi železnica in ne daleč je centralni kolodvor; proza in zopet proza, morje je tu vozna cesta, drugega nič! V ta vzhodni del luke je pogled lep le od daleč, najlepši z morja, sem od Caprija.

Drugače na mojem balkonu pri „Sv. Luciji“ nasproti trdnjavi „Dell' Ovo“! Udobnost, ki jo uživam, mi izpričuje, da sem v pravi mednarodni kulturni Evropi; življenje pa, ki ga opazujem na bližnjem otoku, je odsev pristnega lokalnega, le napoljskega domačinstva. Po regulaciji okraja „Sv. Lucije“ je mesto tistim stotinam ljudstva, ki je tod od pamtiveka živelo od morja, zemlje in zraka, zgradilo na otoku velikansko zavetišče („Borgo dei Marinari“), kjer so ti ljudje lahko sami med seboj. Dolgčas jim ne more biti; po dnevi pristajajo sem ladje (zlasti namenjene v Capri) in čolni, po noči pa oživi sploh ves otok, izvzemši kastel, t. j. jetnišnico. Električne luči se bleste povsod, pod njimi pa brle v vseh kotih sveče in leščerbe in ljudstvo vseh slojev se shaja in poseda. — Lepa noč me je že drugi dan mojega bivanja v Napolju zvabila na otok. Pride se tja namreč peš po nedolgem nasipu in mostu, ki veže otok z mestom. Onostran je preskrbljeno za telesne potrebe vsakogar: v elegantni restavraciji bolj sredi otoka nam postrežejo pod palmami

in pod drugim zelenjem kakor na Dunaju in v Milanu; na vzhodnem bregu, nekaj metrov niže pod glavno cesto, tik ob ribiških barkah pa uživa preprosto ljudstvo. Tod je postavljeno vsakih deset korakov železno ognjišče, kjer se cvro ribe, kuhajo makaroni in peče pecivo raznih oblik. Vse plava v olju, ribe in pecivo, od olja se sveti obraz in pest rejenega moža, ki dreza v široko, ploščnato ponev in obenem ošteva svojo boljšo polovico, sedečo poleg njega na ostankih razbitega soda ter prebirajočo ribe, ako se ji ne zdi važneje, da oskrbuje kuštravo glavo svojega menda najmlajšega otroka; za druge dele svojega telesa skrbe namreč otroci kakor tako sami . . .

Taki prodajalci rib se vrste drug za drugim na eni strani one ceste; na drugi strani pa so postavljene preproste mize in klopi. Tu posedajo tisti „gostje“, ki ne jedo rib kar stoje in si želijo kake pijače; toči se vino, pivo (ako smem verjeti svojim očem) in zlasti limonada. Ribe so neverjetno poceni; za „sold“ (pet centesimov) se dobi prav velika riba v olju ali pa cela pest znanih „frutti di mare“. Ti „morski plodovi“ so revnejšim slojem in sladkosnednim otrokom očitno zelo priljubljena jed; pomešan je ves živalski drobiž, ki gomezi v morski vodi; po centimetre dolge ribice, rakci palčki, različna polžad in ne vem kaj še; seveda se vse sne s kostmi in luskinami vred, pot in vhod v želodec se ogladi z oljem, ki se sreba najenostavneje iz pesti. — Odpadki in ostanki, iztrebine itd. se pomečejo seveda po tleh, kjer se zmešajo z debelim prahom. Ko bi ne pihljalo ob morju vedno kolikor toliko vetrca, bi mi ne prenašali izlahka vonjav po ribah, olju in prahu; sicer se v Italiji v nekoliko tednih naš nos in želodec itak precej utrdita, tako da gledamo brez slabosti to ljudstvo, ki mu gre ta ljubi „kruhek“ prav tako v slast kakor našemu kočarju ovsenjak in sok. Vsak po svoje!

Posamezne take ribje kuharnice so tudi drugod po mestu, a najlaglje jih opazujemo na našem otočiču. Nahajamo jih takisto tuintam v drugih italijanskih mestih; organski činitelj ljudskega življenja pa drugod niso. V Napolju so za nižje sloje prav te kuharnice tako potrebne, kakor so za premožnejše potrebne restavracije. Na desetisoče prebivalstva nima lastnega ognjišča, na tisoče ne lastne niti najete strehe! Vsaka ped zemlje je tu dragocena in kurjava je draga; zaradi nekaj ribic posebe kuriti, kdo zmore take stroške? Zato je potrebna kuharnica na debelo; ta lahko za poboljšek, kadar je nekaj več soldov v žepu, postreže s prgiščem makaronov! Makaroni so za otroke bonbončki; s ponosnim užitkom odgrizavajo,

dokler so gladni, vsakega kar vprek; ko se poleže prva potreba, ga odščipavajo vzdolž, ga rabijo za piščalko, sesalko, cigareto, za prstan, nazadnje ga še smuknejo v usta. — Odrasli snedo neverjetno množico makaronov, ako jih — imajo; jedli bi jih menda brez nehanja; toda napolitanski rek se glasi: „Le kralj ima na razpolago toliko makaronov, kolikor se mu jih zljubi!“ — Da bi si Italijan s preveliko množino jedi pokvaril želodec, to je jedva mogoče. Napoljčani imajo vrhutega dober pripomoček proti — vsem boleznim; to je žveplen studenec („acqua solforosa ali ferrata“), po ljudskem sporočilu milosten dar mestne zaščitnice sv. Lucije. V glinastih vrčih se raznaša ta voda po mestu in v vročem času, ko so želodčne bolezni posebno opasne, se je izpije ogromna mera. Dobimo je na vseh prometnih točkah, kakor dobimo povsod limonado (brez sladkorja) in rdečih melon. One žveplene vode se lahko napijemo tudi na licu mesta: na južnem koncu ulice „Santa Lucia“, zadaj za hotelom „Continental“, tam, kjer se ulica zelo zožuje, peljejo kamenite stopnice v starem, črnem poslopju do studenca. Prostora ne moremo zgrešiti, ker stoje pred vhodom vedno cele vrste vrčev in kak voz, obložen ž njimi. — Ta voda je preprostemu ljudstvu vseobče zdravilo; ona namreč prav izdatno čisti želodec in čeva, Napolitanec pa prisoja vsakemu zdravilu veljavo le pod pogojem, da čistilno vpliva na njegovo telo.

Najpriljubljenejše zdravilo vseh bolezni in bodrilo v vseh neprilikah je — spanje. Ondotno ljudstvo spi mnogo, spi, kadar se mu zljubi, in se ne da motiti niti v najsitnejših odnošajih in neprilikah, po dnevi ali po noči, v vročini in hladu, v senci ali na solncu, sam ali v družbi, sit ali lačen! More pa se tudi, če hoče in če je treba, vsak hip prebuditi in postati popolnoma boder. Kamen pod glavo, telo se zlekne po pločniku ob hišah, in možic zaspi; kaj ga briga, da se pasantje spotikajo ob njegove noge, da stopajo čez njega in da mu psički izkazujejo prav intimno pozornost! Lačen je, dela nikjer dobiti, torej zaspimo! — V najprometnejših in najožjih ulicah stražništvo ne dopušča takega poleanja; v širših ulicah pa, posebno v bližini morja, se nihče ne zmeni za poulične spanjače. Po noči že celo ne, ko so mnoge ulice n. pr. okrog Pizzofalconija, pravzaprav velike — spalnice, a ne samo za tiste samce, ki nimajo nikakega stanovanja, ampak za vso obitelj. Saj tudi ti, največ mali rokodelci, pravzaprav ne prebivajo v stanovanjih, ampak v človeških — shrambah. Ko se zmrači, posedejo pred vrata svojega bivališča oče, mati in otroci, pokramljajo s sosedi, a zaspijo vsi povprek baš

v času, ko se ponočno velikomestno življenje šele prične prav razvijati. Udobnosti ne potrebujejo nikake: oče se usede na svojem stolu malo bolj po strani, žena se nasloni v kot na pragu, z najmlajšim otrokom v naročju, večji otroci poležejo kamorkoli in kakorkoli — a vsi spe trdno. Ko sem stopal mimo takih mirno spečih gruč v dokaj obljudenih ulicah, nisem vedel, naj li pomilujem te ubožne ljudi ali jih naj blagrujem zaradi potrpežljive zadovoljnosti v tem okrožju razkošja. V ponočni razsvetljavi nudijo ti speči ljudje često prav slikovite prizore, nalašč za umetnika; genljiva je očitna zavest tesne srčne zveze med posameznimi člani vsake obitelji. Mnogo stori tudi iluzija, rodeča se v nočni poltemi; po dnevi bi izginila in naše oko bi videlo tam le umazanost, kjer je opazovalo v nočni uri poetičnost, srčkanost . . . Ko potihuje proti jutru hrup v mestu, tedaj učinkujejo tudi te speče gruče na človeka drugače nego zvečer. Ako se je prej zganil v spanju kak zagorel mož ali kodrast otrok, se nam je zdelo, da je završil umetniško pozo; v sedanji ulični tišini pa slišimo, kako mož težko vzdihne v spanju, otrok pa jezička cele stavke, ki govore le o jedi in zopet jedi. —

(Konec prihodnjič.)

V mrtvašnici.

Prizgani sta v mrtvašnici dve sveči
ob krajih črne krste. Njiju luč
trepeče medlo po prosojnem licu
suhotnega moža. Ob znožju krste
leži ponižen šop jesenskih rož.

Pred odrom deklica se grudi sloka.
Zastrla si z rokami je obraz,
in časih se telo ji zdrzne šibko
od krčevite, neme žalosti.
Skoz okence ob strani sije solnce
na njo in vžiga svetle bisere
v laseh ji zlatih. Tiha groza plove
iz kotov zaprašenih, sili k njej.

Slavna in bedna Italija.

Popotni vtiski. Spisal dr. Jos. Tominšek.

(Konec.)

ko hočemo pozabiti vso to bedo pristnega napoljstva, pojdimo zvečer za kako uro se šetat na glavno shajališče elegantnega sveta, domačega in tujega, na že omenjeno obrežje (zapadni del luke) med „Sv. Lucijo“ in med Posilipom, bodisi da hodimo po širokem pločniku obmorske ceste „Carraciolo“, kjer je pristanišče le za izletniške čolne, ne za umazane trgovinske ali za hrupne pasažirske ladje, ali pa da stopimo čez ulico v ozadje pod palme sila vestno oskrbovanega mestnega parka „Villa Nazionale“ ali „Comunale“ z nam že znanim akvarijem v sredi. V to okrožje si prav ne upa blizu priti kak razcapanec in očiten revež; ne vem, ali se v tem redu in tej snagi ne počutijo dobro, ali jih morda odvrtačajo vestni in sami elegantni stražniki „karabinieri“. Razpostavljeni so po parku in ob njem tudi različni spomeniki, ki jih ne bom omenjal. Spominu pesnikov Vergilija in Tassa sta posvečena dva tempeljčka. Vergilij je bil tu nekje pokopan; njegov grob („tomba di Virgilio“) pa nam kažejo na pobočju Posilipovem; tam je imel res vilo in tu je tudi želel biti pokopan. Mi prikorakamo po zapadnem podaljšku mestnega parka in po nekaterih strmih stranskih ulicah, zlasti mimo umazanih kovačnic, pred tisti starorimski grob, ki ga je Petrarca baje našel še popolnoma ohranjenega, a preverjeni smo lahko, da Vergilij baš tu ni — počival. Kar je starinskega, je v Napolju vse preveč razmetano in ni misliti, da bi se prav ta grob bil v dolgi dobi 1900 let še tako dobro ohranil. Poročilo je tem manj verjetno, ker je veljal Vergilij v srednjem veku za čarovnika; Vergilij je n. pr. baje zasidral v morje otok, na katerem stoji „Castello dell'ovo“ (jajčja trdnjava), in sicer ga je pritrtil na — jajcu! Odtod ime!

Take misli so vzrok, da se izprehajamo s prav posebnimi občutki po ulici „Carraciolo“. Mimo nas po široki vozni cesti pa se vrši „korso“, najlepši v Italiji. V večernih urah, ko tu igra promenadna godba do enajstih in se dreve gofi in doli v pravcati dirki vozovi vseh vrst, avtomobili, pa tudi vozički, ki jih v diru pode

iskri (kdo bi to pričakoval!) oslički, da o različnih konjskih vpregah ne govorim, ljudje pa opravljeni z evropsko eleganco in južno pestrostjo in neprisiljivoštjo, in ko se v ves ta življenski hrup tajno oglašajo spomini na tisočletno preteklost tega kraja: tedaj se zavedamo, kako majhen je posamezni človek, a kako veliko je človeštvo!

Od ceste „Carraciolo“ se lahko gre proti zapadu kar naprej ob morju in nad njim, okrog griča Posilipa po lepi „novi cesti“ (Strada nuova di Posilipo). Razgled nazaj na mesto, doli na morje in okrog na vile, nasade in prhke skale po griču je tako nepopisno lep, da je to pot treba prehoditi peš in ne s cestno železnico, ki pelje ob morju do tja, kjer se svet prične znižavati. Zdaj se morska obala zavije, Napolj se zakriva, a odpira se razgled na prekrasni Pozzuolski zaliv. Tu blizu je „Sejanova jama“ in nekaj v stran ostanki vile „Pausilypon“ („Miroskrbje“), ki je dala griču sedanje ime „Posilipo“. Vilo si je bil postavil kruti rimski razkošnež in razsipnik Vedius Pollio, tisti, ki je nedaleč od svoje vile redil v svojih ribnikih žlahtne ribe z mesom svojih sužnjev! Vila je bila potem last rimskega cesarja Avgusta. Sploh so se semkaj prihajali zabavat in hladiti rimski mogotci in so si z ogromnimi stroški pripravili vsako udobnost; omenjena „Sejanova jama“ je n. pr. tunel, 900 metrov dolg, ki so ga izkopali zaradi primernejše zveze s kopališčem Puteoli (zdaj = Pozzuoli). Otočič Nisida (stari Nesis), žrelo ugaslega vulkana, ki leži kot nekak podaljšek Posilipa blizu obale, je bil last bogatega Lukula; pozneje je služil tudi zarotnikoma Kasiju in Brutu za posvetovanje o Cezarjevem umoru. — Kamor se ozremo, povsod znaki velike preteklosti, moči, krutosti in kulture! Dandanes se tod udomačuje le rafinirana kultura!

Ta obmorska stran Posilipa je najlepša. Zaradi lepega razgleda preko mesta na Vesuvij, njega podnožje in luko pa ne sme nihče zamuditi, popeti se po katerikoli ulici, najkrajše po kaki strmi s stopnicami, na vzhodno pobočje Posilipa ter po Tassovi cesti in njenih podaljških prehoditi grič. Nazaj grede se lahko usedemo na cestno železnico, da nas pelje po dolgem „Corso Vittorio Emanuele“, izpeljanem visoko gori po gričevju v ozadju mesta, daleč proti vzhodu, celo po viaduktih, zopet do prometne žile, nam že znane ulice „Toledo“ („Roma“). — Posilip je tudi podvrtan: v višini mesta pelje skozi njega premočrten predor, izkopen v letih 1882—1885, namesto krajšega starorimskega, ki ga je tudi vredno pogledati. Novi predor je dvanajst metrov visok in sorazmerno širok, razsvetljen seveda noč in dan. Zanimivo ga je pač premeriti peš,

nikakor pa ne prijetno. Cestna železnica in drugi vozovi povzročajo grmeč hrup, ki ga uho ne prenaša; neprijeten prepah nam podi prah v oči in usta in raznim nadležnežem v tem prostoru kar ne moremo uiti. — Za promet pa je ta predor („Grotta nuova di Posilipo“), kot neposreden podaljšek ceste „di Piedigrotta“, silno važen zaradi zveze s Pozzuolsko lukó, ondrotnimi kopelmi in drugimi znamenitostimi stare in svetovne slave (Avernsko in Lukrinsko jezero, Baja, Cumae, Capo Miseno), ki smo se jih deloma spomnili pri drugi priliki. Sredi predora je pripravljeno celó dvigalo, ki nas za tri solde potegne skozi zemljo na vrh Posilipa! Pameten tujec pa hrib pač rajši obleze zunaj nego znotraj. — Na grič Vomero pelje iz spodnjih delov mesta od dveh strani železnica vzpenjača („funicolare“). —

Ako še stopimo na severnem koncu mesta v lepe nasade okrog kraljeve palače na vzvišenem „Capodimonte“ in si ogledamo spodaj ležeče mesto tudi od te strani, potem se nam bo njegova lega vtisnila v spomin pač za vse čase. Spotoma še morda stopimo v obsežne katacombe „S. Gennaro“ z istoimensko cerkvijo. Kraljeva palača na Capodimonte se seveda ne sme zamenjavati s krasno stavbo na „Piazza del Plebiscito! Sicer se tujci, kakor se razume samo ob sebi, v Napolju brigajo razmeroma malo za take bolj reprezentativne stavbe in njim sorodne ulice; borzni trg in „Corso Umberto I.“ nista nič drugega kakor katerakoli živahna ulica na Dunaju; „Piazza Municipio“ je že vse kaj drugega, ker prehaja na enem koncu v morsko obalo, na drugem pa se druží s pristnim napoljstvom v „Via Toledo“, preko katere gleda doli trdnjava na griču S. Elmo. — Sploh: pristno domače življenje, gričevje v ozadju, morje ter zopet morje in naposled kot najvažnejše: zgodovina ljudi in zemlje — to so štiri privlačne sile v Napolju.

Nasproti tem silam izgine tudi pomembnost „Narodnega muzeja“ (Museo Nazionale) v Napolju, dasi spada med najbogatejše in je v nekaterih ozirih prvi na svetu. Nепrecenljivo vrednost mu namreč dajejo izkopine iz razvaljenih in podsutih mest (Pompei, Herculaneum, Stabiae, Cumae); najlepše najdbe iz Pompejev na pr. niso shranjene v malem muzeju v Pompejih samih, ampak v „Narodnem muzeju“ v Napolju. Zbirka starih stenskih slik in bronastih izdelkov je neizmerno bogata; na stotine je tu nagrmadenih spomenikov, izmed katerih bi kakemu drugemu muzeju bil dika že eden! Pa tudi iz drugih dob je mnogo zgodovinskih in umetniških predmetov; saj so v muzeju združene zbirke napoljskih kraljev iz

raznih palač s slavno Farnesijcev (iz Rima in Parme). Zato so pod eno streho n. pr. klasična Hera Farnese, mozaik Aleksandrove bitke, Tizianove slike (Papež Pavel III., Danae), Corregiova „Madonna la Zingarella“ itd. —

Največja privlačna sila Napolja morda ni v mestu samem, ampak v njega bližnji in daljnji okolici. Prostor nam ne pripušča, da bi o vsakem priobčili vsaj splošni vtisk. Povsem nepopolna pa bi bila omemba Napolja, ako bi se ne doteknila Vesuvija in Pompejev. Ta sta sama zase znamenitosti, ki bi zahtevali posebnega članka; jaz morem tu podati le zunanji okvir svojega poseta tema krajema.

Poročila o Vesuviju so navadno polna raznih groz, nezgod, sitnosti, zaprek... Bralec rad vse verjame: roparski in tatinski ljudje, goreča lava, dim in strupeni plini, odprto žrelo, ki mi vanje lahko spodrsne — vse to preti tujcu, ki mora biti vesel, da se vrne le živ in s praznim žepom in — nepražen! — Kaj še! Več ko polovica takih poročil je vsaj dandanašnji prazno renomiranje ali pa znamenje, da si dotičnik ture ne zna urediti. Sitnosti, da, je precej in te obstoje v plačevanju raznih iz trte izvitih — taks, nevarnosti prav nikake, truda za količkaj utrjenega turista malo; potnik si pač ne sme sam obteževati svojega podjetja. — Najprej se razume samo ob sebi, da bo vsak pametni človek porabil železnico do Resine, odkoder se hodi na Vesuvij od zapadne strani, oziroma do Torre Annunciata ali do Boscoreale, če se hoče lotiti Vesuvija od juga. Kdor si do teh postaj najme izvoščka, ta si pač nalašč nakoplje romantiko dragega plačila, silnega prahu, pretresanja kosti, počasnosti in nikakega razgleda. Najbolje se je peljati s posebno obvesuvijsko železnico („circumvesuviana“), ki je izpeljana okrog cele gore; jako poceni je, vlakov gre mnogo in njen kolodvor v Napolju je nekoliko na desno od centralnega. — Staro pravilo v vesuvijskih potopisih je, da se izpod vznožja gore jaha nanjo, s konjem ali oslom, zlasti od juga iz Boscoreale ali tudi iz „Tre case“. Niti to se dandanašnji ne priporoča; ježa je draga, nam pribije na pete sitnega gonjača, sedenja na suhem hrbtu se naveličamo, živinče stopa počasi in meša prah, zadnji konec pota pa moramo itak iti peš. — Ves hrib naj obleze peš le tisti, ki gre na Vesuvij le na — izprehod; vendar čaka pešca vse polno ovir: ob suhem vremenu prah, ob mokrem blato (kajti lava se hitro stare), razgleda spodaj prav malo, ker vodijo potje vedno med gostim drevjem ter visokimi zidi in plotovi; pešec je nadalje izpostavljen vsem nadležnostim tukaj-

šnjega pohlepnega ljudstva, plačati mora celi dve liri vstopnine za neko — cesto, sicer se mora kar sredi pota vrniti itd.

Jaz sem se iz Napolja peljal z obvesuvijsko železnico (tudi cestna električna železnica pelje do sem) do Resine; nekaj minut odtod, v Pugliano, sem prestopil na Cookovo (izgovori: „Kuk“) vesuvijsko električno železnico, ki je osem kilometrov dolga, izpeljana od zapadne strani na zadnjo teraso pod glavnim stožcem gore. — Cookovi vlaki odhajajo po potrebi nekako vsake pol ure. Krasot te tričetrtiurne vožnje, pač najlepše v Evropi, ni moči popisati; vlak se dviga počasi kvišku, ob večjih strminah po zobčasti progi, krasota okolice kar raste pred našimi očmi in se širi in širi proti Napolju in morju in onostran njega ter daleč po Campaniji. Naš voz, katerega stene so skoraj vse eno edino okno, nam odpira pogled na vse strani tem laglje, ker je vzvišen nad bližnjo okolico. Sicer nas pogled na bližino mika še bolj nego v daljavo. Vozimo se po vinogradih, kjer raste slavna kapljica „lacrimae Christi“, neprodirni vrtovi samega plemenitega sadja nas spremljajo na obeh straneh; smokve, debele kakor buče, vise tik ob progi . . . Vendar oko nam sili gori: kmalu nas zapuščajo vrtovi, okolica postane mrtva, po goli strjeni lavi se peljemo, različno barvani, kakor je pač stara, visoke škarpe so zgrajene na raznih mestih, da branijo proti bodočim izbruhom spodaj ležeče rajske vrtove. In — mimo observatorija — bliže prihajamo dimu, ki se vali gori proti nebu . . .

Kmalu dospemo do končiča železnice, na precej obsežni terasi s seveda le vulkanskim kamenjem. Do velikega izbruha v l. 1906. je odtod privedla tujca še železnica vzpenjača naravnost po strmini v nekaj minutah tik pod rob žrela; omenjenega leta pa je vzpenjačo lava čisto razdrla; zato je treba ta zadnji kos, dobre pol ure, premagati peš ali jež. — Res! Še nismo prav stopili iz železniškega voza, že nas obsujejo razni ponudniki: ta nam vsiljuje konja, drugi osla, tretji nosilnico, četrti — samega sebe. — Odtod je najbolje iti peš; pobočje se dviguje sicer kaj strmo čisto naravnost do vrha, a pot je izpeljana v lepih serpentinah in brez vsake nevarnosti; tuintam puhti iz kake razpoke živ ogenj še neugasle lave, a mi bi morda šli kar mimo, ko bi nam vodnik ne pokazal s prstom tja. Vodnik? Da! Naravnost — predpisano je namreč, da moramo od postaje vzeti vodnika s seboj (za 5 lir), čeprav ga ne potrebujemo prav nič, ker pota zgrešiti ni mogoče in pomoči ni treba nobene.

Taka pot se pač ne pozabi nikoli! Pihal je prav hladen veter — bilo je zjutraj — in bredel sem nekaj časa po pepelu strte lave,

potem sem stopal rajši malo ob stezi po nerazbiti lavi, a sem moral paziti, da mi ostri robovi tega pod stopinjami škrtajočega kamenja niso čisto raztrgali čevljev. Zadaž za menoj je neki rejen potnik smešno čepel na suhem kljusetu, dva nosača pa sta v nosilnico („portantina“) polagala nekaj, menda ženskega, kolikor je bilo mogoče spoznati iz ne vem koliko metrov pajčolana, ki je vihral okoli tiste žive kope. Zrak je bil čist, včasih pa je prinesel veter žveplen dim, razgled me ni mikal — le hitro naprej! — Tik pod žrelom stojim, pot pelje zelo strmo kar naravnost do roba. „Naprej!“ Toda glej italijanske umnosti! Dosedanji vsiljeni vodnik ima privilegij le do te točke! In tik pred koncem je treba plačati — zopet takso, poltretjo liro, da me spremi vodnik še tistih par korakov. Zdaj sem tudi spoznal, zakaj je ta zadnji del pota izpeljan kar naravnost kvišku, ko bi vendar bilo prav lahko z dvema serpentinama mu vzeti vso strmino. Nalašč namreč hočejo ostrašiti tujca s hudim potom, da bi si (za 2 liri) vzel tu pomočnika! Tu je namreč tisti slavni prostor, kjer potnika z vrvjo vlečejo kvišku! Ko kaj takega čitamo v grozečih spisih, nam vstajajo lasje, ko pa stojimo na licu mesta, se nam zdi vsa procedura silno smešna in prav nepotrebna! Smejati sem se moral, ko sem videl, kako je tak vodnik zadrgnil jermen okoli nekega tujca in ga vlekel naprej, drugi „vodnik“ pa je na ta živi tovor pritiskal še od zadaj. Jaz in moj tovariš spremljevalec pa sva se zaletela na vrh, na veliko jezo raznih pomočnikov, ki so naju bili strašili, da sama sploh ne uspeva!

In stal sem ob žrelu! Gledal sem doli v globočino, odkoder sunkoma prhata dim in para, se premetava plamteče kamenje, bobni grgrajoče grmenje. Kadar je veter pobrisal dim, sem videl na ono stran žrela: človek je tam videti kakor majhna živalica! Strašna širina in globina! Ob robu vede steza, neopasna, da smo le kolikaj previdni. Od zadnjega izbruha se je žrelo razširilo, vrh pa znižal za blizu 100 *m*, tako da Vesuvij zdaj ni več 1300 *m* visok.

Gori na vrhu se toči v kolibici pristno „domače“ vino; pokusil sem „lacrimae Christi“, stoječ ob žrelu in obrnjen doli proti morju! Zlatorumena, sladka, težka kapljica, premočna za te vroče kraje, a vendar v soglasju z njimi! —

Zdaj pa doli! Odločil sem se, da se ne vrnem po istem potu, ampak da jo uberem po južnem pobočju naravnost v Pompeje. Pogled navzdol na to stran je bil precej grozeč: vsa gora, kolikor je je, torej kakih 1200 *m*, se, kakor že vemo, v skoraj nepretrgani strmini spušča doli v obmorsko ravnino. Navpičnih sten sicer ni, a

če mi izpodleti, se bom kotalil ne vem kam. Saj je vse to pobočje jedva leto prej ogladila lava, ki se je valila zlasti na to stran in je uničila vse nasade ter se ustavila šele tik pred naselbino Boscotrecase, podrši nad sto hiš; dva široka toka sta se ulila tu sem in se nagrnila mestoma 11 metrov visoko. — Najhujši izbruh je bil 7. aprila (1906); pepel je pokril celo v Napolju ulice in hiše po 5 *cm* visoko, v krajih ob Vesuviju pa tudi po 5 metrov visoko; kaj čuda, da so se pod tako težo podirala poslopja in da je v cerkvi v S. Giuseppe, na vzhodnem vznožju Vesuvija, bilo podsutih nad 100 ljudi. — Mikalo me je, drsati se po tej sveži lavi (na tej strani ni železnice); dal sem se pregovoriti vodniku in nekemu potniku, ki se je vračal s Kitajskega v Bremen, in brez odloga smo smuknili navzdol. Prasketali smo po ostru strjeni lavi, smučali po vročem pepelu strmih drč, kakor bi šlo za stavo! Planinska kri mi je zavrela v tej vročini in prehitro, prej ko v eni uri smo bili spodaj, v žalostni puščavi! Pod visoke trte in male kaktuse so pričeli nasajati v pušči tega še pred enim letom bogatega kraja.

Postali smo spodaj v prvi gostilni, kjer smo dobili zopet tistega dragocenega vina in dobrega prekajenega mesa in — pa le proti plačilu — vode, da smo se umili. Kajti v dostojen list ne spada popis, v kakem stanju smo dovršili to drsalno turo po lavi, pepelu in v vulkanski popoldanski vročini! Nekaj sitnosti je še bilo z vodnikom, ki je, nadejajoč se velike napitnine, prav po nepotrebnem spremljal naše korake še spodaj po široki cesti, dasi je bil že odslovljen. Mož je pač skrbel za svoj ljubi, vroči kruhek! — —

Tod okrog so me obdajali živi sledovi sveže moči Vesuvijeve; po preteku dobre četrt ure pa sem stal v mestu, kakor je bilo pred skoraj 2000 leti, v izkopanih Pompejih. Hodil sem po ulicah, koder so se do 24. avgusta leta 79. po Kr. mirno srečavali meščani, stopajoč ob hišah po pločniku, zelo vzvišenem nad voziščem. Po tem so drdrali vozovi s tistimi visokimi kolesi in kratko osjo, kakor jih vidimo še dandanes v Kampaniji; ulice so bile vse tlakane s kamenitimi ploščami in tir je v nje globoko zarezan. Omenjenega dne je prišla katastrofa! Večina prebivalstva — vseh je bilo kakih 25.000 — je pobegnila in odnesla imetje, kolikor ga je mogla; na stotine pa jih je bilo zasačenih. — In pepel je zakrival mesto, strehe so bile podrte, višje zidovje je molelo v zrak. Tekom poznejših let in stoletij so sosedje izkopali, kar so dosegli in kar se jim je zdelo kaj vredno, potem je izginjal spomin na mesto. Kralj Karel III. je leta 1748. pričel nekaj izkopavati, a sistemno se je lotil odkri-

vanja mesta šele Fiorelli l. 1860. Zdaj so odkrili važnejši del mesta s toliko popolnostjo, da nam nudijo sliko o onem starem življenju, kakor je ne dobimo nikjer drugje na svetu. Ulica se vrsti za ulico, ob obeh straneh še stoje hiša ob hiši. Zasebna poslopja so proti ulici precej enostavna, ker se je domače življenje Rimljana razvijalo, kakor zdaj še pri orientalih, le v ozadju hiše; ta sestoji zato iz več delov, ki si slede drug za drugim tja do vrta. Hiše so bile večinoma pritlične, pri dvo- in tronadstropnih so gorenja nadstropja vsa podrtá; le pri eni hiši se je posrečilo vse ohraniti. — Zelo dobro ohranjene pa so mnoge pritliške obokane sobe, posebno kopeli, z živobarvnimi, včasih precej frivolnimi slikami; mnogo so jih pač odnesli v muzej v Napolju. Ohranjene so seveda tudi najrazličnejše hišne priprave (kuhinje, vodovodi itd.) ter oprave; sploh si ni težko slikati vsega življenja v tem provincijalnem, vobče premožnem mestu, tem laglje, ker kmalu spoznamo, da so bili ti stari prebivalci v svojem življenju in bivanju vendar zelo podobni nam in zlasti prav tako krvavi za kožo kakor mi. — V podrobnosti se mi je nemogoče spuščati, saj so obširni opisi predmetov lahko pristopni pravim interesentom, starinoslovcem. —

Pošteno truden in lačen sem bil, ko sem zvečer moral zapustiti to od mrtvih vstalo mesto; zvečer se namreč zapro vsi vhodi in mesto zopet omrtvi . . .

Z vesuvijsko železnico sem se vrnil v Napolj. Morska sapa me je posvežila in vtiskov mi je toliko vršalo po glavi, da se ni hotel pojaviti zaspanec. Izprehajal sem se po „Galleria Umberto I.“, že prej omenjeni, nekaki pokriti ulici z lepimi prodajalnami in raznimi zabavišči. Takoj ob vhodu (nasproti „Karlovemu gledišču“) se toči izborna monakovsko pivo; od tam me zagleda moj kitajski znanec z Vesuvija. Potegnil me je k sebi in mi je pripovedoval to in ono s svojega bivanja v daljni Aziji; med tem pa je igrala v bližnji kavarni naše galerije godba prav izbrane komade; sivolás starček je temperamentno dirigiral, a na kontrabas je igrala — dama, edina v sicer moškem orkestru!

Ko se je ura bližala polnoči, sem se poslovil od svojega znanca za vselej. On se je nameraval zjutraj vkrcati za vožnjo proti Gibraltarju, jaz pa sem se že vračal proti domu, namreč v — Rim!

